Raftul Denisei

Mihail Bulgakov

Viața domnului de Molière

HUMANITAS fiction

ebook

Cuprins

Viața domnului de Molière
- Prolog. Stau de vorbă cu moașa
- Capitolul I. În casa maimuțelor
- Capitolul II. Povestea celor doi îndrăgostiți de teatru
- Capitolul III. Nu cumva bunicul are nevoie de orvietan?
- Capitolul IV. Nu oricui îi place să fie tapițer
- Capitolul V. Întru slava veșnică a Celui-de-sus
- Capitolul VI. O întâmplare puțin plauzibilă
- Capitolul VII. Ilustra trupă
- Capitolul VIII. Actorul ambulant
- Capitolul IX. Pe scenă intră prințul de Conti
- Capitolul X. Hôtel de Bourgogne – păzea! Vine Molière!
- Capitolul XI. Bru-ha-ha!!!
- Capitolul XII. Petit Bourbon
- Capitolul XIII. Salonul albastru făcut de ocară
- Capitolul XIV. Cel care seamănă vânt
- Capitolul XV. Enigmaticul domn Ratabon
- Capitolul XVI. Trista istorie a prințului gelos
- Capitolul XVII. După moartea prințului gelos
- Capitolul XVIII. Cine este ea?
- Capitolul XIX. Școala dramaturgului
- Capitolul XX. Cumătrul egiptean
- Capitolul XXI. Trăsnetul să cadă asupra lui Molière!

Capitolul XXII. Îndrăgostitul plin de venin
Capitolul XXIII. Clavecinul magic
Capitolul XXIV. El învie din morți și moare din nou
Capitolul XXV. Amphitryon
Capitolul XXVI. Măreața reînviere
Capitolul XXVII. Domnul de Pourceaugnac
Capitolul XXVIII. Egipteanul se transformă în Neptun, Neptun în Apollo, iar Apollo în Ludovic
Capitolul XXIX. Colaborarea creatoare
Capitolul XXX. Scene în parc
Capitolul XXXI. Madeleine pleacă
Capitolul XXXII. Vinerea fatidică
Capitolul XXXIII. Tu ești pământul
Epilog. Rămas-bun de la comediantul de bronz

MIHAIL BULGAKOV
Viaţa domnului de Molière

Pe copertă: © Dessphoto | Dreamstime.com

© Humanitas Fiction, 2013 (ediţia print)
© Humanitas Fiction, 2013 (ediţia digitală)

ISBN: 978-973-689-618-7 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Mihail Bulgakov

Viața domnului de Molière

Traducere din rusă de NATALIA CANTEMIR

Prolog
Stau de vorbă cu moaşa

De ce n-aş putea să spun adevărul râzând?
HORAŢIU

Molière a fost un vestit autor de comedii franţuzeşti din timpul domniei lui Ludovic al XIV-lea.
ANTIOH CANTEMIR

La 13 ianuarie 1622, o moaşă care-şi învăţase meseria la spitalul Hôtel-Dieu din Paris, sub conducerea renumitei Louise Bourgeois[1], primea în mâinile ei pe primul născut al bunei doamne Poquelin-Cressé, un copil prematur, de sex masculin.

1 Moaşa reginei Maria de Medici şi autoarea unui tratat de obstetrică publicat în 1609. (N. tr.)

De un lucru sunt absolut sigur: să fi avut atunci posibilitatea de a-i explica onoratei moaşe pe cine aduce pe lume, desigur că i-aş fi provocat o emoţie atât de puternică, încât sărmana femeie i-ar fi putut pricinui cine ştie ce rău pruncului şi, odată cu asta, întregii Franţe.

Aşadar iată-mă: port o haină lungă până la genunchi, cu buzunare enorme, iar în mâna mea nu se află un stilou, ci o pană de gâscă. Pe masă ard lumânări de ceară, iar creierul meu este înfierbântat.

— Doamnă, spun eu, mânuiţi cu mai multă grijă pruncul, nu uitaţi că a venit pe lume înainte de termen. Moartea lui ar reprezenta o incomensurabilă pierdere pentru ţara dumneavoastră!

— *Mon Dieu!* Doamna Poquelin o să facă altul!

— Doamna Poquelin nu va mai face niciodată un copil ca acesta şi nici vreo altă doamnă nu va

mai aduce pe lume în decurs de câteva secole o astfel de făptură.

— Pur şi simplu mă uluiţi, domnule!

— Eu însumi sunt uluit. Vă rog să înţelegeţi că peste trei veacuri, undeva, într-o ţară îndepărtată, voi fi obligat să amintesc de dumneavoastră numai pentru că aţi fost primul om care l-a ţinut în braţe pe fiul domnului Poquelin.

— Domnul meu, ţin să precizez că am ţinut în braţe prunci din părinţi şi mai de seamă.

— Ce înţelegeţi prin vorbele „de seamă“? Acest prunc va deveni mai vestit decât regele care domneşte în prezent, Ludovic al XIII-lea, va întrece în celebritate pe monarhul care-i va urma la tron, ori acest monarh, următor, doamnă, nu-i altul decât Ludovic cel Mare sau Regele Soare! Buna mea doamnă, există pe lume o ţară îndepărtată, despre care nu aveţi de unde să ştiţi. Este vorba de Moscovia. Acolo locuiesc oameni vorbind o limbă stranie pentru urechile dumneavoastră. Ei bine, în ţara aceasta vor pătrunde foarte curând cuvintele celui pe care l-aţi adus acum pe lume.

Un oarecare polonez, aflându-se la curtea ţarului Petru I ca bufon, le va traduce în limba aceea barbară, desigur nu direct din limba în care vor fi scrise şi pronunţate, ci din germană, în care vor fi fost deja cunoscute.

Bufonul, poreclit, nu se ştie de ce, Regele Canibalilor, va aşterne pe hârtie, cu pana lui scârţâitoare, următoarele rânduri şchioape:

> Gorgibus: „Trebuie dară plătiţi bani mulţi pre mutrele aste pocite. Grăbiţi mie ce făcuraţi îstor domni ce s-au arătat vouă şi carele ieşiră în mare ruşinare…“

Traducătorul ţarului rus dorea să redea în acest mod ciudat cuvintele pruncului dumneavoastră din viitoarea sa comedie: *Preţioasele ridicole.*

> Gorgibus: „Chiar că e nevoie de atâta cheltuială ca să vă ungeţi botul! Ia spuneţi-mi

mai bine ce le-aţi făcut celor doi tineri de i-am văzut plecând aşa de îmbufnaţi.“

În „Descrierea comediilor aflate în Pricazul de Stat al Solilor de la 30 mai, 1709“, figurează, printre altele, următoarele titluri: bufonada *Despre doctorul bătut cu ciomegele* (el e şi *Doctorul făcut cu de-a sila*), ca şi *Neamul lui Hercule, în care pe primul loc se află Jupiter.*

Le identificăm, desigur. Prima piesă este, fără îndoială, *Doctor fără voie*, comedia aceluiaşi prunc pe care-l ţineţi în braţe. Al doilea titlu este *Amphitryon*, datorat de asemenea incomparabilei sale pene. *Amphitryon*, jucat în 1668, la Paris, de Molière şi trupa lui de comedianţi, în faţa lui Piotr Ivanovici Potemkin, trimisul ţarului Aleksei Mihailovici.

După cum vedeţi, ruşii vor afla de acest nou sosit pe lume încă în decursul acestui secol. O, legătură a vremurilor! O, curente luministe! Vorbele acestui copil vor primi haina limbii germane, engleze, italiene, spaniole şi olandeze. Vor fi transpuse în daneză, polonă, turcă, rusă…

— Cum e posibil, domnule!

— Nu mă întrerupeţi, bună doamnă! În limba greacă! Vreau să spun, noua greacă. Dar, deopotrivă, şi în greaca veche. În limbile română, cehă, suedeză, maghiară, armeană, arabă!

— Domnule, m-aţi năucit!

— Şi asta-i încă prea puţin. Aş putea să vă înşir zeci de scriitori traduşi în limbi străine, deşi, la drept vorbind, nu meritau să fie tipăriţi nici în propria lor ţară. Dar pe acesta nu numai că-l vor traduce, despre persoana lui vor începe să scrie piese, nişte compatrioţi de-ai dumneavoastră vor scrie chiar cu zecile. Astfel de piese vor compune şi italienii, un Carlo Goldoni, de pildă, cel care, după cum se spune, el însuşi s-a născut în aplauzele muzelor; se vor scrie piese despre Molière şi în Rusia.

Mai mult, în ţara dumneavoastră, ca şi pe aiurea, vor apărea felurite imitaţii ale pieselor lui, prelucrări, localizări. Învăţaţi din diferite ţări vor elabora cercetări minuţioase ale operelor lui şi se vor strădui din răsputeri să-i urmărească pas cu pas viaţa misterioasă. Ei vor demonstra că omuleţul aflat acum în braţele dumneavoastră şi care dă prea slabe semne de viaţă va influenţa hotărâtor o mulţime de scriitori ai viitoarelor secole, printre care se află şi unii necunoscuţi francezilor, dar bine cunoscuţi mie – compatrioţii mei: Griboedov, Puşkin, Gogol.

„…Că oare cine a scăpat nevătămat, cu mintea-ntreagă?
Chiar dacă numai o zi a apucat cu voi de-a stat,
De focul gheenei nu mai poate fi cruţat,
Când miasmele din preajma voastră-a respirat.
Cât mai degrabă vreau să fug de lumea asta blestemată!
Cât mai trăiesc să nu mă mai întorc la Moscova vreodată!

Să fug, şi nici ca să mă uit vreodată înapoi,
Ci pentru totdeauna să mă simt scăpat de voi!
Dar mi-oi găsi şi eu în lumea largă undeva vreun colţişor mai tăinuit

În care să se aciuiască ăst suflet obidit!“[2]

2 A.S. Griboedov, *Prea multă minte strică*, traducere de Adrian Maniu, Editura Cartea rusă, Bucureşti, 1952. (N. tr.)

Acestea sunt versurile din finalul piesei *Prea multă minte strică* de compatriotul meu Griboedov.

„…Trădării, nedreptăţii – le-am îndurat supliciul.
Voi părăsi mocirla unde triumfă viciul.
Un loc, departe-n lume, sunt sigur, voi găsi
În care-un om de-onoare să poată vieţui…“[3]

3 Molière, *Mizantropul*, traducere de Nina Cassian, ESPLA, Bucureşti, 1956. (N. tr.)

Iar acestea sunt versurile din finalul piesei lui Poquelin *Mizantropul*, tradusă în limba rusă de scriitorul Fiodor Kokoşkin, la 1816.

Există vreo asemănare între cele două finaluri? Ah, pentru Dumnezeu! Eu nu sunt un specialist, să-şi dea verdictul mult stimaţii oameni de ştiinţă! Ei vor preciza în ce măsură Ceaţki, personajul lui Griboedov, seamănă cu Alceste-Mizantropul şi de ce Carlo Goldoni este considerat un elev al aceluiaşi Poquelin şi o grămadă de alte probleme inteligente şi pline de miez. În treburile astea eu nu mă prea descurc.

Pe mine mă preocupă altceva: piesele eroului meu vor fi jucate în decurs de trei secole pe toate scenele lumii şi nu se întrevede un timp în care ele să dispară din repertoriul teatrului universal. Iată ce mi se pare mie cel mai important lucru! Iată ce personalitate se va dezvolta din pruncul aflat în braţele dumneavoastră! Da, vorbeam de piese. O doamnă extrem de onorabilă, Aurore Dudevant, mai cunoscută de altfel sub numele de George Sand, se înscrie printre cei care vor compune piese despre eroul meu.

În finalul piesei pe care o semnează, Molière, ridicându-se de pe patul morţii, rosteşte:

„Da, vreau să mor în casa mea… Vreau să-mi binecuvântez copila.“

Prinţul de Condé, apropiindu-se de muribund, îi dă replica:

„Sprijiniţi-vă de braţul meu, Molière!“

Iar actorul Du Parc, care, pentru că veni vorba, de fapt nu mai trăia în momentul morţii lui Molière, intervine printre hohote de plâns:

„O, îl pierd pe singurul om pe care l-am iubit vreodată!“

Femeile, vedeţi dumneavoastră, scriu înduioşător, cu asta nu-i nimic! Dar, tu, sărmane maestre, horcăind sânge! Tu n-ai vrut să mori nicăieri – nici acasă, nici în altă parte! Unde mai pui că e prea puţin credibil ca, în momentul când

din gura ta a ţâşnit şuvoiul de sânge, să-ţi fi exprimat dorinţa de a o binecuvânta pe Madeleine, fiica ta, ce nu prezenta pentru nimeni nici un interes.

Cine scrie mai înduioşător decât femeile? Numai unii bărbaţi: autorul rus Vladimir Rafailovici Zotov va propune un final cu nimic mai puţin mişcător.

„Vine Regele! Doreşte să-l vadă pe Molière. Molière! Ce-i cu el?“

„A murit“.

Iar prinţul de Condé, alergând în întâmpinarea lui Ludovic, strigă:

„Sire! Molière a murit!“

La care Ludovic al XIV-lea, scoţându-şi eleganta pălărie, rosteşte:

„Molière este nemuritor!“

În fond, ce putem reproşa acestei replici? De bună seamă, cineva care trăieşte deja de patru secole este, neîndoielnic, nemuritor. Singura întrebare e dacă Regele Soare a recunoscut cu adevărat acest lucru.

În opera *Aretuse*, compusă de domnul de Cambré, se cânta:

„Zeii domină cerul, iar Ludovic – pământul!“

Cel care a dominat pământul nu şi-a scos nenumăratele pălării în faţa nimănui, în afară de graţioasele doamne, iar la patul de moarte al lui Molière n-ar fi apărut. Şi într-adevăr n-a venit, cum n-a venit nici un alt os princiar.

Cel care domina pământul se socotea numai pe sine nemuritor şi tocmai aici, presupun eu, a greşit profund. El era muritor ca toţi ceilalţi oameni şi prin urmare – orb. Să nu fi fost orbirea, poate că ar fi asistat la ultimele clipe ale muribundului, întrucât ar fi reuşit să întrevadă în viitor unele momente demne de interes şi e de presupus că ar fi dorit să se înfrupte şi el dintr-o nemurire autentică.

Ar fi întrevăzut în acel loc al Parisului de azi, unde se întâlnesc în unghi ascuţit străzile

Richelieu, Thérèse şi Molière, silueta unui bărbat înălţată între coloane. Mai jos, două femei de marmură albă, cu ghirlande în mâini. Sub ele – capete de lei, iar dedesubt – cupa unei fântâni secate.

Iată-l pe vicleanul şi fascinantul gal, comediant regal şi dramaturg! Priviţi-l – cu perucă de bronz, cu funde de bronz la pantofi! Iată-l pe regele dramaturgiei franceze!

Ah, buna mea doamnă! Ce-mi tot vorbiţi de prunci din părinţi de seamă pe care i-aţi ţinut cândva în braţe! Pricepeţi, rogu-vă, că acest copil pe care l-aţi adus pe lume în casa Poquelin nu e altul decât Domnul Molière! Aha! M-aţi înţeles, în sfârşit? Fiţi dar grijulie, vă implor! Spuneţi-mi, a scos primul ţipăt? Respiră? Molière trăieşte!

Capitolul I
În casa maimuţelor

Astfel, pe data de 13 ianuarie 1622, la Paris, domnul Jean-Baptiste Poquelin şi soţia sa Marie Poquelin-Cressé şi-au avut primul lor născut, un copil destul de plăpând. La 15 ianuarie l-au botezat în biserica Saint-Eustache, cu numele de Jean-Baptiste, în onoarea tatălui. Vecinii s-au grăbit să-l felicite pe Poquelin, iar în breasla tapiţerilor s-a răspândit de îndată vestea că a apărut pe lume un nou tapiţer şi neguţător de mobilă.

Orice arhitect, se ştie, îşi are fanteziile lui. Pe frontoanele ascuţite ale agreabilei case cu trei etaje aflată la întretăierea străzilor Saint-Honoré şi Vieilles-Êtuves, un arhitect din secolul al XV-lea plasase nişte sculpturi în lemn înfăţişând arbori şi portocali. Pe ramurile simetric încolăcite se zbenguiau maimuţe care culegeau portocale. Se înţelege de la sine că parizienii, cu promptitudinea ce-i caracterizează, porecliseră imobilul „Casa maimuţelor“. Iar comediantul Molière va plăti scump mai târziu pentru maimuţele astea! Nu o dată binevoitorii au afirmat că nu-i nimic de mirare în cariera fiului mai mare al respectabilului domn Poquelin, un fiu care a devenit… măscărici de bâlci. Ce poţi pretinde, în definitiv, de la cineva care a crescut în compania schimonoselilor maimuţelor?

Cu toate acestea comediantul nu s-a dezis ulterior de maimuţele copilăriei sale şi, deja aflat pe panta a doua a vieţii, atunci când şi-a proiectat blazonul, care nu se ştie la ce i-o fi trebuit, a introdus în el pe amicele lui cu coadă, ocrotitoarele casei părinteşti de odinioară.

Casa aceasta era situată în cel mai zgomotos cartier negustoresc din centrul Parisului, în apropiere de Pont Neuf. Era proprietatea, locuinţa şi magazinul tapiţerului regal Jean-Baptiste-tatăl.

Cu trecerea anilor tapiţerul a mai obţinut un titlu – cel de valet al Maiestăţii Sale, regele Franţei. Nu numai că a purtat cu cinste acest titlu, dar prin testament i l-a trecut şi fiului său mai mare, Jean-Baptiste. Umbla zvonul că Jean-Baptiste senior, în afară de negoţul cu fotolii şi tapete, se îndeletniceşte şi cu cămătăria. Personal, n-aş condamna pentru asta pe cineva a cărui profesie este comerţul. Dar limbile ascuţite afirmau că Poquelin-tatăl pretindea procente cam piperate pentru banii împrumutaţi şi că dramaturgul Molière, atunci când l-a creat pe respingătorul Harpagon, cică l-ar fi avut în vedere pe propriul său părinte.

Harpagon este tocmai acel personaj care a încercat să bage pe gâtul unui client, căruia îi împrumutase bani, tot felul de vechituri şi cioveie, inclusiv un crocodil burduşit cu paie; momâia, după opinia avarului Harpagon, putea fi atârnată de plafon în chip de ornamentaţie interioară.

Nu vreau să dau crezare balivernelor! Dramaturgul Molière nu a întinat memoria părintelui său, cu atât mai puţin o s-o fac eu.

Poquelin-tatăl era un comerciant autentic, un reprezentant demn şi cu vază al onorabilei sale bresle. El făcea negoţ, aşa că deasupra intrării în prăvălia maimuţelor flutura un steag onest care etala drept emblemă o maimuţă.

În prăvălia de la parterul cam întunecos plutea un miros de vopsele şi de lână, în casa de bani sunau monedele, întreaga zi se perindau pe aici parizienii veniţi să-şi procure tapete şi covoare. Poquelin-tatăl era solicitat atât de burghezi, cât şi de aristocraţi.

Prin contrast, în atelierul cu ferestrele spre curte praful se ridica în straturi groase, scaunele se îngrămădeau unul peste altul, peste tot se tăvăleau bucăţi de furnir şi piele, cupoane de stofă şi mătase, iar prin haosul acesta se învârteau, băteau

cu ciocanele, îşi zăngăneau foarfecele calfele şi ucenicii lui Poquelin.

Încăperile de la primul etaj, mai sus de steagul cu maimuţa, alcătuiau regatul mamei. Acolo răsuna tusea ei permanentă şi foşnetul crinolinelor. Marie Poquelin, născută Cressé, era o femeie înstărită. În dulapurile ei se găseau rochii scumpe, cupoane de mătase florentină, rufărie din cele mai fine pânzeturi, în scrinuri păstra coliere, brăţări cu safire, şiraguri de perle, inele cu smarald, ceasuri de aur şi tacâmuri de argint. La rugăciune, degetele lui Marie prefirau mătănii de sidef. Citea adesea Biblia şi chiar, lucru pe care îl cred mai puţin plauzibil, operele lui Plutarh, într-o traducere prescurtată. Era o femeie liniştită, binevoitoare şi cultivată. Majoritatea strămoşilor ei fuseseră tapiţeri, dar printre aceştia se mai strecuraseră şi alte profesii, cum ar fi cea de muzician sau de avocat.

Aşadar, în încăperile de la etaj ale casei maimuţelor hălăduia băieţelul bălai cu buze groase. El era fiul cel mare al lui Jean-Baptiste. Cobora uneori în prăvălie sau în atelier, deranjând calfele şi ucenicii de la lucru prin întrebările lui despre toate câte sunt pe lume. Lucrătorii făceau haz de bâlbâiala băiatului, dar îl îndrăgiseră. Alteori rămânea ore întregi la fereastră, cu obrajii sprijiniţi în pumni, cu ochii aţintiţi la strada murdară şi la forfota mulţimii pestriţe.

Odată, maică-sa, trecând pe lângă el, l-a bătut uşurel pe umăr:

— Eh, contemplatorule…

Într-o bună zi contemplatorul a fost înscris la o şcoală parohială. Acolo a învăţat exact ce se putea învăţa într-o astfel de şcoală, adică şi-a însuşit cele patru operaţii de aritmetică, a început să citească binişor, să descifreze latina şi a făcut cunoştinţă cu multe fapte demne de toată atenţia, rezumate în *Vieţile sfinţilor*.

Aşa se perindau anii, în tihnă şi bună dispoziţie. Poquelin-tatăl se îmbogăţea, în familia lui apăruseră deja patru copii, când, deodată, în casa maimuţelor a intrat nenorocirea.

În primăvara anului 1632, mama cea plăpândă s-a îmbolnăvit. Ochii ei au căpătat un licăr neliniştit şi neliniştitor. Într-o singură lună a slăbit în aşa hal, încât era greu de recunoscut, iar pe obrajii ei totdeauna palizi se aprinseseră nişte pete îngrijorătoare. Pe urmă mama a început să scuipe sânge, iar în casa maimuţelor au început să vină, călare pe asini, fel de fel de medici cu tichii funeste. La 15 mai contemplatorul cel bondoc hohotea de plâns, ştergându-şi ochii cu pumnii murdari şi casa întreagă plângea împreună cu el. Marie Poquelin, dintotdeauna potolită şi tăcută, zăcea acum complet nemişcată, cu mâinile pe piept.

După înmormântare, în toată casa s-a lăsat un fel de amurg permanent. Tatăl s-a cufundat în mâhnire şi apatie, iar primul lui născut l-a surprins de câteva ori stând singur în întuneric şi plângând amar. Contemplatorul se simţea cu totul copleşit şi se învârtea fără nici un rost prin casa pustie.

Pe urmă însă tatăl a pus capăt tristeţii şi a început să frecventeze asiduu o oarecare familie Fleurette. Tot atunci Jean-Baptiste, care împlinise deja 11 ani, a fost anunţat că va avea o nouă mamă. Nu mult după aceea, Catherine Fleurette, noua lui mamă, şi-a făcut apariţia în casa maimuţelor, care de altfel a fost curând părăsită, întrucât tatăl cumpărase alt imobil pentru familia lui numeroasă.

Capitolul II
Povestea celor doi îndrăgostiţi de teatru

Noul cămin al familiei Poquelin era situat chiar în Hale, locul de desfăşurare al renumitului iarmaroc Saint-Germain. Şi aici întreprinzătorul tapiţer regal şi-a expus toate ispitele prăvăliei sale. În casa anterioară gospodărea şi năştea copii Marie Cressé, în cea nouă fusese înlocuită în toate funcţiile de Catherine Fleurette. Ce se poate spune despre femeia asta? După opinia mea, nimic – nici de rău, nici de bine. Numai că, de vreme ce ea intrase în familie cu eticheta de mamă vitregă, mulţi dintre cei care s-au interesat de viaţa eroului meu au afirmat că micul Jean-Baptiste a avut parte de un trai greu pe timpul lui Catherine, că aceasta era o mamă vitregă afurisită şi că tocmai pe ea, sub numele de Béline, soţia perfidă, a zugrăvit-o Molière în comedia *Bolnavul închipuit*.

Eu cred că afirmaţiile acestea sunt false. Nu există nici un fel de dovezi din care să reiasă că Jean-Baptiste ar fi fost obijduit de Catherine, şi cu atât mai puţin există indicii precum că ea ar fi Béline. Catherine Fleurette a fost o soţie de a doua cumsecade care şi-a îndeplinit cum se cuvine menirea pe pământ: i-a născut lui Poquelin, la un an după nuntă, o fetiţă – Catherine; după alţi doi ani – pe Marguerite.

Aşadar, Jean-Baptiste a urmat cursurile şcolii eparhiale şi, la un moment dat, a terminat-o. Poquelin-tatăl a decis că primul lui născut trebuie să-şi lărgească orizontul şi i-a poruncit să se iniţieze în treburile prăvăliei. Aşa că Jean-Baptiste a început să măsoare stofele, să bată tapiţeriile în cuişoare, să taie frunză la câini împreună cu ucenicii şi calfele, iar în timpul liber să citească flenduroasa cărţulie a lui Plutarh, rămasă de la Marie Cressé.

În acest moment, la lumina lumânărilor pe care le am în faţă se deschide uşa şi în cadrul ei apare un domn cu aspect burghez, în haine modeste dar bine croite, cu perucă şi cu bastonaş. Este un domn foarte vioi pentru vârsta lui, cu ochi iscoditori şi maniere alese. Prenumele lui este Louis, numele de familie – Cressé. Îl avem în faţă pe tatăl decedatei Marie, prin urmare bunicul micului Jean-Baptiste junior.

Profesiunea domnului Cressé era tot cea de tapiţer, ca şi a ginerelui său. Cu deosebirea că, nefiind tapiţer al curţii regale, ci tapiţer particular, îşi desfăşura comerţul la iarmarocul din Saint-Germain. Locuia lângă Paris, la Saint-Ouen, unde avea o casă frumoasă, prevăzută cu tot felul de acareturi. Duminicile, de regulă, familia Poquelin pleca la Saint-Ouen, iar copiii Poquelin s-au ales cu amintiri foarte plăcute din aceste vizite.

Tocmai acest bunic Cressé s-a împrietenit la cataramă cu tânărul Jean-Baptiste. Ce putea să-i lege atât de strâns pe bătrân şi pe băieţandru? Vreun drăcuşor? Da, tocmai asta îi lega. Pasiunea lor comună, rămasă un timp secretă pentru Poquelin-tatăl şi care i-a provocat curând o morocănoasă uimire. S-a dat în vileag faptul că bunicul şi nepotul nutresc o dragoste înfocată pentru teatru!

În serile libere, când bunicul se afla la Paris, tapiţerul bătrân şi tapiţerul adolescent, căzând la înţelegere printr-un enigmatic schimb de priviri, plecau împreună. Nu era nici o dificultate să le urmăreşti traseul. De obicei se îndreptau spre întretăierea străzilor Mauconseil şi Française, unde, în sala Hôtel de Bourgogne, dădea reprezentaţii trupa regală.

Onorabilul bunic Cressé avea relaţii solide printre membrii de vază ai unei societăţi cu scopuri religioase, dar şi comerciale. Societatea se intitula „Frăţia patimilor Mântuitorului“ şi poseda privilegiul de a reprezenta la Paris mistere. Ei i se

datora construcţia clădirii Hôtel de Bourgogne, dar încă pe timpul adolescentului Jean-Baptiste nu se mai organizau spectacole misteriale. Hôtel de Bourgogne era închiriat diferitelor trupe de comedianţi.

Aşa stând lucrurile, bunicul Cressé apela la mai-marii Frăţiei, şi respectatului tapiţer, precum şi nepotului său, li se acordau gratuit locuri în loje.

În teatrul Hôtel de Bourgogne, al cărui prim actor era pe atunci vestitul Bellerose, se jucau tragedii, tragicomedii, pastorale şi farse; cel mai remarcabil dramaturg al teatrului era socotit Jean de Rotrou, mare admirator al dramaturgiei spaniole. Bunicului Cressé îi furniza mari satisfacţii interpretarea lui Bellerose, iar nepotul îl aplauda, desigur, alături de bunicul lui. Infinit mai mult decât tragediile în care apărea Bellerose, nepotului îi plăceau însă farsele puse în scenă la Hôtel de Bourgogne, farse grosolane şi pline de haz. Împrumutate, în marea lor majoritate, de la italieni, ele îşi găsiseră la Paris interpreţi admirabili, care jonglau degajat cu textele comice pline de aluzii politice.

Da, spre nefericirea lui Poquelin-tatăl, bunicul Cressé i-a arătat lui Jean-Baptiste drumul spre Hôtel de Bourgogne! Împreună cu bunicul, pe când mai era un copilandru, împreună cu diverşi camarazi, mai târziu, Jean-Baptiste a izbutit să vadă pe scenă o serie întreagă de spectacole remarcabile.

Faimosul Gros-Guillaume, interpretând roluri de farsă, îl cucerise pe Jean-Baptiste cu bereta lui roşie, teşită pe cap, cu jacheta albă care abia-abia-i cuprindea pântecele uriaş. O altă celebritate a timpului, Gaultier-Garguille, îmbrăcat într-un camizol negru cu mâneci roşii, purtând nişte ochelari uriaşi şi un baston, făcea praf, deopotrivă cu Gros-Guillaume, publicul de la Hôtel de Bourgogne. Îl sedusese pe Jean-Baptiste şi Turlupin, inepuizabil în inventarea a tot felul de

trucuri, precum şi Alison, interpretând roluri de babe ridicole.

Sub ochii lui Jean-Baptiste, în decurs de câţiva ani, au evoluat în rotire de carusel, cu figurile mânjite cu făină şi vopseluri, ori acoperite de măşti, doctori pedanţi, bătrâni avari, căpitani lăudăroşi şi fricoşi nevoie mare. În hohotele de râs ale publicului, soţiile fluşturatice îşi înşelau caraghioşii de soţi bătrâni şi cicălitori, cumetrele peţitoare trăncăneau ca nişte coţofene. Servitori vicleni, sprinteni ca puful păpădiei, îi duceau de nas pe moşnegii Gorgibus, boşorogii erau bătuţi cu bastoanele şi vârâţi în saci. Iar pereţii teatrului se cutremurau de hohotele francezilor.

După ce au văzut tot ce se putea vedea la Hôtel de Bourgogne, cei doi tapiţeri obsedaţi de teatru au migrat spre alt teatru mare – Le Marais. Aici era împărăţia tragediei, în care se impusese cunoscutul actor Mondor, precum şi a comediei de înaltă ţinută, ale cărei inegalabile modele fuseseră create de renumitul dramaturg al timpului, Pierre Corneille.

Nepotul lui Louis Cressé fusese cufundat alternativ în două ape. Cea a teatrului Bourgogne era colorată ca un cocoş indian, iar în tragedii Bellerose era dulceag şi gingaş. El îşi rostogolea ochii, pe urmă îi aţintea în depărtări necunoscute spectatorilor, îşi flutura graţios pălăria şi-şi recita monologurile cu un glas modulat de gemete şi tremolouri, aşa încât nu se putea înţelege prea bine dacă vorbeşte sau cântă. Dincolo, pe scena Marais, Mondor zguduia sala cu vocea lui magnifică şi tunătoare şi murea în horcăieli teribile.

Băieţandrul se înapoia acasă cu o strălucire febrilă în ochi, iar noaptea îi apăreau în vis bufonii Alison, Jaquemain-Jadeau, Phillipain şi Jodelet. Şi asta nu era încă totul! Hôtel de Bourgogne şi teatrul Marais nu epuizau nici pe departe apetitul spiritual al celor doi, bolnavi de nevindecabila pasiune teatrală.

Pe Pont Neuf şi în sectorul Halelor comerţul se desfăşura cu frenezie. Parisul se îngrăşa de pe urma lui, se dichisea, se răspândea în toate direcţiile. În prăvălii şi pe străzi viaţa clocotea atât de năvalnic, încât îţi ţiuiau urechile şi ţi se împăienjeneau vederile. Iar atunci când iarmarocul Saint-Germain îşi ridica barăcile, babilonia era desăvârşită. Ţipete! Gălăgie! Şi glod, glodul atotputernic!…

— *Mon Dieu! Mon Dieu!* a exclamat contemplând iarmarocul poetul ciung Scarron. Ce de glod răspândesc pretutindeni fundăturile acestea neobişnuite cu izmenele!

Ziua întreagă se perindă, se îmbulzesc, se îmbrâncesc unii pe alţii! Negustorii şi frumoasele negustorese! În frizerii se tunde, se săpuneşte, se scot măsele. În furnicarul acesta, printre pietoni circulă cai. Pe asini trec cu aer important doctorii asemănători unor corbi de rău augur. Muschetarii regelui, afişând pe dolmane săgeţile de aur ale devizelor, galopează cu emfază. Capitala lumii înfulecă, bea, face negoţ, se umflă, creşte cât poate!

Ei, voi, funduri neobişnuite cu izmenele, veniţi degrabă la Pont Neuf! Priviţi, se ridică iarăşi pereţii barăcilor cu măscărici, se împodobesc cu covoare. Cine ţiuie ca un fluier? A, e crainicul. Nu întârziaţi, domnilor, reprezentaţia începe imediat! Nu pierdeţi ocazia! Numai la noi, nicăieri altundeva, se pot vedea extraordinarele marionete ale domnului Briochet! Iată-le, se leagănă pe podium, atârnate de sfori! Înăuntru veţi mai putea admira geniala maimuţă savantă a domnului Phagotain!

În barăcile de pe Pont Neuf se instalează doctorii fără cabinet, smulgătorii de măsele stricate, tăietorii de bătături şi spiţerii-şarlatani. Ei vând mulţimii panacee pentru toate bolile şi, în scopul de a atrage atenţia asupra dughenei lor, cad la învoială cu actorii vagabonzi, iar uneori şi cu

actorii angajaţi la un teatru stabil. Se dau spectacole întregi pentru ridicarea în slavă a miraculoaselor leacuri.

Au loc procesiuni solemne, comedianţii cu obrajii vopsiţi, împopoţonaţi cu felurite bijuterii dubioase, procurate de pe la casele de amanet, răcnesc cât îi ţine gura, făcând reclamă produselor farmaceutice. Puştimea se ţine în cârduri după ei, fluierând, ţipând, chicotind, băgându-se printre picioarele cailor, înteţind zarva şi haosul.

Lărmuieşte Pont Neuf! Urechea mea surprinde momentul când în hărmălaia ta se înfiripă, prinde viaţă, dintr-un tată-şarlatan şi o mamă-actriţă, Comedia Franceză. La naştere ea scoate ţipete stridente şi chipul ei, vulgar deocamdată, e mânjit cu făină!

Aşa s-a făcut cunoscut în tot Parisul un oarecare Cristophe Contugi. Misteriosul şi formidabilul Cristophe a angajat o trupă întreagă şi a organizat spectacole cu Polichinelle, asigurându-şi astfel de minune vânzarea unui medicament atoatevindecător, botezat „orvietan“.

Toată Franţa de vei colinda
Leac mai bun nu vei afla!
Orvietan, orvietan!
Cumpăraţi pentru un an!

Bufonii, complet răguşiţi sub măştile lor ţipător colorate, jură pe toţi sfinţii că nu există pe lume boală care să nu poată fi vindecată cu fabulosul orvietan. Vindecă de oftică, de ciumă şi de râie!

Pe lângă baraca măscăricilor trece călare un muschetar. Armăsarul lui de rasă îşi rostogoleşte ochii însângeraţi, şuviţe de spumă se scurg de pe zăbală. Necunoscuţii în izmene îi taie drumul, se agaţă de şaua împodobită cu pistoale. În baraca lui Cristophe se pornesc urlete:

Prea stimate căpitan,
Cumpăraţi orvietan!

— Lua-v-ar ciuma! În lături! strigă incorigibilul muschetar.

— Daţi-mi, rogu-vă, o cutie cu orvietan, se hotărăşte un sganarelle din mulţime, sedus de reclama asurzitoare. Cât costă?

— Domnul meu, îi răspunde vicleanul Cristophe, orvietanul este un medicament de nepreţuit! Mă simt pur şi simplu jenat să vă cer bani!

— Oh, domnule, insistă Sganarelle, înţeleg prea bine că nu mi-ar ajunge tot aurul Parisului pentru a cumpăra o cutioară. Dar, la rândul meu, mă jenez să primesc pe gratis leacul tămăduitor. Aşa că, luaţi, vă rog, treizeci de paralele şi daţi-mi restul cuvenit.

Peste Paris coboară o seară albastră, se aprind luminile. În barăcile cu măscărici ard candele în formă de cruce, în ele se topesc lumânări de ceară, făcliile îşi împletesc fumegarea şerpuitoare.

Sganarelle se grăbeşte spre casă pe strada Saint-Denis. Este tras de veşminte, implorat, conjurat să cumpere contraotrava oricăror otrăvuri de pe lume.

Lărmuieşte Pont Neuf!

Iată, prin furnicarul de oameni îşi fac loc cu greutate două persoane: onorabilul bunic şi tânărul lui prieten care poartă un guler gofrat. Şi nimeni nu bănuieşte, nici măcar actorii de pe podiumuri, cine anume este adus la reprezentaţia de bâlci. Lui Jodelet de la Hôtel de Bourgogne nu-i poate trece prin minte că va veni o zi când va juca în trupa acestui adolescent. Pierre Corneille nu întrevede că, la o vârstă respectabilă, ajuns treptat la o stare materială precară, va fi fericit când acest băieţandru îi va accepta piesele şi-i va plăti pentru ele bani grei.

— Nu mai aruncăm o privire şi în baraca următoare? întrebă rugător şi politicos nepotul.

Bunicul ezită, s-a făcut târziu. Totuşi, nu rezistă:

— Fie ce-o fi, să intrăm şi aici.

În următoarea baracă un scamator demonstrează o îndemânare de invidiat: învârte o pălărie, o pliază într-un mod curios, o mototoleşte, o prinde din zbor pe nevăzute…

Pe Pont Neuf sclipesc luminile, felinarele plutesc prin tot oraşul în mâinile trecătorilor, iar peste toate persistă strigătul: orvietan!

Şi e foarte posibil ca în seara aceasta, pe strada Saint-Denis, să se joace finalul uneia din viitoarele comedii molliereşti. În timpul cât acest Sganarelle sau Gorgibus era plecat să procure orvietanul prin care spera să o vindece pe fiica sa Lucinde de iubirea pentru Clitandre sau Cléonte, bineînţeles că numita Lucinde a şters putina cu Clitandre al ei, ba chiar s-a măritat cu el în toată legea!

Gorgibus este furios. A fost tras pe sfoară! Împăiat ca o becaţă nătângă! Zvârle în slujnică blestematul de orvietan! Ameninţă, blestemă!

Dar îşi fac apariţia viori sprinţare, valetul Champagne dănţuieşte zglobiu, lui Sganarelle nu-i mai rămâne decât să se împace cu faptele consumate. Iar Molière va scrie un final fericit, de seară veselă, cu felinare aprinse.

Lărmuieşte Pont Neuf!

Capitolul III
Nu cumva bunicul are nevoie de orvietan?

Într-una din seri Cressé şi nepotul lui s-au întors acasă plini de însufleţire şi, ca de obicei, întru câtva misterioşi. Poquelin-tatăl se odihnea într-un fotoliu după o zi de muncă. Se interesă unde a fost bunicul cu nepotul lui preferat. Ah, desigur, la spectacolul de la Hôtel de Bourgogne.

— De ce-l duceţi aşa de des la teatru în ultima vreme? Sper că nu aveţi intenţia să faceţi din el un comediant.

Bunicul şi-a pus pălăria pe comodă, şi-a potrivit bastonul în colţul camerei, a mai tăcut o vreme, apoi a rostit:

— Unde n-ar da domnul să devină un actor de talia lui Bellerose!

Tapiţerul regal a rămas cu gura căscată. Revenindu-şi, a dorit să afle: bunicul vorbeşte serios? Întrucât Cressé tăcea mâlc, Poquelin a început să dezvolte el însuşi subiectul abordat, pe tonul cel mai sarcastic posibil.

Dacă după opinia lui Louis Cressé este cu putinţă să năzuieşti spre cariera lui Bellerose, atunci de ce să nu duci treaba până la capăt? Poţi să păşeşti pe urmele lui Alison, care se scălămbăie pe scenă, întruchipând, pentru desfătarea unor persoane onorabile, tot felul de negustorese zaharisite şi ridicole. Păi, de ce, la o adică, nu ţi-ai mânji fizionomia cu porcăria aceea şi nu ţi-ai lipi nişte mustăţi oribile, aşa cum face Jodelet, de pildă? În general, poţi începe de îndată să faci pe nebunul, în loc să te ocupi de o îndeletnicire serioasă. Căci, în definitiv, cetăţenii acestui oraş plătesc pentru schimonoselile astea câte cincisprezece *sous* de căciulă!

Ei da, iată o carieră strălucită pentru fiul cel mare al tapiţerului regal, cunoscut, slavă Domnului, de întregul Paris! Nici vorbă, ar fi un

prilej de bucurie nemaipomenită pentru toţi vecinii şi pentru cei din breaslă dacă Baptiste Poquelin junior, căruia i s-a transmis prin testament funcţia de valet al Maiestăţii Sale, s-ar urca pe podiumul de bâlci! Întreaga corporaţie a tapiţerilor parizieni s-ar tăvăli de râs, s-ar ţine cu mâinile de burtă!

— Daţi-mi voie – a intervenit Cressé calm –, după dumneavoastră reiese că teatrul ar trebui să dispară?

S-a clarificat însă că din cuvintele lui Poquelin nu reieşea o astfel de concluzie. Teatrul trebuie să-şi continue existenţa. El este apreciat de Maiestatea Sa, deie-i Domnul viaţă lungă şi înfloritoare. Se ştie că trupa de la Hôtel de Bourgogne a fost distinsă cu înaltul titlu regal. Toate acestea sunt admirabile. El însuşi, Poquelin, se duce cu plăcere duminica la teatru. Numai că ar dori să fie bine înţeles: teatrul este cel care există pentru Jean-Baptiste Poquelin şi nicidecum invers.

Mestecând pâine prăjită şi sorbindu-şi vinul, Poquelin continua să-şi bată joc de bunicul Cressé.

Căci, putem merge mai departe. Dacă nu-i posibil să fie angajat în trupa regală – deoarece, la urma urmei, nu oricine, domnii mei, poate deveni un Bellerose, costumele căruia, spun oamenii, s-ar ridica la preţul de douăzeci de mii de livre –, atunci de ce să nu încerci soluţia cu scenele din iarmaroc? Poţi să debitezi de pe scândurile alea fel de fel de anecdote scabroase, să faci tot felul de gesturi echivoce, de ce nu, de ce nu? Toată strada te va arăta mai apoi cu degetul!

— Scuzele mele, desigur, glumesc, conchise Poquelin, că doar şi dumneavoastră aţi glumit, nu-i aşa?

Nu se poate spune cu siguranţă dacă bunicul glumise, la fel cum nu se poate şti ce gândea în timpul monologurilor paterne tânărul Jean-Baptiste.

„Ciudate fiinţe mai sunt şi Cressé ăştia! se frământa tapiţerul în aşternutul lui. Să spui în faţa

băiatului asemenea enormităţi! Este inadmisibil! Iar eu ar fi trebuit să declar bunicului în faţă că toate afirmaţiile lui nu sunt decât nişte prostii!“

Somnul nu vrea să vină. Tapiţerul – valetul regal – stă cu ochii aţintiţi în bezna nopţii.

Toţi cei din familia Cressé au fost cam suciţi! Răposata, prima lui soţie, avea şi ea felurite fandacsii şi se dădea în vânt după teatru. Bine, dar diavolul ăsta bătrân are şaizeci de ani bătuţi pe muche! Pe cuvânt de onoare, e un caraghioslâc fără asemănare! Bunicul ar trebui să-şi administreze orvietan, altminteri foarte curând o să cadă în mintea copiilor!

Griji. Prăvălia. Insomnie…

Capitolul IV
Nu oricui îi place să fie tapiţer

Vă mărturisesc, simt că mă cuprinde mila de bietul Poquelin! Ce năpastă pe capul lui, dacă stăm să ne gândim! În 1636 îi moare şi a doua soţie. Din nou Poquelin-tatăl stă într-o izolare sepulcrală. Are acum şase copii. Şi prăvălia de condus şi de pus pe picioare toată hoarda. A rămas singur, pentru totdeauna singur. Că doar pentru a treia oară nu se mai căsătoreşte…

…Şi cum o nenorocire nu vine niciodată singură, cam pe timpul decesului lui Catherine Fleurette se petrecea ceva ciudat şi cu primul născut al lui Poquelin. Băiatul acesta de cincisprezece ani o luase razna de-a binelea. Da, continua să lucreze în prăvălie, c-ar fi leneş nu te puteai plânge. Dar tot timpul se răsucea, ca o giruetă, Doamne fereşte, în direcţia Pont Neuf!

Slăbise vizibil, rămânea ore întregi la fereastră, absorbit de spectacolul străzii, deşi ce Dumnezeu putea el să vadă pe strada asta atât de nou şi de interesant? Îşi pierduse complet apetitul şi buna dispoziţie…

În sfârşit, o discuţie serioasă n-a mai putut fi evitată.

— Spune-mi, băiete, ce se petrece cu tine, i s-a adresat rugător Poquelin-tatăl şi a adăugat cu voce surdă: Nu cumva a dat o boală peste tine?

Jean-Baptiste şi-a fixat privirile pe vârfurile boante ale pantofilor lui şi n-a scos nici un cuvânt.

— Mare necaz am din partea voastră, a oftat sărmanul văduv, ce să mă fac cu voi, copiii mei? Nu mă mai perpeli atâta… mărturiseşte părintelui tău ce ai pe suflet.

Atunci Baptiste şi-a ridicat ochii la tatăl lui, pe urmă şi i-a îndreptat spre fereastră şi a glăsuit:

— Nu vreau să fiu tapiţer.

S-a mai gândit puţin şi, probabil hotărându-se să taie nodul dintr-o lovitură, a adăugat:

— Simt o adâncă repulsie pentru meseria asta.

Iarăşi s-a gândit şi a completat:

— Urăsc prăvălia.

Şi, ca să-şi doboare tatăl definitiv, a plusat:

— Din toată inima şi din tot sufletul!

După care a căzut din nou în muţenie.

Expresia feţei lui devenise tâmpă. Propriu-zis, nu ştia la ce să se aştepte. Era posibil, bineînţeles, să se aleagă cu o scatoalcă zdravănă. Dar nu s-a ales.

A urmat o pauză foarte lungă. Ce poate fi de ajutor într-o asemenea situaţie problematică? Bătaia? Nu, cu bătaia nu faci nimic într-un astfel de caz. Ce să-i spui fiului tău? Că e un imbecil? Da, stă în faţa ta ca un dulap, are un chip idiot în acest moment. Dar ochii, ochii nu par a fi ai unui prost şi au în ei o sclipire ca ai lui Marie Cressé.

Nu-i place deci prăvălia? Poate că-i numai părere? E doar un băieţandru şi la anii ăştia e cam hazardat să afirmi aşa de categoric ce-ţi place şi ce nu-ţi place… Poate că pur şi simplu e o stare de oboseală? Dar, Doamne, el însuşi, tatăl, a obosit de-a binelea şi nu poate spera de nicăieri la vreun ajutor, a încărunţit de atâtea griji şi frământări…

— Ce-ai vrea să faci? l-a întrebat tatăl.

— Să învăţ, a răspuns Baptiste.

În momentul acela în uşă a auzit o bătaie uşoară de baston şi în amurgul camerei a intrat Louis Cressé.

— Poftim, a exclamat tatăl, arătând spre guleraşul plisat, tânărul pe care-l aveţi în faţa ochilor, să-mi fie îngăduit să vă aduc la cunoştinţă, refuză să mă ajute la treburile prăvăliei şi intenţionează să înveţe.

Bunicul a început să vorbească. Prudent. A spus că totul se va rezolva cum nu se poate mai bine. Dacă tânărul tânjeşte, trebuie luate unele măsuri.

— Tocmai, dar ce fel de măsuri? a ţinut să precizeze tatăl.

— În fond de ce nu i-aţi permite să înveţe? a întrebat înseninat bunicul.

— Daţi-mi voie, a terminat doar şcoala parohială!

— Ei, ce poate să însemne o şcoală parohială! a replicat bunicul. Băiatul nostru este tare isteţ şi…

— Jean-Baptiste, ieşi din cameră, vreau să discut cu bunicul.

Jean-Baptiste a ieşit. Iar între Cressé şi Poquelin a avut loc o discuţie foarte serioasă.

N-o să mă apuc acum să v-o redau. Mă limitez să exclam: luminoasă fie-i memoria lui Louis Cressé!

Capitolul V
Întru slava veşnică a Celui-de-sus

Renumitul colegiu Clermont din Paris, ulterior devenit Liceul Louis Le Grand, evident, nu se putea compara cu modesta şcoală parohială.

Colegiul era condus şi îndrumat de puternicul Ordin al lui Isus, iar canonicii iezuiţi puseseră la cale toate treburile, trebuie s-o spunem, de-a dreptul excepţional. „Întru slava veşnică a Celui-de-sus“, ca tot ce făceau ei pe pământ.

În acest colegiu condus de un rector – prelatul Jacobus Dinet – erau instruiţi circa două mii de elevi, din clasa nobililor şi din cea burgheză. Vreo trei sute de elevi erau interni, iar restul externi. Ordinul iezuiţilor educa floarea tineretului francez.

Prelaţii profesori predau elevilor cursuri de istorie, literatură antică, ştiinţe juridice, chimie şi fizică, religie şi filozofie, limba greacă. Cât despre limba latină, nici nu mai e nevoie să insistăm: elevii Clermontului nu numai că citeau şi studiau neîntrerupt autorii latini, dar erau obligaţi ca şi în timpul recreaţiilor să converseze între ei în latineşte. Deduceţi şi dumneavoastră singuri că în aceste condiţii poţi ajunge să stăpâneşti la perfecţie această limbă fundamentală pentru omenire.

Programa prevedea şi ore speciale pentru dans. În alte ore răsuna zăngănit de săbii: tinerii francezi învăţau arta mânuirii armelor, pentru ca pe câmpul de luptă, în formaţiuni militare, să apere onoarea regelui Franţei, iar în încăierări particulare – onoarea personală.

În timpul festivităţilor elevii interni jucau piesele autorilor Romei antice, cu precădere ale lui Terenţiu şi Seneca.

Iată în ce institut de învăţământ şi-a dat nepotul Louis Cressé. Poquelin-tatăl nu avea nici un motiv să se plângă că fiul său, viitor valet regal, ar fi nimerit într-o societate necorespunzătoare.

Cataloagele Clermontului etalau o cantitate remarcabilă de nume răsunătoare, cele mai înalte familii nobiliare îşi educau copiii în acest liceu. În timpul cât Poquelin urma cursurile secţiei reale ca extern, la liceul Clermont învăţau trei prinţi, dintre care unul era Armand de Bourbon (chiar prinţul de Conti în persoană), al doilea fiind fratele bun al unui alt Bourbon – Louis de Condé, iar al treilea era ducele d'Enghien, supranumit mai târziu Măreţul. Cu alte cuvinte, Poquelin învăţa împreună cu posesorii sângelui regal.

Fie şi numai din asta se poate deduce că procesul de predare şi instruire era bine pus la punct la colegiul Clermont.

Se impune lămurirea privitoare la faptul că tinerii cu sânge albastru erau separaţi de fiii burghezilor bogaţi, printre care se număra şi Jean-Baptiste. Prinţii şi marchizii erau internii liceului, îşi aveau servitorii personali, profesorii personali, ore speciale pentru studiu, precum şi săli aparte de clasă.

În afară de asta trebuie să precizăm că prinţul de Conti, cel care va juca ulterior un rol important în timpul hălăduielilor neliniştitului meu erou, avea şapte ani mai puţin decât acesta, intrase abia în prima clasă a liceului şi, firește, nu s-a întâlnit niciodată cu Poquelin.

Aşadar Poquelin-junior se cufundase în studiul lui Plaut, Terenţiu şi Lucreţiu. Conform regulamentului îşi lăsase plete până la umăr şi-şi freca pantalonii de băncile clasei clermonteze, burduşindu-şi capul cu latineasca. Prăvălia de tapete se învăluia în ceţuri. O altă lume îşi deschisese porţile în faţa eroului nostru.

— Se vede că aşa e scris de sus – bombănea Poquelin-tatăl înainte de a adormi –, ce să fac, am să transmit negustoria celui de-al doilea fiu. Întrucât primul meu născut e posibil să devină avocat, notar, sau cine ştie, poate că şi altceva.

E interesant de ştiut, murise oare pasiunea adolescentină pentru teatru în sufletul scolasticului Baptiste? Ei bine, nicidecum! Smulgându-se în orele libere din menghina latinească, ca şi mai înainte, îşi îndrepta paşii spre Pont Neuf şi spre sălile de teatru, nemaiîntovărăşindu-se cu bunicul, ci cu amici de colegiu, puţini la număr. Iar în anii de învăţătură la colegiu, Baptiste a studiat metodic atât repertoriul teatrului Marais, cât şi pe cel de la Hôtel de Bourgogne. A văzut piesele lui Pierre Corneille *Văduva*, *Piaţa regală*, *Galeria palatului*, precum şi renumitul *Cid*, care-l fericise pe autor cu o glorie stălucitoare, dar şi cu invidia confraţilor de pană.

Şi asta încă-i puţin. Spre sfârşitul liceului, Jean-Baptiste învăţase să pătrundă nu numai în parterul sau lojile teatrului, dar şi în culise, şi tocmai acolo i-a fost sortită una dintre cele mai importante cunoştinţe din viaţa sa. Era vorba de o femeie. Se numea Madeleine Béjart, era actriţă şi fusese angajată o vreme la teatrul Marais. Madeleine avea părul roşcat, un fel de a se purta încântător şi, după recunoaşterea unanimă, era dăruită cu un mare şi autentic talent. Admiratoare înflăcărată a dramaturgului Rotrou, Madeleine era inteligentă, avea fineţe şi gust şi, în afară de asta, ceea ce reprezenta desigur o adevărată raritate pe atunci, poseda o cultură literară aleasă şi scria ea însăşi versuri. De aceea nu-i nimic de mirare în faptul că fermecătoarea actriţă pariziană îl subjugase cu desăvârşire pe clermontezul care avea cu patru ani mai puţin decât ea. Demn de interes este faptul că Madeleine îl răsplătea pe Jean-Baptiste prin reciprocitate.

Dar să revenim la cursurile colegiului Clermont care se desfăşurau timp de cinci ani, încheindu-se cu studierea filozofiei, drept încununare, ca să spunem aşa. Toţi aceşti cinci ani Jean-Baptiste a învăţat conştiincios, rupându-şi însă timp şi pentru frecventarea teatrelor.

A devenit eroul meu în acest colegiu un om cultivat? În ceea ce mă priveşte, presupun că în nici o instituţie de învăţământ nu poţi deveni om cultivat. Dar în orice instituţie de învăţământ bine organizată poţi deveni un om disciplinat, dobândind o deprindere care-ţi va fi de folos în viitor, când, în afara pereţilor instituţiei de învăţământ, te ocupi de cultivarea propriului spirit.

Da, colegiul Clermont l-a disciplinat pe Jean-Baptiste, l-a învăţat să respecte ştiinţele şi i-a deschis uşa spre ele. Când a terminat colegiul, şi l-a terminat precis în 1639, în capul lui nu se mai găsea tocătura parohială. Mintea îi era şnuruită, cum spune Mefistofeles, după modelul cizmelor spanioleşti.

În timpul studiilor, Poquelin se împrietenise şi-l vizita adesea pe un oarecare Capelle, fiul nelegitim al unui important funcţionar din finanţe şi totodată posesorul unei averi considerabile – Lhuillier.

În anul când clermontezii noştri îşi terminau studiile, în casa lui Lhuillier apăruse şi se instalase ca oaspete drag o persoană cu totul remarcabilă. Numele său era Pierre Gassendi.

Profesorul Gassendi, un provensal, poseda o cultură solidă. Cunoştinţele lui ar fi ajuns pentru zece oameni. Era profesor de retorică, foarte bun istoric, filozof apreciat, fizician şi matematician. Volumul informaţiei lui, fie şi numai în domeniul matematicii, era atât de impunător, încât i s-a propus o catedră la Collège Royal. Dar, repetăm, nu numai matematica constituia bagajul intelectual al lui Pierre Gassendi.

Minte ascuţită, pururi iscoditoare, îşi începuse studiile prin abordarea celui mai vestit filozof al Antichităţii – Aristotel. După ce l-a studiat total, l-a detestat în aceeaşi măsură. Apoi, făcând cunoştinţă cu sublima erezie a polonezului Nicolaus Copernic, cel care dăduse în vileag întregii lumi absurditatea anticilor de a considera Pământul drept centrul imobil al universului,

Pierre Gassendi s-a îndrăgostit cu toată puterea inimii de Copernic.

Gassendi era fermecat de marele gânditor Giordano Bruno, cel care în 1600 fusese ars pe rug pentru cutezanţa de a susţine că universul este infinit şi că în el există multe lumi. Gassendi era cucerit definitiv de genialul fizician Galileo Galilei, cel care fusese silit să se dezică cu mâna pe Evanghelie de convingerea sa profundă cu privire la faptul că Pământul se roteşte.

Toţi cei care găseau în ei forţa de a ataca învăţătura lui Aristotel sau a filozofilor scolastici de mai târziu îşi aflau în Gassendi cel mai fidel complice.

Gassendi studiase de minune pe francezul Pierre de la Ramée, unul dintre fervenţii oponenţi ai lui Aristotel, care-şi aflase sfârşitul în timpul Nopţii Sfântului Bartolomeu. Îi înţelegea şi admira pe spaniolul Juan Luis Vives, care pusese la cale o răfuială cu filozofia scolastică, şi pe englezul Francis Bacon, baron de Verulam, a cărui operă îl contrazicea pe Aristotel. Şi câţi alţi gânditori, pe care nu-i mai poţi enumera, erau tovarăşii de idei ai lui Gassendi!

Profesorul era prin natura sa un spirit inovator, adora claritatea şi simplitatea de gândire, credea nemărginit în experienţă şi respecta experimentul.

Toate acestea erau căptuşite cu granitul propriului sistem filozofic, extras din aceeaşi Antichitate, de la filozoful Epicur, care trăise cam cu vreo trei sute de ani înaintea erei noastre.

Dacă înţeleptului Epicur i s-ar fi pus întrebarea: „Care este formula învăţăturii tale?“ – este de presupus ca răspunsul lui să fi sunat astfel: „Spre ce năzuieşte orice fiinţă vie? Orice fiinţă vie năzuieşte spre obţinerea satisfacţiei. De ce? Pentru că satisfacţia constituie valoarea supremă. Trăiţi deci cu înţelepciune – năzuiţi tenace spre satisfacţie“.

Formula lui Epicur i-a mers la inimă lui Pierre Gassendi şi cu trecerea timpului a ajuns să elaboreze o soluţie proprie.

— Singurul lucru adânc înrădăcinat în oameni, le spunea Gassendi elevilor lui, ciupindu-şi bărbuţa ascuţită de savant, este iubirea pentru propria persoană. Ţelul vieţii oricărui om este fericirea! Din ce elemente se alcătuieşte fericirea? chestiona filozoful şi ochii lui scăpărau scântei: Numai din două, domnii mei, numai din două: un suflet senin şi un corp sănătos. Despre felul cum poate fi ocrotită şi păstrată sănătatea, vă puteţi informa la orice doctor bun. Iar despre modul cum se poate obţine liniştea sufletească am să vă spun eu: nu comiteţi crime, copiii mei, atunci nu veţi avea parte nici de căinţă, nici de mustrări de conştiinţă şi regrete, căci numai acestea îi fac pe oameni nefericiţi.

Epicurianul Gassendi îşi începuse cariera ştiinţifică prin publicarea unui opus masiv în care demonstra inutilitatea totală a astronomiei şi fizicii aristotelice şi apăra teoria aceluiaşi Copernic despre care v-am vorbit mai sus. Numai că această operă extrem de interesantă a rămas neterminată. Dacă profesorul ar fi fost chestionat asupra cauzei acestei stări de fapt, am motive serioase să bănuiesc că răspunsul lui ar fi fost foarte asemănător cu cel dat de Chrysale, eroul uneia din viitoarele comedii ale lui Molière, adresat Philamintei, o femeie din cale-afară de savantă:

„…Ba trupul sunt eu însumi şi-l îngrijesc cum pot.

Din parte-mi fie-o zdreanţă, dar are-ntâietate.“

— Eu nu doresc să stau în temniţă, domnii mei, din cauza lui Aristotel – ar fi precizat Gassendi.

Şi, la drept vorbind, dacă această biată zdreanţă – trupul dumneavoastră – ar fi azvârlit în temniţă, întrebarea este ce s-ar mai alege din spiritul dumneavoastră filozofic?

Într-un cuvânt, Gassendi se oprise la timp, renunţând la terminarea studiului despre Aristotel şi ocupându-se de alte cercetări ştiinţifice. Epicurianul iubea prea mult viaţa, iar decretul parlamentului parizian din 1624 era încă foarte actual. Chestiunea consta în faptul că în toate facultăţile şi academiile acelui timp Aristotel era, dacă ne putem exprima astfel, canonizat, iar în decretul parlamentar se vorbea într-un mod câtuşi de puţin echivoc despre condamnarea la moarte a persoanelor care ar îndrăzni să-l defăimeze pe Aristotel ori pe continuatorii lui.

Aşadar, după ce ocolise marile neplăceri, după ce făcuse un voiaj prin Belgia şi Olanda şi scrisese o serie de lucrări importante, Gassendi se afla la Paris, în casa lui Lhuillier, un vechi prieten.

Lhuillier era inteligent, aşa că i-a adresat profesorului rugămintea de a se ocupa – în particular – de formaţia ştiinţifică a fiului său Chapelle. Şi cum Lhuillier era nu numai inteligent, ci şi o natură generoasă, i-a permis lui Chapelle să alcătuiască o grupă întreagă de tineri cu care să audieze împreună cursurile lui Gassendi.

În grup intraseră: Chapelle, Jean-Baptiste al nostru, apoi un oarecare Bernier, un tânăr cu serioase înclinaţii spre ştiinţele naturii, care, ulterior, a devenit un renumit explorator al Orientului şi a fost supranumit la Paris Marele Mogul şi, în sfârşit, un personaj absolut original în compania constituită. Mai vârstnic decât ceilalţi, nu studia la Colegiul Clermont, ci era ofiţer de gardă, de curând rănit pe câmpul de luptă, fiind totodată chefliu, duelist, ironist, donjuan şi debutase deja notabil în dramaturgie. Încă din timpul când acesta învăţa la clasa de retorică din oraşul Beauvais compusese o piesă interesantă, *Pedantul păcălit*, în care-l înfăţişase pe directorul lui, Jean Grangier. Ofiţerul de gardă se numea Cyrano de Bergerac.

Aşadar, întregul grup, instalat în luxoasa locuinţă a lui Lhuillier, sorbea discursurile înflăcărate ale lui Pierre Gassendi. Iată cine l-a şlefuit pe eroul meu! El, acest provensal, cu faţa brăzdată adânc de pasiuni! De la el a primit moştenire Jean-Baptiste filozofia triumfătoare a lui Epicur şi o multitudine de cunoştinţe solide în domeniul ştiinţelor naturii. Gassendi, la lumina încântătoarelor lumânări de ceară, i-a cultivat iubirea pentru raţionamente clare şi exacte, ura faţă de scolastică, respectul pentru experienţă, dispreţ pentru falsitate, afectare şi preţiozitate.

Veni şi momentul când atât colegiul Clermont, cât şi lecţiile lui Gassendi au luat sfârşit. Eroul meu devenise matur.

— Fă efortul de a pleca la Orléans, l-a îndrumat Poquelin-tatăl pe proaspătul absolvent al colegiului Clermont, şi de a susţine examenul la facultatea de ştiinţe juridice. Dobândeşte-ţi un titlu ştiinţific. Dă-ţi silinţa şi nu mă supăra cu vreun eşec, întrucât am cheltuit cu tine o groază de parale.

Aşa că Jean-Baptiste a plecat la Orléans pentru a căpăta diploma de jurist. Nu cunosc prea bine cât timp anume a petrecut eroul meu la Orléans. După cât se pare, asta s-a întâmplat pe la începutul anului 1641.

Unul dintre nenumăraţii detractori care l-au urât pe eroul meu a afirmat după trecerea multor ani că la Orléans orice măgar poate căpăta un titlu ştiinţific, cu condiţia ca măgarul să aibă bani. Totuşi, e un neadevăr. Măgarului nu i se acordă titluri ştiinţifice, iar eroul meu nu semăna câtuşi de puţin cu acest patruped.

Ce-i drept, nişte tineri foarte exuberanţi care s-au dus la Orléans să dea examene povesteau că cică ar fi sosit la universitate noaptea târziu, i-ar fi trezit din somn pe profesori şi aceştia, căscând şi întinzându-şi mădularele, şi-au pus peste soioasele scufii de noapte bonetele lor universitare şi tot

atunci i-au examinat pe pretendenţi, acordându-le titluri ştiinţifice. E perfect posibil însă ca tinerii respectivi să fi spus minciuni gogonate.

Oricum ar fi stat lucrurile la Orléans, se ştie precis că titlul de licenţiat în drept a fost obţinut de Jean-Baptiste.

Aşadar, nu mai există băieţandrul cu guleraş plisat şi nici scolasticul cu pletele până la umeri. În faţa mea stă un bărbat tânăr. Poartă acum o perucă deschisă la culoare şi savant cârlionţată.

Mă uit cu ochi lacomi la acest tânăr.

Este de statură mijlocie, cu umerii aduşi, cu pieptul îngust. Pe faţa lui smeadă, cu pometii proeminenţi, ochii sunt depărtaţi unul de altul, bărbia ascuţită, iar nasul mare şi lătăreţ. Într-un cuvânt, este un chip cât se poate de neatrăgător. Dar ochii, ochii lui sunt remarcabili. Citesc în ei un straniu şi persistent sarcasm şi totodată un fel de veşnică uimire faţă de lumea înconjurătoare. În ochii aceştia există ceva senzual, feminin aproape, iar în străfundul privirii pâlpâie o durere ascunsă.

Vreun vierme, credeţi-mă, s-a furişat în acest tânăr de douăzeci de ani şi deja îl roade în taină, nemilos.

Acest bărbat se bâlbâie, vorbirea îi este poticnită de o respiraţie incorectă.

O, văd prea bine, e un impulsiv. Stările lui de spirit alternează foarte brusc. Acest tânăr trece uşor de la momentele de exuberanţă la cele de meditaţie morocănoasă. Ştie să vadă laturile comice ale oamenilor şi-şi face plăcere din a le ironiza.

Uneori vădeşte o sinceritate imprudentă. Alteori încearcă să fie ascuns şi şiret. În unele momente este de o cutezanţă nechibzuită, pentru ca de îndată să cadă în nehotărâre şi mici laşităţi. O, credeţi-mă ce vă spun, în aceste condiţii tânărul va avea o viaţă foarte trudnică şi-şi va dobândi mulţi duşmani!

Dar să-şi trăiască viaţa!

Capitolul VI
O întâmplare puţin plauzibilă

Timpul descris de noi a fost o perioadă furtunoasă pentru Franţa. Viaţa părea calmă numai la colegiul Clermont sau în prăvălia părintească.

Franţa era zguduită de războaie externe şi de răzmeriţe interne, continuate ani îndelungaţi. Chiar la începutul anului 1642 regele Ludovic al XIII-lea şi cârmuitorul *de facto* al Franţei, cardinalul şi ducele Armand Richelieu, s-au îndreptat spre sud pentru ca în fruntea armatelor să smulgă de la spanioli provincia Roussillon.

Tapiţerii regali (erau mai mulţi) îşi prestau serviciul la Curte pe rând, iar lui Poquelin-tatăl i-au revenit lunile de primăvară: aprilie, mai şi iunie. Având în vedere împrejurarea că pe Poquelin-tatăl în 1642 îl reţineau la Paris treburi comerciale, acesta a hotărât să-l trimită în calitate de înlocuitor în slujba de valet şi tapiţer regal pe fiul său mai mare. Neîndoielnic, Poquelin mai rumega şi un al doilea gând secret, acela de a-l introduce pe Jean-Baptiste în viaţa de la Curte.

Fiul a dat ascultare poruncii părinteşti şi s-a îndreptat în acea primăvară timpurie spre sudul Franţei. Acesta e momentul când un întuneric misterios l-a acoperit pe eroul meu şi nimeni nu ştie ce s-a petrecut exact cu el în sud. S-a răspândit totuşi zvonul că Jean-Baptiste ar fi fost părtaşul unei întâmplări neobişnuite.

Cardinalul Richelieu, în mâinile căruia se găsea cu totul Ludovic al XIII-lea, rege lipsit de voinţă şi de har, era urât de foarte mulţi reprezentanţi ai aristocraţiei franceze.

În 1642 a fost organizat un complot împotriva cardinalului Richelieu, iar sufletul acestui complot a devenit tânărul marchiz Cinq-Mars. Politician cu bogată experienţă, Richelieu a aflat la timp despre acest complot.

Neţinând cont de faptul că Cinq-Mars era protejat de rege, s-a luat hotărârea ca Cinq-Mars să fie arestat sub învinuirea de trădare a intereselor statului în chestiunea spaniolă.

Se spune că în noaptea de 12 spre 13 iunie, într-unul din orăşelele din sudul Franţei, de Cinq-Mars s-a apropiat un tânăr necunoscut şi i-a înmânat o scrisoare. Îndepărtându-se de suită, marchizul a citit la lumina tremurătoare a unei făclii concisul mesaj şi a dat fuga să se salveze. În scrisoare se spunea: „Viaţa dumneavoastră se află în primejdie“. Nu era iscălită.

Se mai spune că acest bileţel a fost scris şi înmânat de tânărul valet Poquelin, care, dintr-o pornire generoasă, a vrut să-l salveze pe Cinq-Mars de la o moarte sigură. Dar mesajul n-a făcut decât să amâne pieirea lui Cinq-Mars. Marchizul a căutat zadarnic un adăpost. S-a ascuns inutil în patul iubitei sale, de unde a fost ridicat chiar a doua zi şi nu mult după aceea a fost executat. Iar după o sută optzeci şi patru de ani memoria lui a fost eternizată într-un roman de scriitorul Alfred de Vigny, iar după alţi cincizeci şi unu de ani după Vigny – de către compozitorul Gounod celebrul autor al lui *Faust*.

Totuşi, unii afirmă că nici un fel de întâmplare cu bileţele n-a existat, că Jean-Baptiste n-a avut nici un fel de legătură cu afacerea Cinq-Mars şi că, nebăgându-se în treburi care nu erau de nasul lui, şi-a îndeplinit liniştit şi ordonat datoria de valet regal. Dar atunci rămâne întru câtva de neînţeles cine şi de ce a inventat istoria asta cu bileţelul?

La sfârşitul lunii iunie regele se găsea la câteva leghe distanţă de Nîmes, la Montfresne şi, iată, acolo s-a petrecut o a doua întâmplare, care, după cum se va convinge cititorul, va juca în viaţa eroului nostru un rol cu mult mai mare decât cea legată de nefericitul Cinq-Mars. Căci tocmai la Montfresne, la izvoarele tămăduitoare, s-a reîntâlnit valetul regal, care tocmai îşi termina sau

îşi terminase deja sorocul slujbei pe anul respectiv, cu Madeleine Béjart. Actriţa călătorea, jucând într-o trupă ambulantă.

Nu se ştie exact când s-a desprins de suita regală tânărul valet. Se poate spune totuşi sigur un lucru: nu imediat după terminarea serviciului, adică în iulie 1642, s-a înapoiat el la Paris, ci a călătorit o vreme prin sudul Franţei, şi, după cum au comunicat persoane care s-au interesat de soarta lui, călătoriile valetului regal s-au desfăşurat în condiţiile unei suspecte apropieri de doamna Béjart.

Aşa să fi fost sau nu, oricum în toamna anului 1642 Poquelin s-a înapoiat în Capitală şi i-a raportat tatălui său că şi-a isprăvit misiunea.

Tatăl s-a interesat: ce intenţionează să facă mai departe moştenitorul său? Jean-Baptiste i-a răspuns că intenţionează să se specializeze în jurisprudenţă. Atunci, după câte ştiu eu, Jean-Baptiste s-a instalat într-o locuinţă separată de cea a tatălui său şi în oraş s-a răspândit vestea că fiul cel mare al lui Poquelin ori s-a făcut avocat, ori urmează să se facă.

De mare uimire ar fi cuprins însă oricine căruia i-ar trece prin minte să cerceteze felul cum tânărul Poquelin se pregătea pentru avocatură. Nimeni n-a auzit vreodată ca să-i pregătească pe avocaţi şarlatanii de pe Pont Neuf!

Părăsindu-şi cărţile de drept, în apartamentul lui, Jean- Baptiste, pe ascuns de tatăl său, a apărut într-o trupă de măscărici şi a rugat să fie primit pe orice post, măcar în calitate de crainic al spectacolelor, care strigă de pe podium şi convinge mulţimea să intre în baracă. Iată deci în ce fel de studiu al jurisprudenţei se cufundase Jean-Baptiste.

Ulterior, vrăjmaşii şi detractorii lui Jean-Baptiste, şi, slavă Domnului, a avut foarte mulţi, îşi băteau joc răutăcios, spunând că eroul meu, ca saltimbanc de stradă, se scălămbăia prin pieţe şi înghiţea şerpi pentru desfătarea gloatei. De-o fi

înghiţit sau nu, n-aş putea să vă spun, pentru că nu ştiu, dar ştiu în schimb că în acea perioadă el a început să studieze lacom tragedia şi să joace câte puţin în spectacolele de amatori.

Lecturile din Corneille, înfierbântând noaptea creierul eroului meu, trăirile de neuitat din timpul reprezentaţiilor publice, mirosul măştii înăbuşitoare pe care cine a îmbrăcat-o o dată n-o mai scoate – au sfârşit prin a-l otrăvi definitiv pe nereuşitul jurist şi într-o bună dimineaţă, stingând lumânarea deasupra *Cidului*, a decis că a sosit timpul lui să uluiască lumea.

Lucrurile s-au petrecut întocmai, a uluit într-adevăr lumea, iar prima jertfă a acestei uluiri a fost mult încercatul Poquelin-senior.

Capitolul VII
Ilustra trupă

În primele zile ale lui ianuarie 1643, an încărcat de evenimente, Jean-Baptiste i s-a înfăţişat tatălui său şi l-a anunţat că toate proiectele privitoare la înrolarea lui în corporaţia avocaţilor sunt pur şi simplu o aiureală, că el nu se va face nici în ruptul capului notar, că om de ştiinţă nu intenţionează să devină şi că mai mult ca orice pe lume doreşte să se izbăvească de negoţul cu tapete.

Se va face ceea ce îi impune imperios chemarea resimţită încă din copilărie, adică actor.

Pana mea refuză să descrie ce s-a petrecut în casă.

Când tatăl şi-a revenit puţin în fire, a încercat totuşi să-şi înduplece fiul şi i-a spus tot ce datoria sa părintească îl obliga să-i spună. Că profesiunea de actor este dispreţuită de toată lumea cu scaun la cap. Că sfânta Biserică îi alungă din sânul ei pe actori. Că o astfel de îndeletnicire este acceptabilă, în cel mai bun caz, doar pentru cerşetori sau vagabonzi.

Tatăl ameninţa, tatăl implora.

— Du-te, te rog din suflet, du-te şi cugetă cum se cuvine şi abia după aceea vom sta de vorbă!

Dar fiul a refuzat ritos să cugete la orice lucru de pe pământ.

Atunci tatăl a alergat la duhovnic şi l-a rugat cu lacrimi în ochi să-l aducă pe calea cea bună pe fiul său rătăcit. Sfântul părinte a acţionat conform doleanţelor mult stimatului său enoriaş şi a încercat să-l convingă pe Jean-Baptiste să renunţe, dar rezultatul poveţelor lui a fost atât de surprinzător, că nici nu-ţi mai vine să-l consemnezi. Parizienii afirmă cu tărie că, după o convorbire de două ore cu ieşitul din minţi Jean-Baptiste, slujitorul Bisericii şi-a dezbrăcat sutana

neagră şi, împreună cu feciorul tapiţerului regal, s-a angajat la aceeaşi trupă de saltimbanci.

Vă declar deschis că toate acestea sunt prea puţin credibile. Nici un fel de slujitor al Bisericii, după câte ţin eu minte, nu s-a înrolat într-o trupă de teatru, în schimb un oarecare Georges Pinel a aranjat cu Poquelin-tatăl o afacere foarte bizară.

Sus-numitul Georges Pinel se ocupase o vreme, la cererea lui Poquelin-tatăl, de iniţierea lui Jean-Baptiste în problemele de contabilitate comercială. În afară de asta era legat de Poquelin prin treburi băneşti care se reduceau la faptul că, din când în când, îi cerea acestuia bani cu împrumut.

Cuprins de disperare, neştiind ce să mai facă, Poquelin s-a adresat şi lui Pinel, rugându-l să încerce a-l restabili întru raţiune şi bun-simţ pe fostul său elev. Întreprinzătorul Pinel a discutat într-adevăr cu Jean-Baptiste şi a apărut apoi să-i raporteze tatălui rezultatul convorbirii. A reieşit, după mărturisirea proprie a lui Pinel, că Jean-Baptiste îl convinsese definitiv că el, Pinel, părăseşte pentru totdeauna ocupaţiile contabiliceşti şi păşeşte împreună cu Jean-Baptiste pe scenă.

— De trei ori fie blestemată haimanaua asta de Pinel, căruia pe deasupra i-am mai împrumutat şi patruzeci de livre! a strigat nefericitul tată după plecarea lui Pinel şi şi-a chemat din nou fiul la o întrevedere.

Era 6 ianuarie, zi memorabilă în existenţa tapiţerului.

— Ei, tot te încăpăţânezi într-ale tale? l-a somat Poquelin.

— Da, hotărârea mea este nestrămutată, a răspuns fiul, prin vinele căruia, nu mai putea fi nici o îndoială, curgea sângele Cressé, şi nu Poquelin.

— Atunci îţi pun în vedere, i-a declarat tatăl, că vei fi dezmoştenit de titlul de valet regal pe care mi-l iau înapoi. Mă căiesc de a fi dat ascultare unui bunic fără minte atunci când te-am împins la învăţătură.

Nebunul şi îndărătnicul i-a răspuns că renunţă cu plăcere la titlu şi că nu are nimic împotrivă ca tatăl său să treacă acest titlu unui alt fiu, după cum va crede de cuviinţă.

Tatăl a cerut o renunţare scrisă, iar Jean-Baptiste, fără pic de ezitare, i-a iscălit un act, care, după cum s-a lămurit mai târziu, nu avea nici o valoare şi n-a jucat nici un rol.

Pe urmă s-a purces la împărţirea avutului. Lui Jean-Baptiste îi reveneau din moştenirea mamei sale în jur de cinci mii de livre. Tatăl s-a târguit ca la iarmaroc. Nu putea admite ca aurul să curgă în pungile sparte ale comedianţilor vagabonzi. Şi ce mare dreptate avea! Într-un cuvânt, i-a cedat fiului său până la urmă şase sute treisprece livre şi, cu această sumă în buzunar, fiul a părăsit casa părintească.

S-a îndreptat direct spre Place Royale, către o casă infinit de dragă inimii lui. Era casa familiei Béjart.

Joseph Béjart, una şi aceeaşi persoană cu actorul Belleville, acum mărunt funcţionar la Direcţia administrării apelor şi pădurilor, locuia la Paris împreună cu soţia sa, născută Marie Hervé, şi cu cei patru copii ai săi.

Familia Béjart era remarcabilă prin faptul că toţi membrii ei, începând cu domnul Belleville bineînţeles, erau pasionaţi de teatru. Fiica sa Madeleine, pe care o cunoaştem deja, era actriţă de profesie şi de autentic talent. Fiul mai mare, Joseph, şi o altă fiică de nouăsprezece ani, ce venea ca vârstă imediat după Madeleine – e vorba de Geneviève –, nu numai că jucau teatru ca amatori, dar visau să creeze un teatru propriu. Fireşte că fiul cadet al familiei Béjart, Louis, urmând exemplul celor mari, năzuia şi el spre actorie şi, dacă nu avusese încă prilejul să se manifeste în acest domeniu, asta se explică prin vârsta lui fragedă – avea deocamdată numai treisprezece ani. Béjart-Belleville încuraja întru

totul îndeletnicirile copiilor săi, deoarece el însuşi încercase să-şi facă un rost în teatru, iar iubitoarea mamă nu avea nimic împotriva meseriei actoriceşti.

Cu greu s-ar fi putut găsi o ambianţă mai propice pentru Jean-Baptiste.

Nu numai pasiunea pentru teatru îl lega pe tânărul Poquelin de familia Béjart. Nu există nici un dubiu asupra faptului că Madeleine şi Poquelin se iubeau şi erau deja în relaţii foarte intime.

Aici vom face precizarea că familia Béjart fusese plecată în călătorie prin Franţa de la sfârşitul anului 1641 şi că se înapoiase la Paris cam în acelaşi timp cu eroul nostru, adică la începutul anului 1643.

Şi astfel, în ianuarie 1643, Poquelin s-a ivit cu banii testamentari în buzunar şi de îndată o activitate neobişnuită a cuprins în forfota ei casa din Place Royale.

Familia Béjart a început să fie vizitată de tot felul de tineri îndoielnici, în sensul teatral al cuvântului, urmaţi mai apoi de actori profesionişti care frecaseră îndelung scândurile scenei.

Pinel se simţea ca un peşte în apă în mediul acesta boem şi s-a desfăşurat în toată splendoarea sa. Pun rămăşag că nimeni pe lumea asta n-ar fi reuşit performanţa lui Pinel. El s-a dus la Poquelin-tatăl şi a izbutit să-i smulgă încă două sute de livre pentru fiul său, despre care i-a povestit tapiţerului regal tot felul de lucruri incredibile. Se spune că a procedat ca şi Scapin cu Geronte din comedia lui Molière. Totul e posibil!

Treburile puse la cale în casa Béjart s-au copt definitiv în vara anului 1643. Iar la 30 ianuarie, în casa văduvei Marie Hervé (domnul Belleville se sfârşise dintre cei vii în luna martie a aceluiaşi an) a fost contractat un acord solemn, în prezenţa domnului Marechal, avocatul parlamentului parizian. Actul atesta faptul că o trupă alcătuită din zece persoane a înfiinţat un nou teatru.

Iată deci unde fuseseră plasate cele şase sute treisprezece livre şi următoarele două sute! În afară de asta, bani pentru întemeierea teatrului a dat şi Madeleine, care se distingea printr-un remarcabil simţ practic şi econom, reuşind să adune o sumă frumuşică în decursul activităţii sale teatrale anterioare.

Neprecupeţind nimic pentru copiii ei, Marie Hervé scotocise şi ea nişte economii, contribuind de asemenea la capitalul instituţiei. Ceilalţi, după cum se poate lesne înţelege, erau săraci ca păsările cerului şi puteau depune doar energia şi talentul lor, iar Pinel – experienţa şi dibăcia sa.

Fără să se încurce în modestie inutilă, grupa şi-a botezat viitoarea instituţie Ilustrul Teatru, iar întemeietorii îşi spuneau „Copiii Familiei“, de unde se poate deduce că între noii slujitori ai Thaliei domnea acea armonie graţie căreia, după opinia lui Aristotel, se menţine întregul univers. În rândurile Copiilor Familiei se aflau: trei Béjart – Joseph, Madeleine şi Geneviève, două tinere – Malingre şi Des Urlis, un oarecare Germain Clairin, tânărul condeier Bonnenfant, profesionistul şi experimentatul Denis Beys şi, în sfârşit, cel care era conducătorul şi animatorul întregii companii, tocmai Jean-Baptiste Poquelin al nostru.

De altfel, Jean-Baptiste Poquelin, din momentul întemeierii Ilustrului Teatru şi-a încetat existenţa, iar în locul lui a apărut pe lume Jean-Baptiste Molière. De unde se ivise acest nou nume? Nu se ştie. Unii dau explicaţia că Poquelin s-ar fi folosit de un pseudonim care circula în cercurile vagabonde teatrale şi muzicale, alţii – că Jean-Baptiste s-a supranumit Molière după numele unei localităţi… Cineva a emis supoziţia că şi-ar fi luat numele de la un scriitor, mort în 1623… Într-un cuvânt, Jean-Baptiste a devenit Molière.

Tatăl său, auzind despre isprava asta, a ridicat din umeri, iar Georges Pinel, ca să nu rămână mai

prejos de înflăcăratul său amic, şi-a spus Georges Couture.

Întemeierea noii trupe teatrale a produs la Paris o impresie puternică, iar actorii de la Hôtel de Bourgogne s-au grăbit să denumească compania Copiii Familiei bandă de zdrenţăroşi.

Trupa a lăsat să-i treacă pe lângă urechi această neplăcută veste şi în modul cel mai energic s-a apucat de treabă, sub conducerea lui Molière şi a lui Beys, iar din punct de vedere financiar – sub cea a lui Madeleine. Prima acţiune a fost aceea de a se adresa unui domn, Gallois du Métayer, iar acesta a închiriat trupei o sală de jocuri cu mingea, proprietate părăginită cu totul, situată în apropiere de turnul Nesle. Au semnat un contract cu Gallois, prin care acesta se obliga, împreună cu alţi reprezentanţi ai corporaţiei tâmplarilor, să repare sala şi să monteze în ea o scenă.

Au găsit şi patru muzicanţi: Godard, Tisse, Lefebvre şi Gaburet, propunându-le, fiecăruia, douăzeci de *sous* pe zi, după care s-a trecut la repetiţii. Pregătind câteva piese, Copiii Familiei n-au dorit să irosească zadarnic timpul preţios, necesar reparaţiilor sălii şi, urcându-se în căruţe, s-au îndreptat spre iarmarocul din Rouen ca să dea reprezentaţii cu tragedii.

Din Rouen îi trimiteau depeşe lui Gallois, grăbindu-l cu reparaţiile. După ce au repurtat un succes mediocru la Rouen în faţa îngăduitorului public de bâlci, s-au înapoiat la Paris, unde au contractat o înţelegere cu o persoană fermecătoare din punctul de vedere al caracterului şi mare meşter în construirea pavalelor de lemn din punctul de vedere al meseriei, Léonard Aubry, care s-a angajat să construiască un pod grozav în faţa teatrului.

— Dumneavoastră înţelegeţi doar, domnule Aubry, la teatru vor veni caleşti, spunea domnul Molière, frecându-şi neliniştit mâinile.

El şi-a transmis neliniştea şi domnului Aubry, care nu s-a făcut de ruşine – podul a ieşit frumos şi solid.

Şi în sfârşit, în seara de ajun a Anului Nou, 1644, teatrul şi-a deschis porţile cu o tragedie.

E pur şi simplu teribil de povestit ce s-a petrecut mai departe. Nu-mi amintesc ca vreun alt teatru din lume să fi cunoscut o astfel de cădere!

După primele spectacole, actorii din alte teatre relatau jubilând că, pe canal, lângă turnul Nesle, la Ilustrul Teatru, în afară de rudele actorilor care primesc contramărci, nu găseşti în sală nici măcar un câine de pripas! O, Doamne, era foarte aproape de realitate! Toate eforturile domnului Aubry fuseseră zadarnice: nici măcar o singură caleaşcă nu a trecut pe impozantul său pod!

Totul a început de la împrejurarea că în parohia vecină a bisericii Saint Sulpice a apărut un predicator care, paralel cu spectacolele, pronunţa filipice aprinse pe tema modului în care diavolul îi va înhăţa în ghearele lui nu numai pe blestemaţii comedianţi, ci şi pe cei care se duc la spectacolele lor.

Nopţile, mintea lui Jean-Baptiste era chinuită de dilema dacă n-ar fi fost mai bine să-l înjunghie pe profet!

Am să intervin în apărarea predicatorului, observând că el nu avea nici o vină. Era oare vinovat de faptul că doctorul nu putuse să-l vindece de bâlbâială pe Joseph Béjart, care interpreta roluri de prim amorez? Era oare vinovat predicatorul de faptul că se bâlbâia însuşi Molière, care interpreta roluri tragice?

În sala umedă şi întunecoasă, lumânările de seu ardeau cu fumegare înecăcioasă în lustrele prăpădite de tablă. Iar jalnicul piuit al celor patru viori nu amintea deloc acordurile sonore ale unei orchestre. Dramaturgii cu renume nu aruncau nici o privire spre canalul Nesle şi, chiar dacă ar fi aruncat vreuna, ne punem întrebarea în ce fel ar fi

putut transcrie condeierul Bonnefant monologurile lor răsunătoare.

Cu fiecare zi treburile mergeau tot mai lamentabil. Publicul se manifesta într-un mod revoltător, îşi permitea ieşiri de prost-gust, ca de exemplu să înjure cu voce tare în timpul reprezentaţiei…

Da, în trupă exista Madeleine, o admirabilă actriţă, dar nu putea, în definitiv, ea singură să joace toată tragedia! O, minunată prietenă a lui Jean-Baptiste Molière! Ea depunea toate eforturile pentru a salva Ilustrul Teatru. Atunci când la Paris, după tot felul de aventuri interesante şi după surghiun, a reapărut fostul ei iubit, contele de Modena, Madeleine i-a cerut ajutor şi protecţie. Acesta a obţinut pentru frăţia nefericiţilor de la Nesle dreptul de a se intitula trupă a Alteţei Sale, prinţul Gaston d'Orléans.

Şiretul Jean Molière a descoperit în sine priceperi de adevărat director de teatru şi, invitând neîntârziat dansatori, a pus în scenă o suită de balete pentru cavalerii prinţului. Cavalerii au rămas însă apatici!

Atunci, într-o seară, tenacele Jean-Baptiste a declarat lui Madeleine că toată chestiunea constă în repertoriu şi a invitat pe Nicolas Desfontaines, actor şi dramaturg.

— Avem nevoie de un repertoriu strălucit, i-a spus Molière.

Desfontaines a declarat la rândul său că l-a înţeles pe Molière, şi, cu o repeziciune de invidiat, şi-a prezentat piesele sale teatrului. Una dintre ele se intitula *Persida sau Suita lui Bassa cel strălucit*, alta – *Sfântul Alexis sau Strălucitoarea Olimpia*, a treia – *Strălucitul comediant sau Mucenicul Genest*. Dar publicul parizian, vrăjit probabil de predicator, nu a dorit să vadă nici pe strălucita Olimpie, nici pe strălucitul Bassa.

O oarecare uşurare a adus tragedia scriitorului Tristan L'Hermite *Nenorocirile familiale ale lui*

Constantin cel Mare, în care a făcut un rol remarcabil Madeleine. Dar asta n-a ţinut mult.

Când s-au isprăvit economiile lui Madeleine, Copiii Familiei au apărut la Marie Hervé şi aceasta, izbucnind în plâns la vederea halului în care au ajuns odraslele ei, le-a dat ultimii bani.

După aceea s-au adresat lui Jean-Baptiste Poquelin-tatăl. În prăvălie a avut loc o scenă dintre cele mai sumbre. Ca răspuns la cererea de bani, Poquelin la început n-a putut pronunţa nici un cuvânt. Şi… închipuiţi-vă, le-a dat. Sunt convins că l-au trimis pe Pinel.

Pe urmă a apărut Gallois, doritor să afle dacă comedianţii îi vor plăti sau nu arenda – a pretins un răspuns categoric.

Un răspuns categoric n-a putut obţine. I s-a dat unul evaziv împodobit cu jurăminte şi promisiuni.

— Atunci căraţi-vă de aici! a izbucnit Gallois. Împreună cu viorile şi actriţele voastre roşcovane.

— Eu însumi mă pregăteam să părăsesc groapa asta mizerabilă! s-a înfuriat Molière la rândul său, iar frăţia, fără să prindă de veste cum a trecut acest an teribil, a alergat după căpetenia ei la porţile portului Saint-Paul, într-o sală asemănătoare cu cea a domnului Gallois. Sala se numea Croix Noire.

În cel mai scurt timp denumirea de cruce neagră şi-a dovedit pe deplin răul augur.

După ce ilustra trupă a jucat piesa *Artaxerxe* a scriitorului Magnon, domnul de Molière, care era considerat la Paris, cu toată îndreptăţirea, conducătorul teatrului, a fost băgat la închisoarea Châtelet împreună cu cămătarul şi lumânărarul Antoine Fassé. Ale lui erau lumânările fumegătoare din sala Ilustrului Teatru.

Pinel a alergat la Poquelin-tatăl.

— Cum?… Dumneata?… a spus gâtuit de furie Jean-Baptiste Poquelin. Dumneata… ai îndrăznit să apari? Din nou la mine?… Ce mai înseamnă una ca asta?

— El este întemniţat, a bâiguit Pinel, nu voi mai adăuga nimic, domnule Poquelin. El este întemniţat!

Poquelin-tatăl… a dat bani.

Dar în acest moment din toate părţile s-au aruncat creditorii şi Molière n-ar mai fi ieşit din închisoare până la sfârşitul zilelor sale dacă acelaşi Léonard Aubry, care construise impozantul şi inutilul pod din faţa intrării primului teatru al lui Molière, n-ar fi luat asupra sa datoriile Ilustrului Teatru.

Nu ştiu cu ce licoare l-o fi vrăjit Pinel pe Léonard Aubry, dar fie ca numele acestuia să treacă în posteritate!

Întreaga trupă a Ilustrului Teatru, după ce căpetenia ei a ieşit din închisoare, i-a promis solemn domnului Aubry că, în decursul timpului, îi va plăti datoriile pentru care acesta îşi pusese în joc bunul său renume.

Odată cu întoarcerea lui Molière, spectacolele au fost reluate. Molière a reuşit să-l înduplece pe Henric de Guise de Lorena să le acorde protecţie şi ducele le-a dăruit cu gest princiar întreaga sa garderobă. Frăţia a îmbrăcat costume fastuoase, dar panglicile cusute cu fir de aur le-a depus la casele de amanet. Numai că panglicile s-au dovedit a fi neputincioase! Frăţia s-a cutremurat. Au început să se ivească primele semne ale panicii. A trebuit să fie părăsite porţile Saint-Paul şi fatidica Croix Noire şi să se închirieze o altă sală. Aceasta purta o denumire luminoasă – Croix Belle.

Nefericire! Croix Belle nu s-a dovedit cu nimic mai norocoasă decât Croix Noire.

Primii au dat bir cu fugiţii, nemaisuportând sărăcia, Pinel, Bonnenfant, apoi Beys. S-a mai prelungit o vreme dureroasa agonie a Ilustrului Teatru, iar la începutul anului 1645 situaţia s-a clarificat pe deplin. Au vândut tot ce se mai putea vinde: costume, decoruri…

În toamna anului 1645 Ilustrul Teatru şi-a întrerupt pentru vecie existenţa.

Seară de toamnă. Într-o locuinţă strâmtă de pe strada Jardin Saint-Paul, la lumina unei lumânări, stă o femeie. În faţa ei se află un bărbat. Trei ani trudnici, datoriile, cămătarii, temniţa şi umilinţele îl marcaseră evident.

În colţurile buzelor se imprimaseră brazdele perfide ale experienţei, dar era îndeajuns ca să-l priveşti atent, pentru a-ţi da seama că pe acest om nimic nu-l poate opri. Acest om nu putea fi nici avocat, nici notar, nici negustor de mobile.

În faţa roşcovanei Madeleine stătea un actor de profesie, maturizat, care la cei douăzeci şi patru de ani ai săi venise în contact cu enorm de multe aspecte ale vieţii. Pe umerii lui atârnau resturile unei veste de-a lui de Guise, iar în buzunarele hainei, când se plimba prin cameră, zăngăneau ultimele lui monede.

Ajuns în ultima fază a exasperării, falimentarul conducător al Ilustrului Teatru s-a apropiat de fereastră şi în expresii pline de virtuozitate a început să profereze blesteme asupra Parisului cu toate suburbiile lui, cu Crucile lui, cu Canalul de lângă turnul Nesle. Pe urmă a înjurat publicul parizian care nu pricepe o iotă din artă şi la toate acestea a adăugat că în Paris există un singur om onorabil, iar acest om este constructorul regal de pavele Léonard Aubry.

A mai bombănit şi s-a mai zbuciumat îndelung, fără să capete vreun răspuns şi, în sfârşit, a întrebat cu disperare:

— Acum, desigur, şi tu ai să mă părăseşti? Păi da, poţi conta oricând pe un angajament la Hôtel de Bourgogne.

Şi a adăugat că toţi cei din trupa Bourgogne sunt nişte nemernici.

Roşcata Madeleine a ascultat toată sminteala asta în tăcere.

Pe urmă cei doi iubiţi au început să şuşotească şi au continuat aşa până în zori. Dar ce-au pus la cale numai ei ştiu.

Capitolul VIII
Actorul ambulant

Mai rău este că nu se ştie deloc unde a dispărut după asta eroul meu. Parcă a intrat în pământ, părăsind Parisul. Un an întreg nu s-a auzit nimic despre el, dar pe urmă nişte martori oculari, destul de suspecţi, au prins să răspândească zvonul că, în vara lui 1647, un bărbat care semăna leit cu falimentarul director Molière a fost văzut în Italia pe străzile Romei. Cică stătea sub soarele turbat şi discuta plin de respect cu ambasadorul francez, domnul de Fontenay-Marais. În toamna aceluiaşi 1647 în Italia, la Neapole, au avut loc mari evenimente. Un pescar curajos, pe nume Tommaso Aniello, a iniţiat o răscoală populară contra guvernatorului de atunci al Neapolelui, viceregele Spaniei, ducele de Arcos. Pe străzile oraşului au răsunat împuşcături, caldarâmul s-a înroşit de sânge. Tommaso a fost prins, executat, capul lui a fost cocoţat într-o suliţă, iar poporul napolitan l-a îngropat cu toate onorurile, punându-i în sicriu o sabie şi bastonul de mareşal.

După asta, în tulburările napolitane s-au amestecat francezii şi ducele de Guise, Henric II de Lorena, a intrat în oraş în fruntea unei armate.

Şi iată, în suita lui de Guise cică ar fi fost văzut fostul director al nefericitului Teatru Ilustru, domnul Molière. De ce o fi nimerit el în suita respectivă, ce făcea el la Neapole, nimeni nu a ştiut să explice cu rost. Au fost unii care au afirmat că niciodată în viaţa lui Jean-Baptiste n-a călcat nici străzile Romei, nici ale Neapolelui, şi că un alt bărbat tânăr cu spirit aventuros o fi fost confundat cu el.

Mai mult, există martori ale căror depoziţii confirmă contrariul: în vara anului 1646 din Paris, prin suburbia Saint-Germain a ieşit îndreptându-se spre sudul Franţei un convoi sărăcăcios. Căruţele

încărcate cu boarfe erau trase de boi slăbănogi. În căruţa din fruntea convoiului stătea, învelită într-o pelerină care s-o ocrotească de praf, o femeie cu părul roşcat, care nu era alta decât Madeleine Béjart. Dacă faptele sunt autentice, numele lui Madeleine trebuie săpat în memoria posterităţii. Fermecătoarea actriţă nu şi-a părăsit în momentele grele iubitul care pierduse prima bătălie la Paris ca director de teatru. Ea n-a încercat să se angajeze în teatrul Le Marais sau la Hôtel de Bourgogne. Ea n-a purces să croiască planuri viclene pentru a-l atrage în plasă şi a-l determina pe primul ei iubit, contele de Modena, s-o ia de nevastă. Era o femeie credincioasă şi un caracter ferm, s-o ştie toată lumea!

Alături de căruţă păşea şchiopătând un băieţandru de vreo şaisprezece ani, iar puştimea din satele întâlnite în drum îl zădăra, îl fluiera şi-i striga:

— Diavol şchiop!…

Şi, privindu-i chipul, adăugau:

— Şi zbanghiu! Şi zbanghiu!…

Exact, Luis Béjart era şchiop şi cu ochii încrucişaţi.

Când norii de colb se împrăştiau puteai observa şi alte lucruri. Feţele persoanelor din căruţe erau cunoscute în cea mai mare parte. Iată-l pe amorezul tragic şi bâlbâit Joseph Béjart, iat-o pe guraliva lui soră, Geneviève…

Caravana era condusă, cum nu e greu de ghicit, de Jean-Baptiste Molière în persoană.

Pe scurt, când Ilustrul Teatru a pierit, Molière a smuls de sub ruinele lui rămăşiţele fidele ale gardei fraterne şi le-a pus pe roate.

Acest om nu putea să supravieţuiască fără teatru nici o secundă şi a avut tărie suficientă ca după trei ani de muncă la Paris să treacă în situaţia de comediant vagabond. Şi asta încă nu-i totul. Cu vorbe încălzite de puterea convingerii a atras după sine, după cum vedeţi, şi familia Béjart. Toţi

membrii ei, mulţumită lui Molière, s-au trezit în colbul drumurilor franceze. Iar împreună cu ei au pornit-o şi noi companioni, printre care tragedianul profesionist Charles Dufresne, care era totodată decorator şi regizor şi într-o vreme îşi avusese trupa proprie, precum şi admirabilul, de asemenea comic profesionist, René Barthelot, una şi aceeaşi persoană cu Du Parc, care va primi curând, păstrând-o pentru tot restul vieţii, porecla de Gros-René, pentru că juca roluri de servitori umflaţi şi caraghioşi.

În căruţa lui, legate în boccele, conducătorul caravanei ducea piesele lui Tristan, Magnon şi Corneille.

La început, nomazilor le-a mers cum nu se poate mai greu. Au fost siliţi să doarmă în poduri cu fân şi să joace prin sate în şurile oamenilor, atârnând în loc de cortină bucăţi de cârpe.

Uneori însă nimereau pe la castele bogate şi, dacă nobilul castelan îşi exprima, din plictiseală, dorinţa de a-i vedea pe comedianţi, actorii lui Molière, murdari şi plini de sudoare, jucau în saloanele seniorilor.

Sosind într-o urbe, actorii, înainte de toate, îşi scoteau pălăriile lor ponosite şi se înfăţişau stăpânirii locale pentru a cere permisiunea să joace în faţa norodului.

Stăpânirea locală, aşa cum se şi cuvine unei stăpâniri, se comporta brutal, cu grosolănie şi le punea comedianţilor interminabile beţe în roate.

De pildă, actorii anunţau că vor să prezinte o tragedie în versuri a mult onoratului domn Corneille.

Nu cred că autorităţile locale înţelegeau o iotă din versurile lui Corneille. Cu toate acestea, pretindeau aceste versuri pentru cenzură preventivă. Şi, după ce le cenzurau, se întâmpla să interzică reprezentaţia.

Motivarea interdicţiei era variată. Cel mai adesea suna cam aşa:

— Populaţia noastră este săracă, nu-i cazul să-şi irosească banii pe reprezentaţiile voastre.

Existau şi răspunsuri enigmatice:

— Ne e frică să nu se întâmple ceva din cauza reprezentaţiilor voastre…

Existau şi avize favorabile – tot felul de situaţii erau posibile în această viaţă vagabondă!

Clericii întâmpinau peste tot pe aceşti oameni cu mai multe feţe cu o invariabilă dușmănie. Atunci era necesar să apelezi la tot felul de şiretenii, cum ar fi aceea de a propune prima chetă în folosul mânăstirii sau pentru acte de binefacere. În acest mod se putea adesea salva spectacolul.

Sosind în vreun orăşel, căutau în primul rând o sală sau vreo şură pentru popice, joc foarte îndrăgit de francezi. Căzând la înţelegere cu proprietarul, îngrădeau scena, îşi îmbrăcau costumele sărmane şi jucau.

Înnoptau pe la hanuri, uneori câte doi într-un pat.

Aşa au tot hălăduit, desenând bucle pe teritoriul Franţei. Mergea zvonul că la începutul vieţii nomade comedianţii lui au fost văzuţi la Le Mons.

În 1647 comedianţii au sosit în oraşul Bordeaux, provincia Guyenne. Acolo, în patria renumitelor vinuri, soarele a zâmbit pentru prima oară costelivilor comedianţi. Se considera că provincia este diriguită de Bernard de Nogarré, duce d’Epernon. Dar în realitate toţi ştiau că de fapt guverna provincia o doamnă cu numele Nanon de Lartigue şi Guyenne resimţea din greu această diriguire.

Tocmai atunci se întâmplase ca, epuizată de treburile diriguitoare, doamna de Lartigue să cadă în grea melancolie, iar ducele d’Epernon a hotărât să-şi distreze amanta, organizând în cinstea ei o serie de serbări şi spectacole pe malul fluviului Garonne.

Soarta îl adusese pe Molière în Guyenne într-un moment cum nu se poate mai potrivit!

Ducele i-a primit pe comedianţi cu braţele deschise şi atunci în buzunarele lor a răsunat pentru prima oară zăngănitul plăcut al monedelor de aur.

Molière şi trupa sa au jucat pentru duce şi iubita lui tragedia lui Magnon *Josafath* şi alte piese. Există mărturii că, în afară de acestea, Molière a jucat la Bordeaux încă o operă dramatică ce trebuie neapărat amintită. Se spune că era o piesă compusă de Molière însuşi în timpul hălăduielilor – tragedia *Thébaïde* –, şi se mai spune că tragedia asta reprezenta o operă foarte stângaci construită.

În primăvara lui 1648 comedianţii noştri nomazi se aflau deja în altă parte, şi anume în oraşul Nantes, unde au lăsat o urmă între hârtiile primăriei din care reiese că un anume „Molière“ a cerut aprobare pentru organizarea unor reprezentaţii teatrale, aprobare pe care n-a primit-o. Se ştie de asemenea că la Nantes Molière s-a ciocnit cu trupa de marionete a veneţianului Segale, venită şi ea în turneu, şi că trupa lui Molière a biruit marionetele. Segale a fost silit să-i cedeze oraşul lui Molière.

Vara şi iarna anului 1648 trupa le-a petrecut în orăşelele şi satele din jurul Nantes-ului, iar în primăvara lui 1649 a trecut în Limoges, unde au avut loc unele neplăceri: domnul Molière, care juca unul din rolurile sale tragice, a fost fluierat nemilos de limogezi, care, pe deasupra, au mai aruncat în el şi cu mere murate, într-atât le displăcuse interpretarea lui.

Blestemând oraşul Limoges, domnul de Molière şi-a condus frăţia nomadă în alte locuri. S-au oprit la Angoulême, la Agen şi la Toulouse. Iar în 1650, în ianuarie, au sosit la Narbonne.

În primăvara acestui an Molière a părăsit pentru o vreme trupa pentru a se reîntoarce incognito la Paris.

Nu există dubii asupra faptului că în iarna lui 1650 Molière a trecut prin oraşul Pézenas, unde a

lăsat o amintire sub forma unei chitanţe de cinci mii de livre pe care-i primise pentru comedianţii săi din ordinul domnilor membri ai Stărilor Generale, adunaţi la Pézenas, în scopul discutării unor importante probleme legate de impozite. Chitanţa atestă neîndoielnic faptul că Molière a dat reprezentaţii pentru membrii Stărilor.

În primăvara lui 1651 Molière a plecat din nou la Paris, luând cu împrumut de la tatăl său o mie nouă sute şaptezeci şi cinci de livre, după ce în prealabil i-a demonstrat convingător că, dacă nu capătă aceşti bani, îl aşteaptă spânzurătoarea pentru restul de datorii contractate pe vremea Ilustrului Teatru. Plătind cui trebuia la Paris, din nou Molière a plecat în vagabondaj cu trupa sa.

Acum s-a limpezit o împrejurare importantă. S-a văzut că domnul Molière simte o înclinaţie nu numai pentru interpretarea pieselor, ci şi pentru scrierea lor. Neţinând cont de truda diurnă de ocnaş, nopţile, Molière începuse să compună nişte scrieri în formă dramatică.

E oarecum straniu faptul că un om care s-a dedicat studiului tragediei şi era considerat drept un actor tragic, în operele lui, după nereuşita *Thébaïde* nu s-a mai întors vreodată la tragedie, ci a început să scrie nişte farse vesele şi îndrăzneţe într-un act, imitându-i pe italieni – mari maeştri în acest gen de artă. Farsele acestea plăceau foarte mult companionilor săi şi atunci le-a introdus în repertoriu. Cel mai mare succes la public în aceste farse a început să aibă Molière însuşi, jucând roluri comice, cu precădere pe Sganarelle.

Apare firesc întrebarea: de unde a învăţat Molière să exprime atât de reuşit comicul pe scenă? După toate aparenţele, iată de unde:

Pe timpul când se întemeia nenorocosul Teatru Ilustru, sau poate puţin mai înainte, la Paris sosise împreună cu alţi actori italieni renumitul şi talentatul interpret al nelipsitei măşti italiene Scaramouccio sau Scaramouche – Tiberius

Fiorelli. Îmbrăcat în negru din cap până-n picioare, cu excepţia guleraşului alb gofrat, „negru ca noaptea“, după expresia lui Molière, Scaramouche uluise Parisul cu trucurile sale scenice de mare virtuoz şi cu o sclipitoare manieră de exprimare a spumosului şi ilariantului text italian de farsă.

Jean-Baptiste Poquelin, care-şi începea cariera de comediant, s-a prezentat la Scaramouche şi l-a rugat să-i dea lecţii de artă scenică. Iar Scaramouche s-a învoit. Neîndoielnic, de la Scaramouche a preluat Molière deprinderi comice şi Scaramouche este cel care i-a trezit gustul pentru farsă.

Şi aşa s-a făcut că mai-marele trupei de actori vagabonzi juca în tragediile altora roluri tragice, iar în farsele proprii roluri comice. Tot atunci a mai ieşit la iveală o împrejurare care l-a tulburat profund pe eroul nostru: în rolurile tragice el avea, în cazul cel mai fericit, un succes mediocru, iar în cel mai rău caz pur şi simplu înregistra o cădere totală, ceea ce, cu amărăciune trebuie s-o spunem, i se întâmpla destul de frecvent. Căci, vedeţi dumneavoastră, nu numai la Limoges s-a zvârlit cu mere în sărmanul tragedian, purtând pe cap laurii cine ştie cărui sublim erou cathartic!

Dar de îndată ce după tragedie se redeschidea cortina farsei, iar Molière, schimbându-şi costumul, se transforma din Cezar în Sganarelle, situaţia se schimba fulgerător; publicul începea să hohotească, publicul aplauda frenetic, publicul ovaţiona, iar la spectacolele următoare orăşenii se îmbulzeau, beneficiile crescând în mod substanţial.

Demachiindu-se după spectacol sau scoţându-şi masca, Molière, bâlbâindu-se, medita cu voce tare în cabină:

— Ce popor, domnule, fir-ar afurisit de trei ori!… Nu mai înţeleg nimic… Piesele lui Corneille sunt proaste?…

— Nicidecum, i se răspundea nedumeritului director, piesele lui Corneille sunt foarte bune…

— Că dacă ar fi vorba numai de oamenii simpli, aş înţelege… Lor le trebuie farse. Dar nobilimea?… Doar printre ei sunt şi oameni cultivaţi! Nu pricep cum se poate face haz de galimatia asta! Personal, nici n-aş fi zâmbit măcar o singură dată!

— Ehei, domnule Molière! îi spuneau companionii. Oamenii sunt ahtiaţi de veselie, iar curteanul poate fi făcut la fel de uşor să râdă ca şi omul de jos!

— Aha, le trebuie farse? începea să ţipe fostul Poquelin. Foarte bine! Îi vom îndopa cu farse!

După care istoria se repeta: fiasco în tragedie, succes în farsă.

Şi totuşi, ce explicaţie se poate da? De ce tragedianul nu avea succes în tragedie şi se alegea cu ovaţii în comedii? Explicaţia poate fi doar una şi ea este foarte simplă. Nu lumea orbise, cum presupunea Molière, care pe sine se socotea văzător, ci lucrurile stăteau tocmai invers: lumea vedea cât se poate de clar, orb era numai domnul Molière. Orbire care s-a menţinut o perioadă de timp foarte lungă, oricât ar părea de straniu. El singur dintre toţi ceilalţi nu înţelegea că a picat cum nu se poate mai bine în mâinile lui Scaramouche, pentru că, prin natura sa, era un genial actor comic şi nu putea fi un tragedian. Nici aluziile delicate ale lui Madeleine, nici spusele pe departe ale colegilor nu au ajutat la nimic: şeful trupei se încăpăţâna să joace roluri care nu erau ale lui.

Iată deci unde trebuie căutată una din cauzele tragicei căderi a Ilustrului Teatru! Ea se pitea în Molière însuşi, nicidecum în predicile abatelui de la Saint-Sulpice. Şi nu era vorba numai de bâlbâiala lui Molière, pe care toţi au subliniat-o; cu ajutorul unor exerciţii tenace pasionatul comediant a reuşit să-şi corecteze aproape desăvârşit defectul de vorbire, ca şi respiraţia incorectă.

Chestiunea constă în lipsa talentului de tragedian.

Dar să mergem mai departe după caravana moliereasc㠄. În tot sudul Franţei se răspândise, din sat în sat, din oraş în oraş, zvonul că a apărut un băieţandru, pe nume Molière, care, împreună cu trupa sa, straşnic mai joacă comedii. În zvonul acesta era neadevărat numai faptul că Molière ar fi fost un băieţandru. Pe timpul acela împlinise treizeci de ani. Şi acest actor şi dramaturg, trecut printr-o amară experienţă, suficient de călit, în forţa căruia trupa începuse să creadă cu toată convingerea, se apropia, la sfârşitul anului 1652, de oraşul Lyon, ducând în căruţa lui, în afară de câteva farse, o comedie de proporţii mai mari, care purta titlul *Nechibzuitul sau Boroboaţele*.

Caravana înainta spre Lyon plină de curaj. Actorii se împăunaseră suficient. Purtau deja haine din stofe bune, căruţele se burduşiseră de recuzită teatrală şi personală. Actorii nu mai tremurau la gândul necunoscutului. Cunoşteau precis puterea farselor molieresti asupra publicului. Iar *Nechibzuitul* le plăcea enorm. Actorii nu s-au speriat atunci când imensul oraş s-a desfăşurat la picioarele lor învăluit în ceaţa hibernală.

Într-una din căruţe, sub oblăduirea şi observaţia permanentă a lui Madeleine, călătorea o nouă fiinţă, alipită caravanei undeva, în apropierea oraşului Nîmes. Fiinţa aceasta avea doar zece ani şi reprezenta o fetiţă urâţică, dar plină de agilitate, inteligentă şi cochetă.

Apariţia neaşteptată a fetiţei a fost explicată de către Madeleine în felul următor: este surioara cea mică, îngrijită o vreme de către o doamnă pe o moşie de lângă Nîmes, iar acum, vedeţi, a venit timpul să treacă în grija lui Madeleine. Domnul Molière de asemenea o iubeşte, intenţionează să se ocupe de educaţia ei, fetiţa va deveni actriţă şi va juca sub numele de Domnişoara Menou.

Mai mirându-se oarecum că admirabila lor camaradă, Madeleine, nu le vorbise niciodată de surioara asta, mai comentând în fel şi chip împrejurarea datorită căreia surioara nu fusese crescută la Paris, ci undeva în provincie, în timpul cel mai scurt actorii s-au deprins cu fetiţa şi Menou a intrat în familia comedianţilor.

În legătură cu *Nechibzuitul*, actorii n-au dat greş. Piesa a fost jucată în ianuarie 1653[4] şi a repurtat în faţa lyonezilor un succes deloc obişnuit, ci unul excepţional. Iată, acum cu adevărat, în faţa sălii de jocuri din Lyon ar fi fost necesar pavajul de lemn al încrezătorului Léonard Aubry! Domnul de Molière, din cauza tinereţii lui, se grăbise din cale-afară pavând canalul Nesle.

4 Autorul greşeşte în legătură cu data. Prima reprezentaţie a piesei a avut loc la Lyon în 1655. (N. tr.)

După premieră publicul s-a aruncat asupra casei de bilete. S-a înregistrat chiar cazul când doi nobili, jignindu-se de moarte, s-au provocat la duel. Într-un cuvânt, năvala publicului a fost aşa de mare, încât trupa ambulantă a unui oarecare Mytalle a înţeles că şi-a cântat cântecul şi că existenţa ei a luat sfârşit.

Înjurându-l de mama focului pe Molière, Mytalle şi-a împrăştiat trupa, iar cei mai buni comedianţi s-au rugat de Molière să-i angajeze.

Valoros cadou a primit domnul Molière de la domnul Mytalle pe care-l sugrumase cu *Nechibzuitul*. La Molière a apărut doamna Catherine Leclers Du Rose, după soţ De Brie, fiind angajată imediat pentru roluri de ingenuă. Imediat, deoarece se cunoştea faptul că doamna De Brie este o actriţă de excepţie. Doamna şi-a recomandat soţul, domnul De Brie, care juca roluri de scandalagiu cu precădere, iar acesta a fost primit în trupa lui Molière împreună cu soţia sa, deşi nu era un actor prea grozav. Dar, pentru a o dobândi pe Catherine De Brie, merita să-l accepţi şi pe soţ.

După ea a apărut foarte tânăra, dar deja cu succese răsunătoare oriunde apărea pe scenă, doamnă de Gorla, care purta un nume dublu – Thérèse-Marquise. Era fiica unui comediant de bâlci, ea însăşi jucând la bâlci de copil şi formându-se din tinereţe ca o tragediană de primă clasă şi ca o dansatoare inimitabilă.

În trupa lui Molière, Thérèse a produs o impresie foarte puternică: frumuseţea şi dansurile ei au subjugat toţi actorii. Succesul lui Thérèse la bărbaţi era ameţitor.

Pentru Madeleine, apariţia lui Catherine de Brie şi a lui Thérèse de Gorla a însemnat un adevărat şoc. Până atunci nu avusese rivală în trupă. La Lyon apăruseră dintr-odată două şi ambele extrem de dotate. Madeleine a înţeles că trebuie să le cedeze rolurile prime. Aşa s-a şi întâmplat. Din momentul apariţiei stelelor lyoneze, Madeleine a trecut pe roluri de subretă, ingenuele fiind acaparate de Catherine de Brie, iar rolurile feminine principale din tragedii revenindu-i lui Thérèse-Marquise.

O altă rană a lui Madeleine nu era mai puţin adâncă. Jean-Baptiste a fost primul dintre cei căzuţi la picioarele frumoasei Thérèse-Marquise. Pasiunea l-a învăpăiat şi a început să lupte pentru obţinerea reciprocităţii. Şi în faţa ochilor lui Madeleine, cea care suportase toate poverile vieţii nomade, a început să se joace romanul sentimental molieresc. Era un roman nereuşit. Strălucitoarea dansatoare şi actriţă l-a respins pe Molière şi, uimindu-i pe toţi cu alegerea imprevizibilă, s-a măritat cu grasul Du Parc. Dar Molière nu s-a mai întors la Madeleine. Imediat după romanul cu Thérèse a început un altul – cu doamna De Brie, un roman cu happy-end de data aceasta. Delicata şi sfioasa De Brie, contrastul deplin al fatalei şi orgolioasei Thérèse-Marquise, a fost îndelungă vreme prietena secretă a lui Jean-Baptiste Molière.

Când pasiunile s-au molcomit, când s-a terminat amestecarea cărţilor de joc, când s-a înăbuşit întru câtva durerea primelor scene nocturne dintre ofensata Madeleine şi Molière, trupa completată şi împrospătată şi-a desfăşurat activitatea la Lyon şi în împrejurimi. *Nechibzuitul* a fost jucat triumfal, iar dintre alte piese merită de amintit *Andromeda* a lui Corneille în care pentru prima dată a apărut pe scenă micuţa Menou, căpătând anemicul rol al Eterului, în care fetiţa s-a descurcat foarte bine cu cele câteva versuri ale textului.

Capitolul IX
Pe scenă intră prinţul de Conti

În timpul cât trupa noastră nomadă trecea paşnic din oraş în oraş, multe evenimente se întâmplau în Franţa. Nu mai trăiau deja nici atotputernicul cardinal Richelieu, nici regele Ludovic al XIII-lea, asupra căruia cardinalul îşi exercitase autoritatea. Richelieu murise curând după pieirea cavalerului Cinq-Mars, la sfârşitul anului 1642, iar în mai 1643 a părăsit viaţa pământească şi regele Ludovic al XIII-lea, pronunţându-şi ultima frază: „Povara sufletului meu a fost viaţa mea.“

În Franţa domnea un rege nou, numai că acest monarh absolut avea deocamdată o vârstă foarte fragedă.

Căci Ludovic al XIV-lea se născuse în octombrie 1638. Salvele de tun şi focurile de artificii anunţaseră lumii întregi apariţia pe lume a noului Ludovic. Când tatăl său s-a petrecut dintre cei vii, la cârma ţării s-a instalat mama micului moştenitor, regina Ana de Austria. Dar ea era socotită regentă numai pe hârtie, cârmuitorul real devenind, asemeni lui Richelieu, un alt cardinal şi prim-ministru al Franţei, de origine siciliană, Iulius Mazarini sau Jules Mazarin.

Istoria se repetă întru câtva. Înalta aristocraţie franceză, ai cărei reprezentanţi se ridicaseră mai înainte împotriva lui Richelieu, se împotrivea de data aceasta noului ministru. Opoziţia a primit denumirea de Frondă. Răzmeriţele antiguvernamentale au continuat vreo cinci ani.

Prinţul Condé cel Mare, pe timpul acela deja comandant de armată încununat cu lauri, care juca un rol principal în Frondă, nu o dată a trecut de partea guvernului, urmărindu-şi în tribulaţiile acestea interese strict personale.

La sfârşitul unei lupte de cinci ani a învins Mazarin. Partida Condé era pierdută: acesta a

părăsit Franţa şi s-a dat de partea spaniolilor, iar cardinalul a intrat triumfător în Paris.

Se impune observaţia că, oricât de fraged ca vârstă era Ludovic, el a înţeles de minune sensul evenimentelor din timpul Frondei şi a păstrat pentru toată viaţa precisa amintire despre faptul că aristocraţia franceză era cât pe ce să-i uzurpe tronul.

La istoria lui de Condé trebuie adăugat că după câţiva ani acesta s-a împăcat cu Mazarin şi a fost amnistiat.

Prinţul de Conti, fratele lui de Condé pe care-l cunoaştem de când, băiat fiind, învăţa la colegiul Clermont, devenise în timpul Frondei un tânăr în toată firea, care se pregătea pentru cariera clericală. Numai că, în loc de a renunţa la toate cele pământeşti, din moment ce-şi alesese cea mai cucernică profesie, de Conti, care se caracteriza prin dezechilibru şi impulsivitate, urmase exemplul fratelui său, amestecându-se în treburile Frondei. Ceea ce s-a tradus nu numai în participare la lupte sângeroase, dar şi într-un stagiu de temniţă.

La sfârşitul verii anului 1653 de Conti s-a potolit în castelul lui din La Grange, aflat în apropierea oraşului Pézenas în binecuvântatul Languedoc, şi chiar a căpătat posibilitatea de a exercita temporar funcţia de guvernator al Languedocului.

Pe timpul când prinţul se odihnea la castel, comedianţii noştri, neatinşi de furtunile Frondei, părăsiseră Lyonul în hălăduielile lor şi se deplasau în perimetrul aceluiaşi Languedoc, aşa că destinului i-a fost uşor să-i întâlnească pe cei doi foşti colegi de la Clermont.

Totul a pornit de la faptul că în castelul lui de Conti găzduia pe o oarecare contesă de Calvimon, încântătoare doamnă, pe care o strica, după părerea unanimă, un singur lucru: prostia ei ieşită din comun. Plimbându-se prin luxuriantele parcuri,

uşor atinse de vlăguire la sfârşitul verii, doamna de Calvimon se lamenta înduioşător pe seama faptului că în castel nu are parte de nici o distracţie. Drept răspuns, prinţul a declarat ceea ce se cuvine în astfel de ocazii, adică faptul că dorinţa doamnei este o lege pentru un cavaler şi l-a chemat de îndată pe cel mai apropiat subaltern al său, pe simpaticul şi instruitul domn de Cosnac.

Daniel de Cosnac era informat de prezenţa lui Molière în Languedoc şi despre succesul pe care-l repurta. A trimis deci neîntârziat un călăreţ cu porunca de a-l scoate din pământ pe directorul trupei şi de a-i transmite invitaţia Alteţei Sale să fie oaspete împreună cu trupa sa în castelul La Grange.

Mai e nevoie să spunem că fostul clermontez, actualmente comediant, nu s-a lăsat prea insistent rugat? El a întrerupt imediat spectacolele, şi-a încărcat toată trupa în căruţe, împreună cu decorurile şi accesoriile, caravana luând direcţia castelului.

Numai că în acest timp la castel sosise, neinvitată de nimeni, o altă trupă ambulantă, condusă de experimentatul şarlatan, bătăuş şi actor, odinioară combatant la Paris pe Pont Neuf, ca şi alţii de altfel, domnul Cormier.

Când prinţul a fost anunţat că a sosit o trupă de comedianţi, el a fost în cel mai plăcut mod uimit că dorinţa doamnei de Calvimon poate fi îndeplinită cu o asemenea repeziciune. Şi, fără să mai aştepte pe nici un Molière, a poruncit ca trupa să fie introdusă în castel.

Trupa s-a instalat numaidecât, iar experimentatul Cormier, pricepând cu iuţeală că toată bunăstarea lui depinde de măsura în care va intra în graţiile doamnei de Calvimon, s-a aşternut covor la picioarele ei, făcându-i chiar şi unele cadouri.

Dar n-a apucat Cormier să-şi facă jocurile şi să se îndestuleze la castel, că Daniel de Cosnac a fost

anunţat despre sosirea invitatului său, Molière, împreună cu caravana actoricească. Cosnac s-a înfăţişat prinţului, raportându-i despre înaltul musafir care bate la porţile castelului, dorind să afle dispoziţiile Alteţei Sale.

Prinţul a meditat şi a stabilit că domnul de Molière se poate considera eliberat de obligaţii, deoarece dispăruse necesitatea spectacolelor lui.

— Dar, Alteţă, a îndrăznit Cosnac, devenind palid, vedeţi, eu l-am invitat în mod special…

— Iar eu, după cum vedeţi, a răspuns prinţul, l-am invitat pe Cormier, şi va trebui să admiteţi că e mai normal să vă călcaţi dumneavoastră cuvântul decât eu pe al meu.

Cu paşi foarte lenţi, Cosnac a plecat să se explice cu Molière.

În faţa porţii castelului stătea, acoperit de colb din cap până la botforii complet albi, un bărbat cu buze groase şi cu ochi obosiţi.

În spatele lui se vedea o caravană lungă. La drept vorbind, Cosnac nu a examinat prea îndelung pe noul sosit, cu atât mai puţin caravana lui, întrucât îi era penibil să ridice ochii.

— Eu sunt Molière, a rostit cu voce surdă noul sosit, scoţându-şi pălăria, am sosit cu trupa mea conform invitaţiei Alteţei Sale.

Cosnac a tras aer în piept şi abia mişcându-şi limba ca de vată a pronunţat următoarele cuvinte:

— Prinţul… a dispus… să i se comunice domnului Molière… că s-a produs o regretabilă încurcătură… O altă trupă deja dă spectacole în castel… Prinţul vă roagă să vă consideraţi… să vă comunic că sunteţi liber.

Şi s-a aşternut tăcerea.

Noul sosit s-a dat un pas înapoi, fără să-şi ia ochii de la Cosnac, pe urmă şi-a pus pălăria. Cosnac a ridicat ochii şi a văzut cum faţa noului sosit păleşte. Au mai tăcut o vreme.

Atunci noul sosit a vorbit, încrucişându-şi privirile spre vârful nasului:

— Eu am fost invitat… Eu… – noul sosit a arătat caravana – am întrerupt spectacolele, am încărcat decorurile, cu mine se află femei, actriţe.

Cosnac amuţise.

— Rog, a spus noul sosit, începând să se bâlbâie, să mi se plătească o mie de scuzi, am pierderi mari, am dat peste cap spectacolele şi am transportat oamenii.

Cosnac şi-a tamponat fruntea şi l-a rugat cu umilinţă pe noul sosit să ia loc pe o bancă şi să aştepte până ce raportează prinţului doleanţa călătorului.

Acesta s-a dat înapoi fără un cuvânt şi s-a aşezat, privind ţintă pământul de sub picioarele lui. Iar Cosnac s-a îndreptat spre apartamentele prinţului.

— El cere drept despăgubire pentru cheltuiala făcută o mie de scuzi.

— Prostii! a răspuns prinţul. Nu i se cuvine nici un fel de despăgubire. Iar eu vă rog să nu mai discutaţi cu mine pe tema aceasta, întrucât mă plictisiţi.

Cosnac a ieşit, s-a dus în camera lui, a luat o mie de scuzi din banii proprii şi i-a dus lui Molière. Acesta a mulţumit şi a turnat monedele într-un săculeţ de piele. Atunci Cosnac, eliberat, şi-a exprimat regretul pentru întâmplarea atât de stânjenitoare… şi dintr-odată, cu însufleţire, i-a propus domnului Molière să se instaleze în apropiere, în oraşul Pézenas, şi să dea spectacole. El, Cosnac, va aranja totul, va obţine o sală şi permisiunea reprezentaţiilor.

Chibzuind, domnul Molière s-a învoit. Iar Cosnac s-a urcat în căruţă şi, în numele prinţului, a obţinut la Pézenas şi sală, şi permisiune. Trupa a jucat *Nechibzuitul*, uluindu-i pe locuitorii Pézenasului.

Vâlva unui eveniment neobişnuit pentru Pézenas a ajuns grabnic la urechile guvernatorului.

Iar prinţul a anunţat numaidecât că doreşte să-i vadă pe aceşti remarcabili comedianţi la el acasă.

Se cuvine ca actorii să uite repede jignirile, aşa că fostul clermontez şi-a adus imediat trupa la castel. *Nechibzuitul* a fost jucat în prezenţa prinţului, a suitei sale şi a doamnei de Calvimon – spre disperarea bietului Cormier. Nici nu mai putea fi vorba să mai reziste pe poziţii după spectacol. Comedianţii lui, prost îmbrăcaţi şi firavi în ceea ce priveşte arta actoricească, nici nu puteau visa la vreo concurenţă cu cei doi Du Parc, cu De Brie, Madeleine şi, bineînţeles, cu Molière în persoană. Unde mai pui hainele lor pompoase după succesele de casă lyoneze…

Închipuiţi-vă însă, s-ar fi putut întâmpla ca Molière să fie totuşi cel silit să părăsească arena, iar Cormier să rămână la castel, întrucât farmecul spectacolului fusese preţuit de toţi, cu singura excepţie a doamnei de Calvimon. Din fericire, inteligentul şi cultivatul secretar al prinţului, poetul Sarrasin, a salvat situaţia. El a exprimat atâta entuziasm faţă de jocul actorilor şi faţă de costumele lor, i-a explicat atât de convingător Alteţei Sale că trupa domnului Molière îi poate servi drept podoabă a curţii sale, încât capriciosul prinţ a decretat destituirea trupei nefericitului Cormier şi angajarea permanentă a trupei domnului Molière, acordându-i-se acesteia din urmă dreptul de a se numi Trupa de curte a prinţului Armand Bourbon de Conti şi, natural, de a primi o remuneraţie bănească stabilă.

Mai trebuie să adăugăm că discursurile lui Sarrazin privitoare la trupa molierească pot fi explicate parţial prin faptul că din prima zi poetul se îndrăgostise lulea de Thérèse-Marquise.

Nenorocitul Cormier şi comedianţii săi şi-au luat tălpăşiţa, blestemându-l pe Molière, iar pentru acesta din urmă şi pentru trupa lui au început cu adevărat zilele de aur din Languedoc.

Şiretul bâlbâit parcă-l vrăjise pe prinţ. Reprezentaţiile se ţineau lanţ şi tot atât de fluent curgeau în direcţia lui Molière şi a comedianţilor lui favorurile princiare. Dacă era necesară o deplasare prin Languedoc, prinţul asigura cu bunăvoinţă rechiziţionarea căruţelor şi cailor pentru transportul comedianţilor şi decorurilor, prinţul dădea bani, prinţul acorda o protecţie nelimitată.

În noiembrie 1653 prinţul a plecat prin Lyon spre Paris pentru a se căsători cu Anne-Marie Martinozzi, nepoata lui Mazarin. Trupa de curte l-a petrecut pe prinţ până la Lyon, unde a rămas să dea spectacole, prinţul continuându-şi drumul, însurându-se cu Martinozzi la Paris, iar la începutul anului 1654 reîntorcându-se în Languedocul său.

În decembrie 1654 s-au deschis lucrările curente ale Stărilor Generale în oraşul Montpellier. Nobilimea şi clericii s-au adunat pentru a dezbate, ca de obicei, probleme financiare, împreună cu reprezentanţii puterii centrale, pentru a se certa cu aceştia, apărând pe cât posibil interesele provinciei. Deputaţii care primeau în timpul sesiunii Stărilor Generale o întreţinere substanţială, îndrăgeau nespus această perioadă a anului. În general, viaţa unui oraş în care se desfăşura activitatea Stărilor Generale devenea totdeauna foarte trepidantă. E firesc ca trupa lui Molière să apară la Montpellier pentru a juca în faţa generoşilor cavaleri.

Unui singur om din suita prinţului soarta nu i-a mai îngăduit plăcerea de a admira nici pe strălucitii deputaţi, nici reprezentaţiile domnului Molière. Acest om era secretarul prinţului, domnul Sarrasin. Tocmai în decembrie 1654 îl răpusese o boală istovitoare de friguri.

Moartea lui Sarrasin a atras după sine o propunere uimitoare pe care prinţul i-a făcut-o lui Molière. Nici mai mult, nici mai puţin: prinţul i-a

oferit postul de secretar în locul răposatului Sarrazin. Molière a depus o trudă imensă ca să se descotorosească, în forma cea mai politicoasă posibilă, de această ofertă măgulitoare – s-a referit la faptul că în mod organic este incapabil de a fi secretar. Refuzul a fost admis fără alte complicaţii, iar trupa şi-a putut desfăşura reprezentaţiile la Montpellier.

Cunoscându-l bine pe prinţ, Molière, în colaborare cu Joseph Béjart, a compus libretul unui balet cu divertismente vesele. Baletul a fost montat în luna decembrie în onoarea prinţesei şi a prinţului, cel mai mare succes fiind repurtat de iniţiatorul acestui spectacol, domnul de Molière, care, în formidabilul hohot de râs al celor prezenţi, înfăţişa, într-un divertisment, pe o negustoreasă de scrumbii.

Iar Joseph Béjart, pe lângă partea de glorie ce i-a revenit pentru compunerea cupletelor, a mai fost dăruit cu o izbândă. Minuţiosul şi atentul Joseph, având reale înclinaţii către cercetări istorice, a alcătuit o amănunţită culegere cu caracter heraldic în care intraseră datele cele mai felurite cu putinţă, precum şi descrierea blazoanelor şi devizelor baronilor şi prelaţilor din Stările Generale ale Languedocului, adunaţi în 1654.

Volumul acesta a fost, firește, dedicat prinţului, care a primit de la onoraţii deputaţi o sumă substanţială pentru autor; ce-i drept, întovărăşită de aluzia că ar fi mai bine ca Béjart să alcătuiască asemenea lucrări doar în cazurile când îi vor fi comandate.

La terminarea sesiunii Stărilor Generale din Montpellier, Molière cu trupa sa au plecat la Lyon, unde, în mijlocul comedianţilor, a apărut un om uimitor. Se numea Charles Couppeau d'Assouci şi trecuse deja de cincizeci de ani. D'Assouci hoinărea prin Franţa cu o lăută în mână, întovărăşit de doi băieţi; cânta împreună cu ei arii şi cuplete de producţie proprie şi se intitula Împăratul

bufonilor. Toţi banii câştigaţi de poetul şi muzicantul vagabond d'Assouci rămâneau în casele cu jocuri de noroc şi prin cârciumi.

Vara anului 1655 fusese pentru el nenorocoasă. Nişte trişori îl jumuliseră până la ultimul ban, lăsându-i doar lăuta şi pe cei doi băieţi. La Lyon, d'Assouci se prezentase la Molière pentru a-i mărturisi bucuria întâlnirii cu artiştii şi pentru a-i face o scurtă vizită protocolară. Vizită care s-a prelungit aproape douăsprezece luni.

Pentru noi este interesant faptul că d'Assouci a fost martorul consistentei ridicări a bunăstării frăţiei moliereşti. În cei doi ani de protectorat al prinţului de Conti ei câştigaseră bani frumoşi, salariile actorilor crescuseră şi pălise amintirea friguroaselor şuri cu paie unde înnoptau odinioară, ca şi plecăciunile umilitoare în faţa autorităţilor locale. Molière, colegii şi prietenele lui locuiau la Lyon în apartamente confortabile, aveau deja şi rezerve de vin, erau foarte bine îmbrăcaţi, căpătaseră sentimentul încrederii în propriile forţe şi manifestau o bunăvoinţă şi o mărinimie nelimitate.

Împăratul bufonilor a plăcut comedianţilor şi s-a instalat în mijlocul lor ca unul de-ai casei. Pentru asta i-a cântat în cele mai bune creaţii de versuri şi proză ale sale.

— Iată, se spune, povestea d'Assouci pe toate drumurile, că fratele cel mai bun după o lună de zile se satură să-şi mai hrănească fratele. Dar aceşti fraţi, vă încredinţez, sunt mai generoşi decât toţi fraţii din lume puşi la un loc!

D'Assouci recita versuri în care rimau cuvintele „companie – armonie" şi care conţineau convingătoare indicaţii cu privire la faptul că el, un sărăntoc, luase masa cu frăţia molierească, iar la masă fuseseră servite şapte sau opt feluri. Momentele cele mai vesele ale acestor festinuri începeau tocmai după ultimul, al optulea fel, când inepuizabilul împărat, turnând vin în pocale, intona

împreună cu Molière cântece vesele sau povestea anecdote.

Într-un cuvânt, frumoase timpuri au mai fost la Lyon!

E firesc aşadar ca atunci când comedianţii au plecat în toamna aceluiaşi an (1655) la Avignon, d'Assouci să-i întovărăşească. Frăţia a plutit în bărci pe Ron, stelele i-au luminat drumul, iar la cârmă cânta până după miezul nopţii lăuta melodioasă a lui d'Assouci.

După ce au rămas o lună la Avignon, comedianţii au fost chemaţi de prinţ în oraşul Pézenas – din nou se desfăşura sesiunea Stărilor.

La 9 noiembrie deputaţii au fost martorii unei întâmplări extraordinare. Găzduirea prinţului de Conti fusese aranjată în casa unui anume domn d'Alphonse. Episcopii din oraşele apropiate, în veşminte de gală, cu mantii până la pământ, iar împreună cu ei reprezentanţii nobilimii în persoana baronilor de Villeneuve şi de Lantes, în costume de paradă, au apărut la locuinţa domnului d'Alphonse pentru a saluta pe Alteţa Sa.

Prinţul a ieşit în întâmpinarea deputaţilor, dar i-a primit la uşa vestibulului, scuzându-se pe seama faptului că înăuntru, spre marele lui regret, nu le poate oferi ospitalitate, deoarece camerele sunt într-o dezordine cumplită, date fiind reprezentaţiile domnului Molière.

E greu de descris figurile deputaţilor, îndeosebi ale episcopilor. Dar, se înţelege de la sine, nimeni n-a spus un cuvânt pe seama dezordinii din apartament şi, debitând prinţului complimentele de rigoare cu ocazia deschiderii sesiunii Stărilor, delegaţia s-a retras într-o tăcere mormântală.

Trupa a jucat la Pézenas în decursul mai multor luni şi Molière şi-a încununat şederea în oraş prin primirea a şase mii de livre, vărsate trupei sale de către sediul Stărilor Generale din Languedoc.

Şederea lui Molière la Pézenas a fost marcată de câteva fapte bizare. Astfel, el a legat prietenie cu

cel mai iscusit şi mai apreciat frizer local, maestrul Géli.

Localul maestrului Géli se bucura de mare popularitate în Pézenas. Mai ales sâmbetele: uşa frizeriei se deschidea neîntrerupt, apăreau măcelari, brutari, funcţionarii oraşului şi tot felul de omenire. În timp ce ucenicii maestrului Géli scoteau dinţii clienţilor sau le rădeau bărbile, cei care-şi aşteptau rândul flecăreau sau prizau tutun. Adesea venea câte o fetişcană şi explica, roşindu-se până-n vârful urechilor, că a primit o scrisoare de la iubitul ei aflat la oaste. La acest eveniment participau cu toţii şi citeau scrisoarea cu voce tare (cu permisiunea fetişcanei analfabete), exprimându-şi satisfacţia în cazul unor veşti îmbucurătoare sau, dimpotrivă, regretul pentru noutăţile triste. Cu un cuvânt, localul maestrului Géli putea fi socotit un fel de club al acelor timpuri.

Şi cum vă spuneam, Molière venea sâmbetele la Géli să-i dea o mână de ajutor la socoteli. Primitorul Géli îi oferea directorului fotoliul de lemn de la tejghea şi acesta încasa monedele de argint. Totuşi maestrul Géli povestea tuturor în mare secret că mâna de ajutor în cazul de faţă este doar un pretext pentru alte acţiuni camuflate ale directorului trupei Conti, că directorul are totdeauna pregătite sub poalele caftanului foiţe de hârtie pe care însemnează în taină absolut tot ce i se pare interesant în flecărelile clienţilor frizeriei. Dar pentru ce face directorul treaba asta, maestrul Géli nu ştie şi nici nu poate emite vreo supoziţie.

Aşa sau nu, fotoliul de lemn din frizeria Pézenasului a nimerit mai târziu la muzeu.

Stabilită la Pézenas, trupa vizita din timp în timp localităţile învecinate, iar în primăvara anului 1656 a plecat la Narbonne, unde voiosul trubadur d'Assouci, în sfârşit, a părăsit-o.

Pe urmă comedianţii s-au înapoiat la Lyon, reşedinţa lor permanentă, iar din Lyon au plecat în

oraşul Béziers, să înveselească alţi deputaţi ai Stărilor.

La Béziers, Molière a jucat premiera noii sale piese intitulate *Dragoste cu toane*. Era o piesă în cinci acte în versuri, scrisă sub evidenta influenţă a autorilor italieni şi spanioli, mult mai bună decât *Nechibzuitul*, dar conţinând pe alocuri versuri greoaie şi un sfârşit foarte încâlcit şi prea puţin firesc. Dar întrucât bucăţile nereuşite se pierdeau în masa de scene spirituale şi de mare vervă, comedianţii contau pe un mare succes şi n-au greşit în aşteptările lor.

Directorul teatrului, de cum a sosit la Béziers, a început prin a distribui gratuit bilete pentru premieră tuturor deputaţilor Stărilor Generale, dar a primit din partea lor un teribil afront: zgârciţii deputaţi i-au înapoiat biletele. Cauza era uşor de înţeles. Deputaţii ştiau deja că după un timp urmează o cerere de subsidii băneşti şi au decis să pună capăt acestui procedeu. Directorul a intuit că s-a terminat definitiv cu semnarea chitanţelor de primire a sumelor de câteva mii de livre pentru trupa sa şi, trimiţându-i în gând la dracu', după obiceiul lui, pe toţi deputaţii Stărilor, a dat spectacole pentru publicul de rând. Şi acest public a copleşit cu aplauze *Dragostea cu toane* în care Molière juca rolul lui Albert – tatăl lui Lucile şi al lui Ascanio.

Părăsind neprimitorul Béziers, Molière a vizitat din nou Lyonul, unde a jucat cu strălucire *Dragostea cu toane*, pe urmă Nîmes, Orange şi Avignonul.

La Avignon, în anul 1657 au avut loc două întâlniri. Directorul şi-a întâlnit vechiul prieten din Clermont – pe Chapelle. Foştii studenţi ai filozofului Gassendi s-au îmbrăţişat cu tandreţe. Şi-au amintit de remarcabilul epicurean şi au comentat tragicul lui sfârşit: blestemaţii de doctori îl omorâseră pe Gassendi cu flebotomii.

A doua întâlnire a jucat un rol enorm în destinul ulterior al lui Molière. În Avignon se afla de câtăva vreme, întors din Italia, renumitul pictor Pierre Mignard. Făcând cunoştinţă, cei doi artişti au făcut paşi iuţi spre înţelegere şi afecţiune, iar ilustrul portretist l-a pictat pe Molière de câteva ori.

Întrucât vara anului 1657 era neobişnuit de fierbinte, trupa s-a deplasat o perioadă spre nord, la Dijon, iar pentru iernare s-a înapoiat la Lyon. Aici din nou s-au întâlnit doi vechi clermontezi – prinţul de Conti şi Molière; nu se mai văzuseră cam de multişor.

Directorul trupei s-a îndreptat cu bucurie spre prinţ, dar întâlnirea n-a avut loc. Prinţul nu numai că n-a dorit să-i vadă pe Molière şi pe comedianţii săi, dar chiar a dat un ordin de ridicare a numelui său din titulatura trupei. Ah, în viaţa de comediant nu sunt numai trandafiri şi lauri! Jignitul director al trupei aştepta explicaţii şi acestea n-au întârziat. După cum a reieşit, în cei doi ani care trecuseră, sufletul Alteţei Sale cunoscuse o răsturnare totală. Fostul frondeur, ulterior fostul înamorat de teatru, era acum înconjurat de clerici şi cufundat în studiul problemelor moral-teologice.

Episcopul Pavillon, excepţional dăruit cu elocinţă, acordase o atenţie serioasă pasiunii teatrale a prinţului şi reuşise să-l lămurească că omul, indiferent de înalta situaţie pe care o ocupă în lumea pământeană, trebuie să se îngrijească înainte de toate de salvarea sufletului său. Şi dacă se hotărăşte să ia în serios treaba asta, în primul rând este obligat să fugă de reprezentaţiile teatrale ca de foc, ca să nu pice ulterior în focul veşnic. Episcopul s-a ales cu roade bogate de pe urma acelor seminţe semănate în sufletul lui de Conti. Prinţul şi-a însuşit învăţăturile episcopului şi i-a anunţat pe curtenii săi că de azi înainte pur şi simplu îi este frică să mai vadă vreun comediant în faţa ochilor.

— Nestatornici mai sunt cei puternici pe lumea asta – i-a spus lui Molière Madeleine – şi un astfel de sfat le-aş da tuturor confraţilor de meserie: dacă intri în graţiile lor, înşfacă dintr-odată tot ce ţi se cuvine. Nu pierde vremea, bate fierul cât e cald. Şi îndepărtează-te singur, nu aştepta până te alungă ei, dându-ţi un picior în fund!… În general, Madeleine, noi doi trebuie să medităm la lucruri mai importante. Simt că e timpul să părăsim Languedocul… Trebuie să…

Şi iarăşi, ca şi odinioară, la Paris, după prăbuşirea Ilustrului Teatru, foştii amanţi au început să şuşotească.

Capitolul X
Hôtel de Bourgogne – păzea! Vine Molière!

Iarna anului 1657 a fost un timp de mare agitaţie în trupă, de tot felul de şuşoteli între actori, de neîntrecute consfătuiri între Molière şi Madeleine – geniul financiar al trupei. În această perioadă de timp Madeleine a dus nişte tratative cu diverşi oameni de afaceri legaţi de Paris, dar despre ce era vorba – trupa nu aflase încă.

La începutul anului următor, 1658, trupa a plecat la Grenoble, unde a dat spectacole în timpul carnavalului, pe urmă s-a întors din nou la Lyon şi dintr-odată Molière a condus-o, traversând toată Franţa, fără să se oprească nicăieri, în oraşul Rouen. A trecut cu caravana sa prin apropierea Parisului, dar nici măcar n-a întors capul înspre partea Capitalei. A sosit la Rouen, unde cu 15 ani în urmă venise cu nenorocoşii Copii ai Familiei să joace la iarmarocul din oraş.

Acum situaţia era cu totul alta. Sosise un actor de treizeci şi şase de ani, cu cea mai bogată experienţă, un comic de prim rang, întovărăşit de actori minunaţi. În trupă, printre femei se aflau adevărate stele: Madeleine Béjart, De Brie şi Thérèse Du Parc. Amărâta trupă de altădată, care cu trudă învinsese la Nantes prăpăditele păpuşi ale veneţianului, acum trecea prin Franţa tăind cu o sabie nimicitoare orice trupă nomadă întâlnită în drum. În spatele frontului rămăseseră răpuşi Mitalla şi Cormier la sud, iar la nord era aşteptat cu teroare de trupa lui Philibert Gassot, *sieur* Du Croisy.

Vestea despre Molière a năvălit în Rouen ca o inundaţie. Molière a intrat în Rouen, a ocupat sala de teatru Deux-Maures şi şi-a început reprezentaţiile. Mai întâi, aici a avut loc întâlnirea lui Molière cu cel mai bun dintre toţi dramaturgii Franţei, Pierre Corneille, ale cărui piese le juca de

mult Molière. Iar Corneille a afirmat că trupa lui Molière este o trupă strălucită! Nici nu-ţi mai vine să adaugi că Pierre Corneille se îndrăgostise lulea de Thérèse Du Parc.

Pe urmă a pierit trupa lui Philibert Du Croisy, într-un mod asemănător cu cea a lui Mitalla. Persoană foarte agreabilă *sieur* Du Croisy, actor de primă clasă şi cu posibilităţi foarte variate, a procedat foarte just: s-a înfăţişat la Molière, care l-a invitat fără zăbavă să intre în trupa sa.

Jucând în sala de teatru şi dând din când în când reprezentaţii în folosul Hôtel-Dieux din Rouen, Molière a subjugat definitiv oraşul, dar pe lângă toate acestea, fără să spună un cuvânt nimănui, cu excepţia, bineînţeles, a lui Madeleine, el a călătorit în acea vară, de trei ori, în mare taină la Paris.

La ultima întoarcere din Capitală, Molière, în sfârşit, a dezvăluit trupei planul său. A reieşit că el pătrunsese, sprijinit de câteva recomandări măgulitoare, în cercurile palatului şi obţinuse să fie prezentat Alteţei Sale Philippe d'Orléans, unicul frate al regelui Ludovic al XIV-lea.

Actorii îl ascultau pe Molière într-o tăcere deplină.

Atunci Molière le-a spus mai mult. Le-a spus că unicul frate al regelui, informat despre trupa lor, vrea să o ia sub protecţia sa şi – e chiar foarte posibil – să-i acorde numele lui.

Aici inima actorilor a zvâcnit, mâinile au început să le tremure, ochii lor s-au aprins şi cuvântul „Paris!“ a răsunat tunător în sala de teatru.

Când vacarmul actorilor s-a potolit, Molière a poruncit să se încarce tot avutul şi să se ia drumul Parisului.

Era un amurg de toamnă al anului 1658. Furgoanele teatrale au sosit în faţa Parisului. Cad frunzele de octombrie. Şi iată, în depărtare, se zăresc deja acoperişurile ascuţite ale caselor, catedralele înălţate spre cer. Atât de aproape, încât

părelnic le poţi atinge cu mâna, se conturează întunecate suburbiile Parisului.

Molière a oprit caravana şi a ieşit din căruţă ca să-şi dezmorţească picioarele. S-a depărtat şi a început să contemple oraşul care, cu doisprezece ani în urmă, pe el, scăpătatul şi compromisul, îl izgonise.

Un caier dezlânat de amintiri îi trec prin minte. Pentru o clipă i se face frică şi-i vine să se întoarcă înapoi, la Ronul cel cald, şi aude plescăitul undei Ronului la cârmă şi zvonul strunelor atinse de Împăratul bufonilor. Are sentimentul că e bătrân. Un fior îngheţat îl zguduie la gândul că în căruţă nu are decât farse şi primele două comedii ale sale. Se gândeşte la faptul că la Hôtel de Bourgogne joacă cei mai buni actori regali, că la Paris se află marele Scaramuccio, fostul lui profesor, că la Paris există cel mai strălucit balet!

Şi-l atrage din nou Lyonul, vechiul apartament pentru iernat… Iar vara – ţărmul Mediteranei… Îl înspăimântă dintr-odată fantoşa temniţei umede şi mizerabile care era cât pe ce să-l înghită cu doisprezece ani în urmă şi atunci şi-a spus în siguranţă, cu buze amorţite:

— Să mă întorc? Da, mai bine înapoi…

S-a întors brusc, s-a îndreptat spre capul caravanei, a văzut chipurile actorilor şi actriţelor iţite din toate căruţele şi a poruncit:

— Aşadar, înainte!

Capitolul XI
Bru-ha-ha!!!

În imensa Sală a Gărzilor, care se mai numeşte şi a Cariatidelor, în Vieux Louvre, la 20 octombrie 1658, avea loc o forfotă neobişnuită. Scârţâiau ascuţit ferăstraiele, băteau insuportabil cu ciocanele muncitorii teatrului. În Sala Gărzilor se construia o scenă, pe urmă au început să monteze. A alergat, ştergându-şi transpiraţia, un maşinist, se agitau ca opăriţi regizorii de culise.

Printre ei se frământa în mare tulburare, când strigând, când rugându-se, un om urât, cu faţa crispată de grimase, cu mâneca hainei mânjită de vopsea. De emoţie mâinile acestui om deveniseră dezagreabil de reci şi, pe deasupra, el începuse să se bâlbâie, ultima împrejurare producându-i totdeauna groază. Uneori, fără nici un rost, şuiera ca un şarpe în direcţia actorilor, care, după părerea lui, se băgau inutil sub picioarele tuturor şi împiedicau munca.

Cu toate acestea, lucrurile s-au aşezat în ordinea cuvenită, iar în dimineaţa zilei de 24 octombrie pe scenă se aflau decorurile piesei *Nicomède* de Pierre Corneille.

Trebuie să spunem că, din momentul în care directorul intrase în Paris, s-a comportat cu înţelepciune, cu o autentică viclenie de comediant. Apăruse în Capitală cu pălăria fâlfâind şi cu un zâmbet dogoritor pe buzele-i groase. Cine l-a ajutat? Persoane neinformate afirmă că aici trebuie căutată mâna prinţului de Conti. Dar noi ştim, dragă cititorule, că temătorul de Dumnezeu, prinţul de Conti, n-a avut absolut nici un amestec. Nu, nu! L-a ajutat pe Molière să găsească un fir în labirintul de la Curte acelaşi Pierre Mignard care-l privise cu ochii lui grei pe Molière la Avignon şi-l văzuse atât de bine. Mignard poseda o reţea imensă de legături. Datorită în primul rând lui

Mignard, Molière a găsit drumul spre atotputernicul cardinal Mazarin, or, pentru a-şi aranja treburile, nici nu mai era nevoie de altcineva.

Acum mai rămânea să se comporte cu inteligenţă în conversaţia cu prinţul Philippe d'Orléans, frate al regelui.

Şi iată o sală uriaşă, aurită. Molière stă cu gâtul îndoit, atingând cu mâna stângă, într-un gest plin de cuviinţă, mânerul spadei atârnate de o cingătoare lată şi vorbeşte:

— Da, multă apă a curs, Alteţă, de când la Croix Belle a pierit Ilustrul meu teatru. O denumire foarte naivă, nu-i aşa? Ah, vă încredinţez, Excelenţă, că în acest teatru nu se afla nici măcar o umbră de strălucire! De altfel, Alteţa Voastră nu avea atunci decât şase ani. Înălţimea Voastră era un copilaş. Acum sunteţi de nerecunoscut, Alteţă Serenisimă!

Philippe, duce d'Orléans, Monsieur, unicul frate al regelui, un tânăr de optsprezece ani, stă, sprijinindu-se de o masă grea, şi-l ascultă foarte politicos pe acest antreprenor. Cei doi conlocutori se studiază din ochi.

Pe faţa antreprenorului s-a aşternut un zâmbet vulpesc, iar tot chipul i s-a pliat actoriceşte în cute mieroase, dar ochii lui sunt prudenţi, de o extremă atenţie.

Philippe d'Orléans are o figură de copil, dar atinsă deja de o patimă ascunsă. Băiatul îl priveşte pe director cu buzele întredeschise. Acest om enigmatic aparţine acelei lumi stranii care poartă denumirea de „lumea comedianţilor". Despre acest om, îmbrăcat la ora actuală fără cusur, se spune că a călătorit în căruţe trase de boi şi că a înnoptat prin grajduri. Afară de asta, toate persoanele apropiate îl încredinţează că de la acest om te poţi aştepta la distracţii uimitoare.

Philippe d'Orléans îşi verifică senzaţiile. Ele sunt bizare: s-ar părea că mai mult ca orice ar

trebui să-i placă zâmbetul şi pliurile feţei, dar nici într-un caz ochii comediantului. Desigur, are nişte ochi foarte sumbri. Şi Philippe vrea să se predispună ca să-i placă aceste pliuri ale feţei, dar, nu ştie de ce, îl atrag totuşi ochii. Când directorul teatrului a deschis gura pentru a vorbi, Philippe a decis că are o voce dezagreabilă şi, în plus, trage aerul în piept cumva ciudat, într-un fel neacceptat la Curte. Dar după primele fraze ale musafirului, timbrul lui începe, fără vreun motiv evident, să-i placă lui Philippe.

— Înălţimea Voastră îmi va da permisiunea să îi prezint pe…

Uşile grele sunt deschise de cineva, iar noul sosit se retrage după etichetă, adică fără a se întoarce cu spatele spre conlocutor. Ehei, nu-i un novice!

— Intraţi, domnilor! rosteşte noul sosit, cu o voce cu totul schimbată, spre uimirea lui Philippe, o voce aspră şi aparent vulgară, după care, din nou cu vocea de mai înainte: Permiteţi-mi să vă prezint – din nou cu o voce sacadată, cum vorbesc cei care călătoresc în carele cu boi: – Mademoiselle Madeleine Béjart… Mademoiselle Du Parc, Mademoiselle De Brie…

La vederea femeilor, imitându-şi fratele, Philippe îşi scoate mecanic pălăria cu pene şi continuă să asculte. El vede nişte femei şi înţelege doar că femeile acestea sunt de o paloare foarte nefirească şi că-l interesează foarte puţin. Pe urmă vede nişte bărbaţi şi-şi pune pălăria pe cap. În faţa lui pufăie un omuleţ rotund ca o minge, de la care de asemenea se spune că te poţi aştepta la multe. Se mai apropie, făcând o plecăciune, un tânăr şchiop, cu zâmbetul pe buze, dar alb ca varul. Şi mulţi alţii. Într-adevăr toţi dispar şi Philippe d’Orléans vorbeşte despre faptul că e foarte bucuros, că îi place foarte mult teatrul, că a auzit foarte multe… Este încântat, primeşte trupa sub protecţia sa… Mai mult, e convins că regele însuşi

nu va refuza să privească felul cum actorii domnului de Molière…

Pronunţă corect numele?

— Foarte corect, Alteţa Voastră.

— Da, este convins că Maiestatea Sa nu va refuza să privească cum joacă actorii domnului Molière.

La aceste cuvinte noul sosit păleşte şi spune:

— O, Înălţimea Voastră este prea bună, dar mă voi strădui să-i îndreptăţesc încrederea…

Cu o a treia voce, neobişnuit de fermă şi persuasivă, noul sosit întreabă şi nădăjduieşte că Maiestatea Sa este sănătos, la fel ca şi regina-mamă…

Şi iată, rezultatul acestei convorbiri este faptul că pe scena Sălii Gărzilor a fost montată *Nicomède*.

Omul priveşte neliniştit decorurile şi din nou îl muşcă de inimă spaima şi-şi aminteşte Ronul şi vinul de muscat… Acolo, la drept vorbind, domneşte libertatea şi nici un fel de responsabilitate chinuitoare, dar e târziu, prea târziu să mai poţi fugi!

Nu cumva a izbucnit un incendiu în Vieux Louvre? Nu, sunt miile de lumânări care ard în candelabrele Sălii Gărzilor, iar la lumina lor se însufleţesc nemişcate cariatide.

Domnul de Molière, în costumul lui Nicomède, priveşte înlemnit prin orificiul cortinei şi vede cum se umple sala. Domnul de Molière are senzaţia orbirii. Pe toate mâinile lumina se fărâmiţează în diamante, aceleaşi sclipiri de pe mânerele spadelor…

În ochi se ridică o pădure de pene şi dantele, ochii sunt împunşi de devizele de pe pelerine, pe toţi cavalerii lucesc mătăsurile divinelor panglici din prăvălia lui Père Drijon, pe capetele doamnelor se clatină coafurile extrem de elaborate.

În sală se afla întreaga curte şi gardă regală.

În faţa tuturor, într-un fotoliu, alături de Philippe de France, stă un tânăr de douăzeci de ani, la vederea căruia inima directorului trupei încetează să mai bată. Acest om – singurul – stătea cu pălăria pe cap. În ceaţa respiraţiilor Molière a reuşit să observe că faţa acestui bărbat tânăr este plină de aroganţă, că privirea lui este neclintită şi că buza inferioară se răsfrânge capricios.

Dar în depărtare se desluşeau chipuri care îl speriau pe Molière în aceeaşi măsură cu cel trufaş şi rece al tânărului bărbat cu pălăria încărcată de pene. În penumbră se puteau recunoaşte cunoscutele chipuri ale actorilor de la Hôtel de Bourgogne. „M-am aşteptat la asta! se gândi cu adâncă mâhnire directorul. Iată-i, toţi în păr.“ O identifică pe doamna des Œillets, renumită prin urâţenia ei şi prin faptul că nu avea rivală în Franţa în interpretarea rolurilor tragice. Iar dincolo de figura ei pluteau figurile lui Montfleury, Beauchateau, Raymond, Poisson şi Villiers. Ei, ei erau, monştrii, actorii regali!

S-a dat primul semnal de începere şi directorul s-a desprins de cortină. S-a dat al doilea semnal, rumoarea sălii s-a stins, s-a lăsat cortina şi pe scenă au răsunat cuvintele reginei Laodiceea: „Domnule, vă mărturisesc că-mi este plăcut a vedea…“

Pe măsură ce se desfăşura *Nicomède* în sală creştea nedumerirea. La început cineva şi-a permis să tuşească, apoi a tuşit al doilea, apoi al treilea spectator – oamenii de teatru ştiu foarte bine că tusea e un semn de rău augur. Pe urmă în sală au început să şoptească, să-şi trimită unul altuia priviri interogative. Despre ce este vorba? Două săptămâni, tulburând întreg oraşul şi Curtea, prin Paris se rostogolise cuvântul – Molière!… Molière e aici, Molière e acolo… Aţi auzit? Un oarecare provincial?… Se spune că e uimitor! Pe deasupra, pare-se, scrie el însuşi piese? Maiestatea Sa va asista la spectacol pe data de douăzeci şi patru în

sala Gărzilor. Aţi fost invitat? Molière, peste tot numai Molière… Domnilor, ce se petrece? La Hôtel de Bourgogne, Corneille este jucat cu mult mai bine! Plictiseala a început să acopere feţele curtenilor. Ce-i drept, e frumuşică asta… Du Parc. În ceea ce priveşte pe Molière însuşi… Nu, nu se poate spune că joacă prost, dar pronunţă versurile într-un fel cam straniu, parcă ar fi vorba de proză. Cum doriţi, dar recunoaşteţi că-i o manieră cam bizară.

În schimb, nu plictiseală, ci o bucurie rea putea fi citită în ochii unuia dintre spectatori – un bărbat gras, buhăit. Era Zacharie Montfleury, unul dintre actorii de frunte ai scenei de la Hôtel de Bourgogne. Lângă el chicoteau discret, făcând schimb de opinii, Haute-Roche şi Villiers.

Şi s-a sfârşit *Nicomède*, iar în sală au răsunat câteva aplauze firave.

Tânărul d'Orléans era la pământ. Nici nu putea ridica ochii şi se adâncise în fotoliu cu capul băgat între umeri.

Dar iată, tocmai în acest moment, domnul de Molière, care, ca urmare a aceleiaşi pasiuni nefericite de a juca tragedii, era cât pe ce să joace pe o carte problema venirii sale la Paris şi însăşi existenţa ulterioară a marii comedii franceze, a apărut la rampă.

Broboane de sudoare îi acopereau fruntea, Molière se înclină şi zâmbeşte fermecător. A deschis gura, vrea să vorbească.

În sală s-a făcut linişte.

Iar domnul de Molière a spus că în primul rând trebuie să le mulţumească Ei (Ana de Austria, regina-mamă se afla în sală) şi Maiestăţii Sale pentru enorma bunătate şi condescendenţă cu care scuză deficienţele evidente şi de neiertat.

„Iarăşi a început, blestematul, să vorbească cu vocea aceea", s-a gândit, fără să mai spere în nimic, decât în necazuri şi oprobriu, Philippe

d'Orléans „au venit pe capul meu nenorocul şi ridicolul în căruţe trase de boi…"

Domnul de Molière a continuat:

— Nu! El va spune mai mult: luminăţiile lor iartă impertinenţa.

„Ah, să fii afurisit cu zâmbetele tale cu tot", gândea Philippe d'Orléans.

Dar asupra celorlalţi zâmbetul nu produsese o impresie defavorabilă. Dimpotrivă – zâmbetul plăcea.

Iar domnul Molière împletea mai departe discursul său iscusit despre faptul că doar dorinţa de neînvins de a distra pe Alteţele Lor i-a adus la Paris, că el şi actorii lui sunt doar o copie slabă, iar frumoasele originale stau acolo, printre spectatori…

Aici mulţi şi-au întors capetele, privindu-i pe actorii de la Hôtel de Bourgogne.

— Dar poate că Maiestatea Voastră, Sire, ne veţi permite să prezentăm o mică farsă? Fireşte, e un fleac lipsit de importanţă, un divertisment nedemn de atenţie… Dar provincia, nu se ştie de ce, se prăpădea de râs…

Tânărul arogant şi flegmatic cu penajul luxuriant la pălărie s-a mişcat pentru prima oară de la începutul serii şi a făcut un gest afirmativ şi politicos.

Atunci, înotând în sudoare după cortina trasă, în câteva minute muncitorii şi actorii au remontat scena pentru farsa *Medicul îndrăgostit*, compusă de însuşi domnul Molière în timpul nopţilor fără somn ale vieţii lui nomade.

Sublimii şi maiestuoşii eroi corneilleni au părăsit scena, fiind înlocuiţi de Gorgibus, Gros-René, Sganarelle şi celelalte personaje ale farsei. De îndată ce pe scenă a năvălit doctorul îndrăgostit, în care cu mare greutate îl puteai recunoaşte pe recentul Nicomède, în sală au apărut zâmbete. La prima lui grimasă – s-au auzit râsete disparate. După prima replică – s-au pornit hohote

compacte. Iar după câteva minute hohotul s-a transformat în vacarm. Şi s-a văzut cum tânărul arogant din fotoliu se lăsase pe spetează şi, sughiţând, îşi ştergea lacrimile. Dintr-odată, pe neaşteptate pentru sine însuşi, alături a izbucnit într-un râs strident Philippe d'Orléans.

În ochii medicului îndrăgostit totul s-a luminat. A înţeles că aude ceva foarte cunoscut. Făcând pauzele obişnuite dinaintea replicilor, pentru a lăsa să treacă cascadele de râs, a înţeles că aude acea avalanşă compactă, indescriptibilă, semnificând succesul deplin, care în trupa lui Molière era denumită „bru-ha-ha!" Şi un fior dulce a trecut prin ceafa marelui actor comic: „Victorie!" – a realizat el şi şi-a dezlănţuit tertipurile. Atunci, în sală, cei din urmă au început să hohotească şi muschetarii care păzeau uşile. Or muschetarilor în nici un caz nu le era permis una ca asta.

Doar actorii Hôtel de Bourgogne nu hohoteau, cu excepţia doamnei des Œillets şi încă a cuiva.

„Salvează-ne, fecioară preacurată", bătea un ciocan în capul doctorului îndrăgostit. „Na-vă un truc, şi iată încă unul şi mai înghiţiţi şi p-ăsta! Ajutor, grăsunule Du Parc!"

„Drace! ce actor comic!" gândea cu spaimă Montfleury. I-a privit cu ochi îngroziţi pe cei din jur, l-a văzut pe Villiers rânjind. Iar puţin mai departe, în spatele lui Villiers, cu ochii aprinşi, hohotea dezinteresat singurul dintre toţi cei de la Bourgogne fără nici un gând ascuns – el, în dantele şi panglici, cu o sabie lungă la şold, fostul ofiţer de Gardă, cel care-şi schimbase complicatul său nume nobiliar cu o concisă poreclă teatrală – Floridor. Acest bărbat cu nasul încovoiat şi cu trăsături pline de fineţe era un tragedian excepţional şi cel mai bun interpret al rolului Nicomède din întreaga Franţă.

„Dar pentru ce dracu' a avut nevoie să se îngroape la început cu Nicomède?" se întreba Floridor prăvălindu-se într-o parte de atâta râs. „A

vrut să concureze cu mine? Pentru ce? Împărţim scena pe din două: lasă-mi mie tragedia şi eu îţi dau comedia! Ce tehnică! Cine se poate pune cu el? Scaramouche poate? Nici el măcar…“

Finalul *Medicului îndrăgostit* a fost acoperit de un asemenea „bru-ha-ha“, încât părea că au început să unduiască înseşi cariatidele.

„Mii de mulţumiri lui d’Orléans! El ne-a făcut-o!“ clocotea Zacharie Montfleury, în timp ce muncitorii atârnaţi de frânghii zvâcneau cortina în sus. – „Ne-a adus din provincie nişte diavoli, nişte tartori ai iadului!“

Pe urmă cortina a căzut, s-a ridicat, a căzut iarăşi. Din nou s-a ridicat. A căzut, a căzut. Molière stătea la rampă, făcea plecăciuni şi transpiraţia îi şiroia de pe frunte pe scândurile scenei.

— De unde a venit?… Cine este acest om?… Şi toţi ceilalţi? Dar grasul ăsta, Du Parc?… Dar subreta?… Domnilor, sunt mai tari decât italienii! Grimasele acestui Molière, excelenţă…

— Eu v-am spus doar, Sire, i s-a adresat Philippe d’Orléans lui Ludovic cu voce plină de siguranţă. Dar Ludovic nu-l auzea pe unicul său frate. Îşi ştergea ochii cu o batistă, de parcă ar fi plâns pe cineva foarte apropiat.

O, iubit bunic răposat, Cressé! Ce păcat că nu ai fost în Sala Gărzilor la 24 octombrie 1658!

A se pune la dispoziţia actorilor Alteţei Sale, duce d’Orléans, Philippe de France, sala din Petit Bourbon, a li se aproba remuneraţia fixată de ducele d’Orléans. Vor juca alternativ cu trupa italiană, o zi – italienii, o zi – francezii.

Asta este dorinţa Noastră!

Capitolul XII
Petit Bourbon

Anagrama: Elomire – Molière
„Elomire în Bourbon s-a instalat
Şi atunci o lume-ntreagă s-a mirat.“
PAMFLETUL *ELOMIR-IPOHONDRUL, 1670*

Conform dispoziţiilor regale, domnul Molière a intrat în palatul Petit Bourbon, ca sub acelaşi acoperiş cu trupa italiană să-şi împartă frăţeşte reprezentaţiile teatrale. *Medicul îndrăgostit* îi plăcuse aşa de mult regelui, încât le-a acordat comedianţilor o pensie de o mie cinci sute de livre pe an, dar cu o condiţie – aceea a angajamentului domnului Molière de a despăgubi pe italieni pentru pătrunderea sa în Teatrul Bourbon.

Şi Molière s-a înţeles cu italienii, în fruntea cărora se afla fostul său profesor Scaramuccio, că le va plăti tocmai suma acordată, adică o mie cinci sute de livre anual.

Trupa lui Molière a primit denumirea de „Trupa Fratelui Maiestăţii Sale“, iar acesta, la rândul său, a dispus neîntârziat ca fiecare actor din trupa lui Molière să primească trei sute de livre pe an. Dar aici, cu mare mâhnire trebuie să consemnăm că, după cum atestă contemporanii, nici unul dintre actorii lui Molière n-a primit niciodată vreun sfanţ. Cauza trebuie căutată în faptul că finanţele fratelui monarhic se aflau într-o stare deplorabilă.

— În orice caz, e nobilă însăşi intenţia fratelui Maiestăţii Sale, se consolau actorii cu destulă amărăciune.

S-a hotărât ca toate veniturile să se împartă între actori conform contribuţiei artistice, iar Molière în plus să primească dreptul de autor pentru piesele sale.

Zilele de spectacol le-au împărţit uşor cu italienii: Molière trebuia să joace luni, marţi, joi şi sâmbătă, iar ulterior, când italienii au părăsit Parisul, i-au revenit duminica, miercurea şi vinerea.

Palatul Petit Bourbon se ridica între biserica Saint-Germain l'Auxerrois şi Vieux Louvre. Deasupra intrării principale era săpată o mare inscripţie încurajatoare, „Speranţă", dar palatul însuşi se găsea într-o stare destul de precară, toate stemele, blazoanele şi alte podoabe fiind fie crăpate, fie sfărâmate cu totul, întrucât luptele intestine din ultimii ani nu-l ocoliseră.

Înăuntrul palatului se afla o sală de teatru destul de încăpătoare, cu galerii lăturalnice şi coloane dorice care despărţeau lojele. Plafonul sălii era pictat cu crini, deasupra scenei ardeau lustre sub formă de cruce, iar de pe pereţii sălii se întindeau braţele metalice ale aplicelor.

Sala avea un trecut considerabil. În 1614 aici se întruniseră Stările Generale (nepunând la socoteală cele care au fost convocate de Ludovic al XVI-lea după 175 de ani). Chiar aceasta este sala în care mai-marele negustorimii pariziene, preşedintele Stării a Treia, l-a rugat pe monarh să salveze „sărmanul popor căruia i-au mai rămas doar pielea şi oasele". Iar din 1615, după ce aici a dansat baletul regal, sala a fost destinată reprezentaţiilor teatrale, cel mai adesea actorilor şi pieselor italiene.

Dar şi francezii jucau aici. Viaţa teatrală s-a întrerupt la Petit Bourbon când a început Fronda, deoarece aici fuseseră închişi criminalii de stat, acuzaţi de prejudicii aduse regelui. Tocmai ei distruseseră la mânie podoabele sălii.

După terminarea Frondei, la Bourbon fusese montată *Andromède* de Pierre Corneille, în decoruri foarte complicate, cu acompaniament orchestral, muzica pentru *Andromède* fiind compusă de vechiul nostru prieten d'Assouci, ceea

ce i-a dat acestuia posibilitatea să afirme ulterior că a turnat apă vie în versurile lui Corneille.

În cele din urmă, sala a fost ocupată permanent de italieni, care erau foarte iubiţi la Paris. Nu numai că jucau admirabil, dar maşinistul şi decoratorul de prim rang, Torelli, amenajase scena excepţional, aşa încât trupa îşi putea permite adevărate miracole în feeriile sale.

Entuziasmul pentru aceste amenajări scenice italieneşti a fost exprimat în versuri proaste de foiletonistul teatral al timpului, Loret:

Balaurul zburând deasupra scenei
Pe toţi în chip vădit îi îngrozea.
Pe tot întinsul din Paris în China
Minuni de astea nu mai poţi vedea.

În plus, italienii aveau şi un balet foarte bun, fapt consemnat de acelaşi Loret:

Dar ce să mai pălăvrăgim în van,
Nu-i altă fericire-atât de mare
Cât cea de a privi cu încântare
Baletul strălucit italian.

Iată, în compania acestei trupe puternice au fost repartizaţi Molière şi comedianţii săi.

Jean-Baptiste, apărând la Paris în luna octombrie, a intrat în casa tatălui său şi l-a îmbrăţişat cu afecţiune pe bătrân. Acesta, ce-i drept, nu prea înţelegea motivul succesului şi prosperităţii fiului său mai mare, care renunţase doar la titlul de valet regal şi se lepădase de tapiţerie pentru a se dedica artei actoriceşti. Dar strălucitoarea spadă, hainele bogate şi împrejurarea că Jean-Baptiste devenise directorul trupei Fratelui Maiestăţii Sale l-au zguduit pe bătrân şi l-au împăcat cu feciorul lui.

Ospătându-se cu supă-bouillon şi odihnindu-se în casa părintească după şocul din 24 octombrie, Molière a început să se aranjeze la Paris şi să repete în sala Micului Bourbon.

Şi totuşi, la 2 noiembrie 1658, Molière şi-a deschis stagiunea de la Petit Bourbon nu cu o comedie, ci cu tragedia lui Corneille *Hercule*. Piesa a fost interpretată suportabil, public a fost destul, totuşi prin Paris s-a răspândit nedumerirea. Unii afirmau că trupa „acestui… cum îi spune… Molière“ joacă foarte bine şi argumentau prin mimarea felului cum a râs în hohote regele. Aceştia erau cei care văzuseră *Medicul îndrăgostit* în Sala Gărzilor. Alţii apreciau însă că trupa lui Molière joacă mediocru şi nu înţelegeau cum de i s-a permis lui Molière, cu atâta vâlvă, intrarea în Micul Bourbon. Aceştia erau cei care asistaseră la *Hercule*.

A început o frământare a minţilor şi s-a ajuns la o năvală în teatrul Bourbon. Toţi doreau să se convingă personal ce-i cu figura nou apărută – Molière. Prima năvală a nimerit la *Nicomède* şi *Doctorul îndrăgostit* şi prin Paris s-a împrăştiat o nouă partidă de entuziaşti. Despre *Nicomède* de altfel se vorbea foarte puţin, vociferările referindu-se doar la frumuseţea domnişoarei Du Parc şi la faptul că „acest Molière“ este nemaipomenit de comic şi că farsa este minunată.

Al doilea val de spectatori n-a avut şansa. Molière a pus în scenă consecutiv trei piese corneillene: *Rodogune*, *La mort de Pompée* şi *Le Cid*. Atunci publicul s-a revoltat şi, spre mare fericire, un parizian impulsiv, de la parter, a azvârlit în timpul anostului spectacol *Pompei* cu un măr în capul domnului Molière care-l juca pe Cezar. Această faptă impertinentă a fost pricina determinantă de iluminare în capul directorului trupei, care a anunţat *Nechibzuitul*. Treburile s-au schimbat brusc: succesul a fost deplin.

Aici se impune din nou problema importantă a motivelor căderii înregistrate de tragedii în interpretarea lui Molière. Adică: tragediile erau jucate bine de Hôtel de Bourgogne sau Molière le interpreta detestabil? Nici una, nici alta. În primul

rând, este vorba de faptul că Molière interpreta tragediile într-o manieră cu totul diferită decât cea obişnuită în epocă. Printre cei de la Hôtel de Bourgogne, ca în orice trupă, se aflau şi actori excepţionali, ca de exemplu doamna des Œillets sau domnul Floridor, dar şi actori mediocri sau slabi. Cu toţii erau reprezentanţii şcolii lui Bellerose de care se entuziasma pe vremuri şi bunicul Cressé, dar căruia un parizian de gust ales i-a dat următoarea caracterizare-verdict:

— Naiba să-l ia! Când joacă ai impresia că nu înţelege nici un cuvânt pe care-l pronunţă!

Desigur, o asemenea apreciere are o anume doză de exagerare. Totuşi se poate admite că Bellerose profesa o interpretare falsă, că el nu trăia pe scenă o viaţă interioară.

Greoiul şi bolnavul de invidie Zacharie Montfleury se bucura de o recunoaştere zgomotoasă în Paris, şi totuşi epicurianul Cyrano de Bergerac spunea despre el următoarele:

— Montfleury îşi închipuie că e o mărime, doar pentru că nu-ţi ajunge o singură zi ca să-l ciomăgeşti.

În general Montfleury trezea o asemenea ură în spiritualul şi finul cunoscător al scenei Bergerac, încât, o dată, beat fiind, acesta şi-a permis o ieşire urâtă în sala de spectacol, acoperindu-l de ocări pe Montfleury şi alungându-l de pe scenă. Ce demonstrează acest fapt? Demonstrează în primul rând că un astfel de comportament din partea domnului Bergerac, dramaturg şi elev al lui Gassendi, este ruşinos: pe comediantul acelui timp nu era greu să-l jigneşti şi isprăvile de acest fel nu presupuneau vreo vitejie deosebită. Dar acelaşi fapt demonstrează că pentru inovatorii cu gusturi alese, vechea şi vâscoasa manieră de declamare emfatică era insuportabilă. Iar în această manieră jucau toţi cei de la Hôtel de Bourgogne – unii bine, alţii prost.

Molière în schimb, de la primii paşi pe scenă, încă din timpul Ilustrului Teatru, a dorit să creeze o şcoală de exprimare plină de naturaleţe, o interpretare bazată pe o perfectă motivaţie interioară. Aceasta e modalitatea de a interpreta textul dramatic pe scenă în care a lucrat Molière de la început şi în care i-a educat pe comedianţii lui.

Atunci despre ce este vorba? E de presupus că Molière ar fi trebuit să izbândească şi ca sistemul lui să fi găsit cu uşurinţă drumul spre inimile spectatorilor. Din păcate, nu s-a întâmplat aşa. Molière şi-a aplicat sistemul în primul rând în tragedie, ori el nu avea date pentru interpretarea rolurilor tragice: nici temperamentul, nici vocea necesare. Prin urmare, de ştiut, ştia el foarte bine cum trebuie interpretate tragediile, dar de interpretat, le interpreta prost.

Cât priveşte pe tovarăşii lui, printre ei se aflau mulţi care stăpâneau date certe de tragedieni, dar însuşi sistemul lui Molière era încă atât de tânăr, încât nu putea subjuga dintr-odată publicul.

Şi atunci, e firesc ca actorii de la Bourgogne, care aveau nişte voci foarte bine lucrate, să-şi strige de după cortină sfârşiturile monologurilor cvasiclasice (deosebit de meşter era în asta Montfleury), repurtând la Paris succesul cel mai deplin. Parizienii timpului doreau să vadă eroi magnifici în zale, eroi cu voci tunătoare, şi nu oameni atât de modeşti cum erau ei înşişi în viaţa de toate zilele. Iată cauza căderii tragediilor în teatrul lui Molière.

După *Nechibzuitul* la Petit Bourbon s-a jucat *Dragoste cu toane* de asemenea cu mare succes. Philibert du Croisy, angajat în trupă, şi-a adus o contribuţie substanţială la izbândă, interpretând rolul pedagogului pedant Metafrast.

După *Dragoste cu toane* trupa italiană a început să resimtă primejdia vecinătăţii cu francezul Molière. Publicul Capitalei, obişnuit să frecventeze la Micul Bourbon doar zilele italiene,

a început să se îmbulzească la zilele molieresti. Pistolii de aur au început să curgă în casa foştilor comedianţi nomazi, statorniciţi acum sub oblăduirea lui Philippe d'Orléans. Retribuţiile actorilor s-au mărit, despre Molière a început să se facă mare caz la Paris.

Ce se spunea în primul rând? În primul rând se spunea că dramaturgul Molière foloseşte fără jenă operele autorilor italieni, împrumutând din ele. Cu timpul aceste demascări au intrat aşa de mult în modă, încât, dacă era imposibil de precizat de unde şi ce a împrumutat, se afirma că el „probabil" a luat de undeva. Dacă şi pentru acest cuvânt nu existau justificări directe, se spunea că „ar fi putut" să împrumute de ici sau de colo… Până la urmă, pe seama lui Molière s-a pus fraza răsunătoare şi obraznică: „Îmi iau bunul meu acolo unde îl găsesc!", deşi el n-a spus niciodată una ca asta, ci cu totul altceva: „Iau înapoi bunul meu…", făcând aluzie la acele împrumuturi pe care le făceau alţii din piesele lui.

De fapt, foarte bun cunoscător atât al dramaturgiei clasice latine şi greceşti, cât şi al celei italiene şi spaniole, Molière nu de puţine ori a împrumutat subiecte de la înaintaşi şi a transplantat în piesele lui unele personaje sau scene întregi. Este condamnabilă o astfel de manieră bizară? Nu ştiu. Dar vă pot spune că, după părerea unanimă, tot ce a împrumutat Molière a fost în prelucrarea lui infinit superior originalului. În speţă, după *Dragoste cu toane*, criticii scriau că Molière a luat conţinutul de bază al piesei din comedia *Interesul* a lui Niccolo Secchi, scrisă cu vreo şaptezeci şi cinci de ani înaintea piesei molieresti. În afară de asta el ar fi putut împrumuta şi din altă piesă italiană, *Insuccesele dragostei*. În plus, ar fi putut folosi o idee exprimată într-una din operele bătrânului Horaţiu. În sfârşit, ar fi putut imita câte ceva din *Câinele grădinarului* al renumitului dramaturg spaniol Lope Felix de Vega

Carpio, care murise pe timpul când Molière stătea după tejgheaua prăvăliei părinteşti. Cât priveşte pe Vega, n-ar fi fost cine ştie ce scofală să găseşti similitudini, pentru că acesta scrisese în jur de o mie opt sute de piese şi nu degeaba a fost supranumit Phoenix al Spaniei sau Minunea Naturii.

Într-un cuvânt, după cum vedeţi şi dumneavoastră, Molière avea lecturi foarte întinse, inclusiv în limba spaniolă.

Aşadar, pornind de la o poveste străină, piesa *Dragoste cu toane* a repurtat un mare succes şi se desfăşura în aplauzele parizienilor, determinând la Hôtel de Bourgogne o atenţie trează şi ostilă.

Anul 1659 a fost marcat de multe evenimente privitoare în primul rând la rearanjări şi redistribuţii de locuri în trupă. Către sărbătorile Paştelui, la Molière s-a prezentat un tânăr care s-a recomandat politicos şi a cerut să fie primit în trupă. Se numea Charles Varlé, *sieur* de La Grange. Ca specialitate teatrală, tânărul, a cărui faţă viguroasă şi îngândurată era împodobită cu o mică mustaţă, era june prim. Lui Molière tânărul i-a plăcut foarte mult şi l-a angajat numaidecât, procedând, din punctul de vedere al celor care ulterior, în decurs de câteva secole, vor studia viaţa eroului meu, cât se poate de salutar.

Sieur de La Grange, din primele zile ale angajării sale, şi-a procurat un caiet voluminos, l-a botezat „Registru“ şi a început să noteze în el toate întâmplările cotidiene din trupa molierească.

El este cel care a însemnat morţile şi căsătoriile actorilor, plecările din trupă, angajarea noilor actori, numărul spectacolelor, denumirea lor, încasările şi toate celelalte. Să nu fi fost acest preţios Registru, scris şi împodobit cu desene simbolice de mâna lui La Grange, am fi ştiut despre eroul nostru cu mult mai puţin decât ştim acum, mai exact, n-am fi ştiut aproape nimic.

Aşadar, în trupă a intrat La Grange, dar în schimb Dufresne a părăsit Capitala plecând în Normandia lui natală. Teatrul Marais a invitat perechea Du Parc şi aceasta, sub influenţa unei neînţelegeri cu Molière, a acceptat. O mare pierdere. Singura consolare a fost faptul că cel mai renumit actor comic al Teatrului Marais şi al Hôtel de Bourgogne, Julien Bédault, supranumit Jodelet, după numele personajului comic din piesele lui Scarron, s-a angajat în trupa lui Molière, complinind-o admirabil. Din nefericire, pentru scurt timp – a murit în anul următor. Împreună cu Jodelet migrase de la Marais *sieur* de L'Espy, fratele lui Jodelet, folosit în rolurile de bătrâni caraghioşi, care de obicei purtau în farse numele de Gorgibus.

În sfârşit, merită de amintit tristul eveniment de la sfârşitul lui mai 1659: a plecat pe drumul fără întoarcere din trupa lui Molière cel dintâi colaborator şi tovarăş de idei al acestuia, unul din Copiii Familiei care s-a bâlbâit până la sfârşitul vieţii sale, junele prim Joseph Béjart. Întreaga trupă l-a condus la cimitir, iar teatrul a arborat doliu mare timp de câteva zile.

Astfel, într-o muncă dârză, în griji şi emoţii, într-o alternanţă de succese şi amărăciuni, a trecut anul 1659, iar la sfârşitul lui s-a petrecut un eveniment cu răsunet.

Capitolul XIII
Salonul albastru făcut de ocară

— E aici un valet care întreabă dacă sunteţi acasă şi zice că stăpânul lui vrea să vină să vă vadă.
— Învaţă, proasto, să-ţi spui gândurile într-un chip mai puţin grosolan: iată un trebuincios care vă întreabă dacă vă aflaţi în înlesnirea de a putea fi văzută.
PREŢIOASELE RIDICOLE

Dacă aţi fi întrebat pe oricine dintre parizienii înaltei societăţi din prima jumătate a secolului al XVII-lea care este cel mai plăcut colţişor din Paris, v-ar fi indicat fără să stea pe gânduri salonul albastru al doamnei de Rambouillet.

Fiica ambasadorului francez la Roma, născută de Vivonne, marchiza de Rambouillet, era o persoană nemaipomenit de fină, din cea mai fragedă copilărie (se mai nimeresc printre oameni şi asemenea făpturi!). Măritându-se şi stabilindu-se la Paris, marchiza a găsit, nu fără motiv, că societatea pariziană este întru câtva vulgară. De aceea a hotărât să se înconjoare de tot ce putea fi mai de soi în capitala franceză, începând să adune în locuinţa sa floarea societăţii, oferind pentru reuniunile săptămânale o serie de camere, dintre care cea mai glorioasă era un salon cu pereţii îmbrăcaţi în catifea albastră.

Mai mult ca orice pe lume doamna de Rambouillet iubea literatura, prin urmare salonul ei a căpătat cu precădere o direcţie literară.

Dar, în general vorbind, vizitatorii care umpleau salonul până la refuz erau foarte eterogeni. Strălucea într-un fotoliu scriitorul Jean-Louis Balzac, apărea adesea gânditorul decepţionat ducele La Rochefoucauld, începând să-i demonstreze cu mâhnire doamnei de Rambouillet că virtuţile nu sunt altceva decât viciile noastre

ascunse. Reuşea să aducă alinare publicului salonului, indispus profund de posomorâtul duce, doar spiritualul şi vivacele Voiture; o serie de dispute extrem de interesante desfăşurau domnii Cotin, Chapelain, Gilles Ménage şi mulţi alţii.

Aflând că cele mai strălucite inteligenţe din Paris consfătuiesc la doamna de Rambouillet, în salon au apărut fără întârziere graţioşii marchizi cu dantele împrejurul genunchilor, debitând vorbe de duh doar spre ceasurile înserării, nelipsiţii de la premiere, tot felul de scriitoraşi diletanţi şi proteguitori ai muzelor, autori de madrigaluri amoroase şi de sonete gingaşe. După ei s-au lăsat atraşi prelaţii de la Curte şi, se înţelege de la sine, au venit în zbor ca un roi de fluturi distinsele doamne pariziene.

A apărut Bossuet, care ulterior şi-a căpătat renumele pe seama faptului că nu a existat în Franţa aproape nici un răposat de seamă la a cărui înmormântare abatele să nu fi pronunţat o predică impresionantă. Prima dintre predicile sale (ce-i drept, nu la căpătâiul unui răposat), Bossuet a ţinut-o tocmai în salonul Rambouillet, pe când era doar un băieţandru de şaisprezece ani.

Bossuet perora până noaptea târziu, ceea ce odată i-a dat prilejul lui Voiture să observe după ce conferenţiarul a terminat de descărcat tot ce i se adunase în minte:

— Domnul meu, niciodată încă n-am avut prilejul să constat că se poate predica la o vârstă aşa de fragedă şi la o oră atât de înaintată.

Doamnele care frecventau salonul Rambouillet au introdus foarte repede moda ca, sărutându-se la întâlnire, să-şi spună una alteia „preţioasa mea“. Cuvinţelul „preţioasa“ a plăcut foarte la Paris şi s-a păstrat ca o poreclă permanentă a doamnelor care înfrumuseţau salonul Rambouillet.

Au început să răsune versuri în cinstea preţioasei marchize gazdă, versuri în care poeţii o denumeau Artemis. În onoarea sclipitoarei fiice

din salonul preţioasei mame, Julie Rambouillet, poeţii au compus o întreagă ghirlandă de madrigaluri. Madrigalurile au fost urmate de calambururi, fabricate cu precădere de marchizi. Aceste calambururi ironice erau atât de complicate, încât pentru a putea fi descifrate erau necesare explicaţii foarte etajate. S-au găsit, ce-i drept dincolo de pereţii salonului, persoane indezirabile care au afirmat că aceste calambururi sunt pur şi simplu stupide şi că autorii lor sunt total lipsiţi de har.

Până aici necazul ar fi fost numai pe jumătate, dacă după madrigaluri şi calambururi Catherine Rambouillet împreună cu combatanţii ei n-ar fi atacat cu toată seriozitatea literatura serioasă. În salonul albastru se citeau cu voce tare noile creaţii literare şi se emiteau consideraţiuni. Aşa stând lucrurile, se forma o opinie, iar opinia aceasta devenea obligatorie în Paris.

Lucrurile evoluând, fineţea se urca ameţitor, ideile exprimate în salon deveneau tot mai enigmatice, formele în care se îmbrăcau aceste idei – tot mai alambicate.

Oglinda banală în care se admirau preţioasele devenise în limbajul lor „sfătuitorul graţiei“. Ascultând vreun compliment de la un marchiz, distinsa doamnă îi răspundea:

— Dumneavoastră, marchize, clădiţi lemnele amabilităţii în căminul amiciţiei.

Un veritabil proroc al salonului Rambouillet şi a alte saloane pe care le deschiseseră imitatoarele marchizei a devenit o doamnă, sora dramaturgului George Scudéry. Acesta din urmă a dobândit notorietate prin faptul că, în primul rând, el nu se considera un simplu dramaturg, ci primul dramaturg al Franţei. În al doilea rând, s-a remarcat prin aceea că nu poseda nici un fel de talent dramatic. În al treilea rând, a făcut vâlvă la apariţia celei mai cunoscute din toate piesele lui Corneille, *Cidul*, căznindu-se din răsputeri să

demonstreze că piesa este imorală şi în afară de asta nici nu este o piesă, în definitiv, întrucât nu-i scrisă după legile dramatice aristotelice, adică este văduvită de unitatea de loc, de timp şi de acţiune. Ce-i drept, ultima performanţă nu i-a reuşit lui Scudéry, pentru că nimeni şi nicăieri nu va reuşi vreodată să convingă, chiar dacă-l cheamă într-ajutor pe Aristotel, că o operă dramatică de succes, scrisă în versuri admirabile, cu o acţiune interesantă, conţinând roluri bine conturate, de efect scenic, nu este o piesă. Şi nu degeaba, mai târziu, eroul meu, un parvenit, fost valet regal şi tapiţer, spunea prin gura unui personaj al său, producând destul scandal, că toate aceste reguli aristotelice reprezintă pur şi simplu o aiureală, că există numai o singură regulă a regulilor – aceea de a plăcea şi că o piesă de teatru care a atins acest ţel a urmat drumul cel bun.

Da, vorbeam de fapt de sora invidiosului George Scudéry, de Madeleine. La început ea a fost musafiră în salonul Rambouillet, pe urmă şi-a întemeiat un salon propriu şi, la o vârstă destul de coaptă, a compus un roman cu titlul *Clelia (Istorie romană)*. Istoria romană n-avea, la drept vorbind, nici un amestec în acest roman.

Sub înfăţişarea romanilor erau descrişi de fapt parizieni de seamă. Romanul era galant, artificial de la un capăt la altul şi bombastic în cel mai înalt grad. Parizienii l-au citit din scoarţă în scoarţă, iar pentru doamne el a devenit pur şi simplu o carte de căpătâi, cu atât mai mult cu cât primul volum conţinea o splendoare de Hartă a Gingăşiei pe care erau desenate Râul Atracţiei, Lacul Indiferenţei, Sătucul Scrisorilor de Dragoste şi alte chestii de genul ăsta.

O imensă cantitate de vorbe de clacă intrase în literatura franceză, iar ifosele respective umpluseră cu vârf toate capetele preţioase. În afară de asta, învăţăcelele lui Madeleine Scudéry alteraseră definitiv limba franceză, trecând la atac şi

împotriva ortografiei. Într-o minte de doamnă s-a copt un proiect remarcabil: pentru a face ortografia accesibilă femeilor, care, ca totdeauna, rămăseseră cam multişor în urma bărbaţilor, distinsa doamnă a propus să se scrie cuvintele aşa cum se aud. Dar n-au apucat să se închidă gurile căscate la auzul acestei noutăţi, când asupra preţioaselor s-a abătut ca un trăsnet o nenorocire.

În noiembrie 1659 s-a răspândit zvonul că domnul de Molière pregăteşte la Petit Bourbon o nouă comedie într-un act. Titlul ei a intrigat enorm – piesa se intitula *Preţioasele ridicole*. La 18 noiembrie, odată cu *Cinna* lui Corneille, Molière a prezentat publicului noua sa creaţie.

De la primele cuvinte ale comediei parterul a ciulit urechile cu bucurie. Începând cu scena a cincea, doamnele din loje şi-au dat ochii peste cap de mirare (apreciem fenomenul după textul *Preţioasele* ajuns până în zilele noastre). În scena a opta au rămas ca trăsniţi marchizii, care stăteau după obiceiul timpului pe scenă, pe ambele ei laturi, iar parterul s-a pornit pe râs şi a ţinut-o într-un hohot până la sfârşitul piesei.

Conţinutul piesei era următorul: două demoazele prostănace, Cathos şi Magdelon, zăpăcite cu totul de cărţile lui Madeleine Scudéry, îşi resping pretendenţii pe motivul că aceştia le-au părut insuficient de rafinaţi. Pretendenţii refuzaţi se răzbună. Înzorzonează doi lachei cu haine de marchizi şi şmecherii ăştia apar în vizită la prostănace, care-i primesc pe servitorii şarlatani cu braţele deschise. Insolentul Mascaril o oră întreagă le-a împuiat capul demoazelelor cu tot felul de sminteli, iar celălalt pungaş, valetul Jodelet, a-ngheţat apele cu minciunile despre faptele lui de virtute militară. Mascaril, cu mutra lui neruşinată, nu numai că le citeşte, dar le şi cântă demoazelelor producţii poetice proprii, de genul:

O, oh! Eu seama nu băgam
Pe când, fără gând rău, te admiram;

Ochii tăi pe furiş mi-au răpit inima –
Hoţii! Hoţii! Hoţii! Păzea!

„Hoţii! Hoţii!“ – urla valetul în hohotele de râs ale partenerului. De ruşine s-au făcut: hărţile gingăşiei, precum şi saloanele în care se compuneau asemenea stihuri; în afară de asta, oprobriul a căzut şi asupra autorilor care frecventează astfel de saloane, deşi, în ceea ce priveşte ultimul cap de acuzare, era foarte greu să reproşezi cuiva ceva concret. Întrucât nu marchizii adevăraţi se înfăţişau pe scenă, ci doar valeţi îmbrăcaţi în marchizi.

Pe scenă se juca o farsă excelentă şi deloc nevinovată. Era o satiră a moravurilor şi obiceiurilor Parisului contemporan, iar purtătorii acestor moravuri puteau fi arătaţi cu degetul. Publicul recunoscuse trântorii saloanelor pe care fostul tapiţer îi făcuse de ruşine în faţa oamenilor cu scaun la cap şi cu bun-simţ. În loje se porniră şoapte alarmate: în public se zvoneşte că demoazela Cathos este neîndoielnic Catherine Rambouillet, iar Magdelon este Madeleine Scudéry.

Marchizii de pe scenă erau purpurii. Doi purtători de lectică îl aduc în scenă pe Mascaril – Molière. Peruca lui idioată este atât de enormă, încât capetele ei, la plecăciuni, mătură podeaua, iar pe creştet poartă o pălărie minusculă cât un con de brad. Pantalonii i se termină spre genunchi în horbote de carnaval. Pe falsul marchiz Jodelet îl interpreta bătrânul Jodelet; ambii mari comici, Molière şi Jodelet, numai că n-au mers în mâini, producând ilaritatea publicului, permiţându-şi o serie de goange echivoce în cel mai înalt grad. Ceilalţi actori le-au corespuns pe măsură, mai ales doamna De Brie care juca rolul Magdelon, fiica lui Gorgibus.

Iată, admiraţi-i din plin pe mondenii noştri marchizi şi pe preţioasele doamne! Daţi-mi voie, sunt doar servitori, nu-i aşa?! Desigur, servitori or

fi, dar de la cine au preluat ei fanfaronada asta… Şi-a bătut joc! Şi-a bătut joc de costumele acestor pierde-vară până la ultima fundă, şi de stihuri, şi de afectare, şi de falsitate, şi de exprimarea pompoasă şi întortocheată, şi de grosolănia în comportamentul cu cei de jos!

Când Molière şi-a aruncat privirea prin orificiile măştii spre public, a văzut-o în lojă, înconjurată de suita sa, pe doamna de Rambouillet. Respectabila bătrână, cum remarcase întreaga sală, se făcuse verde de ciudă: îşi dăduse seama foarte bine de ţintele piesei. Şi nu numai ea! Cineva de la parter a strigat în timpul spectacolului!

— Curaj, Molière! Asta e adevărata comedie!

Bomba explodase aşa de aproape de frontul preţioaselor, încât panica n-a întârziat să se instaureze, cel dintâi părăsind oastea Rambouillet unul dintre cei mai credincioşi admiratori şi purtători de stindard, aruncând flamura ce-i fusese încredinţată în noroi. Dezertorul nu era altul decât poetul Ménage.

Ieşind de la reprezentaţie, Ménage l-a luat de braţ pe domnul Chapelaine şi i-a şoptit:

— Dragul meu, nu ne rămâne decât să punem pe foc toţi idioţii cărora ne-am prosternat… Trebuie să recunoaştem că ne-am îndeletnicit în saloane cu prostii în toată puterea cuvântului!

La acestea domnul Ménage a adăugat că, după opinia sa, piesa este extrem de corozivă şi plină de forţă şi că, în general, el a prevăzut toate astea…

Dar ce anume prevăzuse Ménage nu ştim, deoarece următoarele lui fraze s-au pierdut în duruitul caleştilor.

Teatrul şi-a stins luminile. Pe străzi se lăsase întunericul. Molière, înfăşurat în pelerină, cu felinarul în mână, se grăbea spre Madeleine, tuşind din cauza umezelii: îl atrăgea focul din cămin, dar mai mult îl atrăgea altceva. Se grăbea să o vadă pe sora şi pupila lui Madeleine, pe Armande Béjart, pe acea Menou care jucase cu şase ani în urmă la

Lyon micul rol al Eterului. Acum ea se transformase într-o fetişcană de şaisprezece ani. Molière alerga pe străzile sumbre şi jilave ale lunii noiembrie încreţindu-şi dureros nasul la gândul privirii cu care-l va întâmpina Madeleine. Ochii ei deveneau duri şi ostili de fiecare dată când Molière se lansa într-o discuţie însufleţită cu uşuratica şi cocheta Armande.

Madeleine îi iertase totul: şi istoria lyoneză cu Du Parc, trecuse cu vederea şi se împăcase cu doamna De Brie, dar acum în Madeleine parcă se instalase un diavol!

Prin întunecimea de noiembrie, prin ceaţa jilavă aleargă un felinar. Domnule Molière! Spune-mi la ureche, nu ne aude nimeni, câţi ani ai? Treizeci şi opt, iar ea – şaisprezece? Şi în afară de asta, cine sunt tatăl şi mama fetei? Eşti sigur că este sora lui Madeleine?…

El nu vrea să răspundă. Poate că nici nu ştie să răspundă la întrebare. Înseamnă că n-are rost să continuăm tema. Putem vorbi despre altceva. De pildă, despre greşeala pe care Molière a comis-o în *Preţioasele*, ironizându-i pe actorii de la Hôtel de Bourgogne:

— Căror actori vă încredinţaţi piesa?

— Ce întrebare! Marilor actori de la Hôtel de Bourgogne – răspundea coţcarul Mascaril cu sarcasm –, doar se ştie că numai ei ştiu să facă să răsune versul!

Domnul Molière i-a atins inutil pe cei de la Bourgogne. Iniţiaţii înţeleg foarte bine că Molière este actorul unei alte şcoli, pe care el singur o creează, iar Montfleury nu e un actor chiar aşa de catastrofal, cum afirma Bergerac. Drumurile scenei de la Hôtel de Bourgogne şi ale lui Molière sunt deosebite şi n-avea nici un rost să-i lezeze pe actorii rivali, cu atât mai mult că prin astfel de ieşiri, ca cea din *Preţioasele*, nu se poate demonstra nimic, iar a intra în conflict cu toţi deodată este extrem de periculos!

Capitolul XIV
Cel care seamănă vânt

În ziua următoare, domnul Molière a primit o hârtie oficială din partea autorităţilor pariziene în care era anunţat că piesa sa *Preţioasele ridicole* este interzisă.

— Călăii! a strigat domnul de Molière, lăsându-se într-un fotoliu. Cine putea să-mi facă una ca asta?…

Da, cine putea să i-o facă? Nu se ştie. Se vorbea că a obţinut interzicerea unui puternic şi cu vază vizitator al saloanelor de tipul celui al doamnei de Rambouillet. În orice caz, trebuie să dăm preţioaselor ce-i al lor: la lovitura lui Molière au răspuns cu o contralovitură foarte puternică.

Venindu-şi în fire, Molière a început să chibzuiască ce să facă, unde să alerge ca să-şi salveze piesa. Exista o singură persoană în Franţa care-l putea ocroti. Numai la el se putea găsi protecţie în această urzeală de intrigi, dar, parcă într-adins, această persoană nu se afla la Paris.

Atunci eroul meu a hotărât ca, înainte de toate, să-i trimită piesa acestei persoane pentru lectură. Şi imediat şi-a făcut în cap planul pledoariei:

„Alteţă! Este vorba de o neînţelegere evidentă! *Preţioasele* e pur şi simplu o comedie veselă… Înălţimea Voastră, ca om de gust excepţional şi de fină înţelegere a lucrurilor, fără îndoială îşi va da acordul pentru reprezentarea ei.“

Piesa a fost trimisă regelui. Dar, afară de asta, energicul director de la Petit Bourbon a întreprins şi o serie de alte acţiuni. A avut loc o consfătuire cu Madeleine, a început să se agite cu nelinişte întreaga trupă, Molière s-a îndreptat undeva să dea explicaţii şi să facă plecăciuni şi, revenind, a hotărât să mai folosească un mijloc pentru a-şi reînvia piesa.

Mijlocul acesta este bine cunoscut tuturor dramaturgilor şi constă în faptul că autorul, sub presiunea forţei, recurge la o mutilare voită a creaţiei sale. Mijloc extrem! Aşa procedează şopârlele, care, apucate de coadă, se rup de ea şi şterg putina. Întrucât orice şopârlă pricepe că-i mai bine să trăieşti fără coadă decât să renunţi complet la viaţă.

Molière a judecat pe toate feţele şi a decis că cenzorii regali nu ştiu că orice transformări ale unei opere nu-i schimbă nici cu o iotă sensul fundamental şi nu slăbesc influenţa indezirabilă asupra spectatorului.

Molière n-a rupt coada, ci începutul piesei, schiţând la repezeală o scenă introductivă şi, în afară de asta, a trecut cu pana şi prin alte locuri ale piesei, stricându-le cât mai mult cu putinţă. Prima scenă era absolut necesară şi scoaterea ei a scăzut calitatea piesei, dar nu a schimbat nimic în structura ei de esenţă. După cât se pare, scena aceea conţinea date privitoare la faptul că Magdelon şi Cathos sunt pariziene, ori ţelul autorului era de a-i linişti pe cenzori, subliniind împrejurarea că cele două demoazele sunt provinciale de curând sosite la Paris.

În timp ce vicleanul comediant se ţinea de astfel de treburi, mâzgălindu-şi piesa, în Paris se petrecea ceva nemaiauzit. Nu numai în oraş, dar la zeci de leghe împrejur nu se vorbea decât de *Preţioasele ridicole*. Gloria bătea la uşa domnului Molière şi mai întâi a luat înfăţişarea unui oarecare scriitor cu numele Somaize. Acesta se dezlănţuise prin saloane, vociferând că pur şi simplu Molière e un plagiator şi, în afară de asta, un farseur ordinar. Obişnuiţii saloanelor erau de acord.

— A furat totul de la abatele de Pure, strigau literaţii în saloane.

— Ah, nu! protestau indignaţi alţii. Materialul farsei este furat de la italieni.

Vestea despre interzicere a turnat gaz pe foc. Toţi doreau să vadă piesa în care erau luate în râs saloanele preţioase ale vremii. În timp ce parizienii fierbeau, comentând piesa, librarul de Luynes a apărut la teatru cu rugămintea respectuoasă de a i se pune la dispoziţie o copie a manuscrisului, copie pe care n-a obţinut-o. Cu un cuvânt, fiecare activa în direcţia aleasă şi, până la urmă, strategia şireată a lui Molière a dat rezultate bune.

El a găsit nişte proteguitori printre puternicii lumii acesteia, s-a referit în faţa lor foarte dibaci la faptul că va căuta ocrotire la rege şi peste două săptămâni piesa a fost admisă pentru reprezentaţie, dar cu modificări.

În trupă s-a dezlănţuit un delir de satisfacţie, iar Madeleine i-a şoptit lui Molière doar atât:

— Dublează preţurile!

Madeleine cea practică avea dreptate. Cel mai sigur barometru al teatrului – casa de bilete – indica furtună. La 2 decembrie a avut loc al doilea spectacol şi teatrul, care de obicei realiza cam patru sute de livre de spectacol, a obţinut în acea seară o mie patru sute de livre. Mai departe încasările s-au menţinut la acelaşi nivel. Molière a început să prezinte *Preţioasele* în combinaţie fie cu piesele lui Corneille, fie cu cele ale lui Scarron şi de fiecare dată se afişa că piesa se joacă cu casa închisă.

Acelaşi foiletonist Jean Loret, în *Ziarul* pe care-l scotea în versuri, a scris că piesa este deşartă şi bună de bâlci, dar, trebuie s-o recunoaştem, foarte comică:

Atât am hohotit, de am crezut
C-o să-mi plesnească pântecele, bietul,
Şi zău c-am râs de 30 de pistoli
Deşi 30 de sous *costa biletul.*

Librarul şi editorul Guillaume de Luynes şi-a atins până la urmă scopul. Într-un mod misterios a obţinut copia manuscrisului *Preţioaselor* şi l-a

anunţat pe Molière că începe să tipărească piesa. Lui Molière nu i-a mai rămas decât să accepte. A scris un cuvânt înainte care începea cu fraza: „Totuşi e un lucru ciudat să fii tipărit fără voia ta!“ Dar în realitate nu era nimic neplăcut în faptul că piesa se tipărea, cu atât mai mult cu cât „cuvântul înainte“ îi dădea posibilitate autorului să-şi expună câteva consideraţii referitoare la *Preţioasele*.

După părerea lui Molière, preţioasele n-ar trebui să se supere pe această piesă, întrucât în ea sunt înfăţişate doar ridicolele lor imitatoare. Doar se ştie de când lumea, lucrurile cele mai desăvârşite pot fi copiate de nişte maimuţe stupide… ş.a.m.d. În afară de asta, Molière anunţa cu modestie că s-a aflat în limitele satirei cuviincioase şi îngăduite atunci când a creat piesa.

Se poate presupune însă că Molière i-a convins pe prea puţini cu prefaţa sa şi la Paris s-au găsit unii care să observe că satira, într-adevăr, cum ştie orice om cu carte, este loială, dar că e îndoielnic să poţi găsi pe lume fie şi un singur model de satiră îngăduită din punctul de vedere al autorităţii statale. De altfel, să-l lăsăm pe Molière să se apere aşa cum poate. Apărarea îi este foarte necesară, întrucât de la premiera *Preţioaselor* a atras asupra sa o trează şi ostilă atenţie. Şi domnul Molière, în afara oricărei dorinţe, chiar şi a celei personale, s-a aranjat astfel, încât această atenţie, în continuare, să nu-l slăbească deloc.

Capitolul XV
Enigmaticul domn Ratabon

Foarte curând s-a lămurit faptul că Molière este un dramaturg dăruit cu har divin, cum se spune. Lucra foarte repede şi stăpânea cu uşurinţă versul. În timp ce în saloanele pariziene literaţii, iar la Hôtel de Bourgogne actorii cleveteau pe seama sa în fel şi chip, Molière scria o nouă comedie în versuri, iar primăvara ea a fost terminată. La 28 mai 1660 trupa sa a jucat-o. Comedia se intitula *Sganarelle sau Încornoratul închipuit* şi din distribuţie făceau parte: soţii Du Parc, care se întorseseră la Molière, întrucât nu se acomodaseră la teatrul Marais, soţii De Brie, L'Espy, Madeleine şi Molière, interpretând rolul lui Sganarelle.

Sezonul era lipsit de strălucire, deoarece regele nu se afla la Paris şi odată cu el plecaseră multe persoane sus-puse. Cu toate acestea, piesa a trezit mult interes, mai ales că de la prima reprezentaţie s-a dezlănţuit un nou scandal.

Un oarecare burghez de la parter a făcut mare gălăgie, declarând în mod public că tocmai pe el l-a făcut de batjocură Molière, prezentându-l sub înfăţişarea lui Sganarelle. Natural, intervenţia aceasta a oferit parterului o mare desfătare. Cei dăruiţi cu simţul umorului s-au înveselit de minune, ascultându-l pe burghezul revoltat care ameninţa cu plângeri la poliţie împotriva comediantului ce-şi permite să scormonească în viaţa de familie a persoanelor onorabile. Aici desigur avem de-a face cu o neînţelegere: compunând *Sganarelle*, Molière nu a avut în vedere pe nici un burghez în particular, ci a scos pe scenă tipul burghezului gelos şi avar. Există bănuiala că mulţi s-au recunoscut în acest Sganarelle, dar că au fost mai deştepţi decât acel burghez care vociferase la parter.

Astfel, dobândindu-şi datorită *Preţioaselor* câteva zeci de duşmani printre literaţii Parisului, prin *Sganarelle* Molière a reuşit să se certe şi cu burghezii de nădejde din arondismentele negustoreşti.

În saloanele Parisului se făcea mult caz în jurul piesei, aprecierile literaţilor fiind, în marea lor majoritate, invariabile:

— O bagatelă! O comedioară vulgară de situaţii caraghioase, plină de glume de prost-gust.

Se făceau investigaţii pentru a se afla de unde plagiase Molière. Dar fără prea mult succes.

După câteva spectacole Molière a primit o scrisoare. Un oarecare Neuf-Villenaine îi scria că, vizionând comedia *Încornoratul închipuit*, o găsise aşa de bună, încât un singur spectacol i s-a părut prea puţin şi a văzut piesa de şase ori. Un asemenea început de scrisoare era menit să aducă o rumeneală de satisfacţie pe obrajii lui Molière, care în ultima vreme începuse să observe cu uimire că gloria nu arată deloc aşa cum şi-o reprezintă unii, ci se exprimă cu precădere în înjurături fără reţinere la toate colţurile de stradă.

Şi a continuat să citească scrisoarea. Mai departe reieşea că Neuf-Villenaine are o memorie cu adevărat fenomenală: în şase reprize reuşise să reproducă toată comedia până la ultimul cuvânt. În acest loc al scrisorii domnul Molière a început să se îngrijoreze, şi nu degeaba, deoarece domnul Neuf-Villenaine îi punea în vedere că pentru fiecare scenă din *Încornoratul* a compus comentarii proprii.

Împreună cu aceste comentarii el dă piesa la tipărit, întrucât, scria domnul Neuf-Villenaine, „acest lucru e absolut necesar pentru gloria dumneavoastră şi a mea“.

„Oamenii de rea-credinţă – scria mai departe domnul Neuf-Villenaine – ar fi putut edita copii necorectate ale piesei, aducându-i un mare prejudiciu domnului Molière.“

Cu un cuvânt, domnul Neuf-Villenaine a predat piesa editorului Jean Ribou, de pe cheiul Augustinilor.

— Doamne sfinte a exclamat Molière, terminând de citit misiva iubitorului de glorie Neuf-Villenaine, un om mai năuc nu există pe pământ!

Ei bine, în acest caz domnul de Molière a greşit!

Vara anului 1660 s-a remarcat prin faptul că Molière a avut, în sfârşit, posibilitatea să prezinte regelui în afara scenei Petit Bourbon *Preţioasele*. La 29 iulie piesa a fost jucată în pădurea Vincennes de lângă Paris, unde tânărul rege plecase să se destindă în sânul naturii. Piesa a avut un succes deplin. Tot atunci s-a limpezit definitiv faptul că Ludovic al XIV-lea iubeşte foarte mult teatrul şi mai ales comedia, ceea ce experimentatul director de la Petit Bourbon şi-a fixat bine în minte.

Pe urmă trupa s-a întors la Paris şi şi-a continuat repertoriul, care începuse să indice clar faptul că piesele lui Molière bat toate celelalte piese comice sau tragice, atât ca număr de reprezentaţii, cât şi ca încasări.

La 30 august Molière a prezentat *Preţioasele* pentru unicul frate al regelui şi pentru suita sa la Louvre şi, din nou, cu un succes enorm. Steaua comediantului vagabond se înălţa evident. Înainte începea să se întrevadă o mare carieră şi, în plăcuta presimţire a izbânzilor, trupa a intrat în toamna anului 1660. Şi iată că în octombrie, la patru zile de la moartea sărmanului satiric Scarron, în sfârşit liniştit pe veci în mormânt după groaznice suferinţe pricinuite de paralizie, s-a petrecut un eveniment care a venit ca un trăsnet pe cerul senin. Şi anume: directorul trupei fratelui monarhic, care se bucura de cel mai deplin succes la Curte, a fost alungat din Petit Bourbon împreună cu toţi actorii lui.

În acea zi lamentabilă de luni 11 octombrie în sala Petit Bourbon a intrat domnul Ratabon, supraintendentul tuturor clădirilor regale. Ratabon era enigmatic şi aferat şi adusese cu sine un arhitect cu nişte schiţe şi planuri în mână, iar după arhitect s-au ivit o mulţime de muncitori purtând lopeţi, topoare, dălţi şi târnăcoape. Actorii alarmaţi s-au adresat domnului Ratabon, interesându-se de semnificaţia acestei apariţii, drept care domnul Ratabon a anunţat sec şi politicos că a venit să dărâme Petit Bourbon.

— Cum aşa?! au exclamat actorii. Dar noi unde vom juca?!

La care domnul Ratabon a precizat la fel de politicos că nu cunoaşte rezolvarea acestei probleme.

Când a apărut Molière, treburile s-au lămurit: Ratabon venise cu un proiect admirabil şi definitivat de reconstruire a faţadei de est a Luvrului, iar pentru desfăşurarea cu succes a operaţiei era necesar să fie rase de pe faţa pământului atât Petit Bourbon, cât şi biserica care ţinea de el, Saint-Germain l'Auxerrois.

Podeaua s-a clătinat sub picioarele lui Molière.

— Înseamnă că, fără nici un avertisment prealabil, noi rămânem în stradă? a întrebat Molière.

În loc de răspuns, Ratabon a ridicat doar compătimitor din umeri şi a desfăcut mâinile a neputinţă. Din punct de vedere formal avea deplină dreptate: în obligaţiile lui nu intra în nici un caz aceea de a-l anunţa pe directorul comedianţilor despre reconstrucţiile clădirilor pe care le are în vedere arhitectul regal.

Şi imediat la Petit Bourbon au intrat în acţiune târnăcoapele şi au început să plutească nori de ghips.

Revenindu-şi din prima zguduire, domnul de Molière s-a repezit să caute ajutor la protectorul trupei – fratele monarhului. Iar Philippe…

Dar să ne întoarcem un moment la domnul Ratabon. În definitiv, ce cauze l-au determinat să treacă la demolarea teatrului fără să prevină trupa regală, fără să sufle măcar un singur cuvânt? Având în vedere faptul că se exclude de la bun început posibilitatea ca domnul Ratabon, de distrat ce era, să nu fi observat că în coasta lui joacă nişte comedianţi, într-o vreme chiar două trupe (în momentul istoriei rataboneze trupa italiană plecase din Franţa), rămâne să admitem că supraintendentul Ratabon în mod intenţionat a procedat astfel.

Mai mult, el ascunsese toate pregătirile de demolare pentru ca trupa să nu reuşească să-şi ia vreo măsură de salvare a spectacolelor.

Dacă aşa stau lucrurile (şi chiar aşa stau), atunci se iveşte întrebarea: ce l-a determinat pe supraintendent să procedeze astfel?

Aha! Explicaţia poate fi una singură, şi anume că Ratabon a fost îndrumat de o cohortă foarte puternică de duşmani ai lui Molière şi ai operelor lui, organizată chiar din prima zi a venirii sale la Paris. S-a emis chiar supoziţia că supraintendentul a fost cumpărat. Dar cine anume i-a forţat mâna, asta nu ştie nimeni.

Aşadar, fratele regelui a participat în modul cel mai activ la destinul trupei şi despre întâmplările de la Petit Bourbon i s-a comunicat de îndată regelui. Supraintendentul a fost chemat la Maiestatea Sa şi, la întrebarea ce se petrece la Bourbon, a dat un răspuns scurt dar cuprinzător, propunând atenţiei monarhului planul viitoarelor colonade şi clădiri.

A apărut aşadar problema viitorului trupei lui Philippe d'Orléans care rămâne fără acoperiş deasupra capului. Tânărul rege a rezolvat problema pe moment: oare monarhul Franţei are o singură sală de teatru în Paris? Să i se ofere trupei domnului de Molière teatrul din Palais-Royal, construit de cardinalul Richelieu.

Regelui i s-a adus la cunoştinţă însă, cu oarecare ezitare, că în sala de la Palais-Royal nu numai că nu se poate juca, dar chiar să intri acolo e primejdios, deoarece în fiecare clipă vreo bârnă putrezită îţi poate cădea în cap. Şi acest impediment a fost înlăturat fulgerător. Domnului Ratabon i s-a poruncit să continue demolarea de la Petit Bourbon, dar paralel să treacă la reparaţii generale la Palais-Royal, în aşa fel ca trupa lui Molière să-şi poată reîncepe reprezentaţiile în timpul cel mai scurt posibil.

De data aceasta domnului Ratabon nu i-a mai rămas decât să se apuce grabnic de reparaţii.

Sala de teatru din Palais-Royal era tocmai acea sală în care marele iubitor de teatru, cardinalul Richelieu, pusese în scenă în 1641, într-o montare foarte luxoasă, pe o scenă dotată cu o excepţională aparatură piesa *Mirame*, la care era coautor.

Indiferent de minunăţiile tehnice, piesa a avut o cădere de zile mari. Pe vremea istoriei rataboneze sala părăsită ajunsese o adevărată dărăpănătură. Bârnele plafonului putreziseră, tavanele erau numai găuri, iar podeaua se afla într-un hal, încât ţi-era teamă să păşeşti pe ea – îţi puteai rupe vreun picior. Însă conversaţia cu regele încălzise la temperatură înaltă energia lui Ratabon şi în timp ce el repara vârstos Palais-Royal, trupa molierească juca prin castelele marii aristocraţii franceze. *Încornoratul* a fost reprezentat cu succes la mareşalul de la Meilleraye, la ducele de Roquelaure, la ducele de Maircoeur şi la contele de Vaillaque.

Dar în această perioadă Molière a avut ocazia să joace într-o societate şi mai înaltă. Cardinalul Mazarin, tutorele regelui şi prim-ministrul Franţei, neţinând cont de boala care-l ţintui-se într-un fotoliu, şi-a exprimat dorinţa să vadă noile piese ale lui Molière care făcuseră atâta vâlvă. Trupa a jucat la 26 octombrie 1660 în palatul său *Preţioasele* şi *Nechibzuitul*. Cardinalul a rămas

satisfăcut, dar infinit mai mult decât Mazarin se veselise un tânăr care se ascundea modest în spatele fotoliului cardinalului; înalta societate prezentă se prefăcea că nu observă tânăra persoană, deşi tot timpul trăgea cu coada ochiului la ea.

Loret nota în ziarul său, denumit *Muza istorică*, într-o exprimare destul de ermetică: „Amândouă piesele au plăcut foarte mult nu numai lui Julius, dar şi altor înalte persoane“, ultimele două cuvinte fiind caligrafiate cu literă mare. Mai departe Loret consemna că Înaltul Monsenior cardinal, pentru a răsplăti trupa, a dispus să se achite:

Pentru Molière şi companionii săi
Două mii de franci mititei.

Literele mari din compoziţia lui Loret sunt de înţeles: după fotoliul cardinalului se pitise nimeni altul decât regele în persoană, care, nu se ştie pentru ce, a socotit de cuviinţă să participe incognito la această reprezentaţie.

Molière nu a întârziat să folosească succesul său la Curte şi a căpătat permisiunea de a transporta din Bourbon la Palais-Royal nu numai mobilierul cabinelor actoriceşti, dar şi două rânduri complete de loji. Pofta, se ştie, vine mâncând, aşa că directorul a dorit în plus să transporte la Palais-Royal decorurile şi maşinile din Petit Bourbon, dar planul acesta nu i-a mai reuşit. Renumitul maşinist italian Vigarani, venit la Paris pentru a-l înlocui pe nu mai puţin renumitul maşinist Torelli, a declarat că maşinile îi sunt absolut necesare pentru montarea baletelor regale din Tuilleries. S-a declanşat un război în care a învins Vigarani.

Maşinile au rămas în mâinile lui, iar marele maşinist a şi purces de îndată la înfăptuirea primei sale minuni, numai că nu dintre cele aşteptate din partea sa de Curtea regală. Şi anume: maşinăriile cucerite au fost arse până la ultima, împreună cu decorurile, faptă prin care Vigarani a uluit toată

lumea, în afara unui singur om, Charles La Grange.

Devotatul secretar şi casier i-a spus cu iritare directorului său:

— Vedeţi maestre, acest Vigarani este un adevărat călău! A dat foc decorurilor şi maşinilor ca să şteargă din memoria tuturor activitatea lui Torelli!

— Ceea ce văd eu este că acest Vigarani este un veritabil om de teatru, i-a răspuns Molière.

Într-adevăr, Vigarani era un om de teatru până-n măduva oaselor, adică nu suporta nici un fel de concurenţi, ceea ce nu-l împiedica însă să fie un maşinist de prima clasă.

În timpul turneelor de nevoie prin palatele aristocraţilor, Molière a avut de trecut şi prin altă încercare a vieţii. Hôtel de Bourgogne şi Le Marais, folosindu-se de împrejurarea că Molière a rămas temporar fără teatru, au început să-i ademenească actorii. Le promiteau munţi de aur comedianţilor lui Molière şi-i încredinţau că partida e pierdută şi nu va reînvia la Palais-Royal.

Asupra lui Molière toate acestea au avut repercusiuni serioase. Se îngălbenise, începuse să tuşească, pierdea din greutate, îşi bănuia actorii, privindu-i cu ochi jalnici şi alarmaţi. În ochii aceştia se citea întrebarea: îl vor trăda sau nu? Starea lui a fost observată de trupă şi într-o zi ea s-a prezentat la Molière în frunte cu Charles La Grange, comunicându-i că, dat fiind faptul că directorul reuneşte în persoana sa, odată cu calităţile neobişnuite, cinstea şi comportarea plăcută, trupa îl roagă să nu se neliniştească: actorii nu vor pleca să-şi caute norocul în altă parte, oricât de avantajoase ar fi propunerile ce li se fac.

Domnul de Molière a vrut să răspundă printr-o cuvântare plină de elocvenţă, cum ştia el foarte bine s-o facă, dar, tulburat profund, n-a putut

scoate nici un cuvânt, ci doar le-a strâns mâinile, îndepărtându-se pentru meditaţie în solitudine.

Capitolul XVI
Trista istorie a prinţului gelos

Nu vă constrângeţi talentul!

LA FONTAINE

Marea greşeală pe care a făcut-o în această perioadă a vieţii sale Molière a fost următoarea: a plecat urechea la tot ce se vorbea de rău pe seama sa şi jigniri, cărora n-ar fi trebuit să le acorde atenţie, l-au afectat profund. Din prima zi a apariţiei pe scenă a comediilor lui şi a glumelor-farse pe care le punea concomitent cu piesele din marele repertoriu, literaţii Parisului au început să afirme în cor că Molière este o paiaţă găunoasă, incapabil să se ridice la rezolvarea unei tematici serioase. Asemenea persoane erau cu zecile. Ce-i drept, aveau câţiva opozanţi, între care intrase renumitul şi dăruitul cu mare talent fabulist La Fontaine, devenit, cu trecerea timpului, cel mai bun prieten al lui Molière. Chiar de la primele spectacole ale lui Molière fabulistul exclamase:

— Acest om este pe gustul meu! şi a comentat modul cu totul surprinzător în care Molière respectă natura şi adevărul în creaţiile sale.

Ei bine, în loc să dea ascultare cuvintelor lui La Fontaine, Molière a tras cu urechea la vorbe de cu totul alt gen. Drept rezultat, lui Molière i-a venit ideea să demonstreze lumii întregi măsura capacităţii sale de a trata la modul serios eterna temă a geloziei, interpretată la modul comic în *Sganarelle*, folosind în acest scop un erou din cea mai înaltă societate. Într-un mod oarecare a reuşit ca, lucrând la *Sganarelle*, să scrie o comedie eroică cu titlul *Don Garcia de Navarre sau Prinţul gelos*.

Supraintendentul terminase între timp reparaţiile de la Palais-Royal. Totul fusese ordonat, iar sub plafon era întinsă o imensă pânză albastră,

îndeplinind un rol dublu: să mângâie privirile spectatorilor cu aspectul de cer artificial şi, pe de altă parte, să nu permită apei de ploaie să picure pe capetele aceloraşi spectatori, deoarece tavanul continua să curgă, chiar după reparaţiile lui Ratabon.

La 20 ianuarie 1661 trupa lui Molière a intrat în Palais-Royal, iar după el s-a ivit şi trupa italiană, reîntoarsă în Franţa. Din nou şi-au distribuit zilele, dar de data asta italienii i-au plătit lui Molière, înapoindu-i o parte din costul reparaţiilor. Molière a trebuit să suporte o parte din cheltuieli, deoarece banii livraţi de vistieria regală nu fuseseră suficienţi.

Palais-Royal era scăldat în lumină şi negrele temeri cu privire la reînvierea teatrului s-au împrăştiat imediat. Publicul spectator întâmpina cu entuziasm piesele moliereşti, demonstrând definitiv că ele bat toate celelalte piese.

Se pare că toate merg cum nu se poate mai bine, dar tocmai atunci a apărut pe scenă la 4 februarie acest „Prinţ gelos“. Se cheltuiseră foarte mulţi bani pentru luxoasa montare a unei piese cu eroi din înalta societate şi însuşi directorul, din capul căruia, după toate probabilităţile, zburaseră amintirile despre loviturile cu mere murate, a apărut în rolul strălucitului prinţ.

Spectatorii se pregăteau cu interes să vizioneze noua operă a domnului Molière şi au ascultat binevoitori primul monolog al Elvirei în interpretarea lui Thérèse – Marquise Du Parc.

A apărut Don Garcia şi a început să-şi debiteze tiradele pretenţioase despre sublimele primejdii, despre strălucirea ochilor doamnei Elvira şi despre alte lucruri înălţătoare. Tiradele acestea erau aşa de lungi, încât în acest răstimp spectatorii au avut posibilitatea să admire pe îndelete şi cerul albastru şi lojile aurite din Palais-Royal. Molière juca, dar cu inima strânsă: încasările erau de şase sute de livre, iar teatrul era departe de a fi plin. Plictisit,

publicul aştepta cu nerăbdare momentele interesante, dar cu groază trebuie să recunoaştem că n-a avut parte de nimic interesant şi că luminile teatrului s-au stins peste gelosul prinţ în aplauze foarte anemice.

Dramaturgii experimentaţi ştiu că, pentru a stabili dacă piesa are sau nu succes la public, nu-i nevoie să te agăţi de cunoscuţi cu întrebări dacă le-a plăcut sau nu şi nici să citeşti cronicile teatrale. Există o cale mai simplă: te îndrepţi spre casa teatrului şi întrebi câte bilete s-au vândut. Asta a şi făcut Molière, aflând că încasările la a doua reprezentaţie au fost de cinci sute de livre, la a treia de o sută cincizeci şi opt, iar la a patra de patru sute douăzeci şi şase. Atunci Molière l-a cuplat pe *Don Garcia* cu victoriosul *Încornorat* şi a obţinut şapte sute douăzeci de livre. Pe urmă nici *Încornoratul* n-a mai putut salva situaţia, încasările menţinându-se la vreo patru sute de livre. În sfârşit, pe scenă au apărut şoapte de rău augur şi fatala dată de 17 februarie în viaţa lui Molière.

În ziua de joi, 17 februarie, a şaptea reprezentaţie cu *Don Garcia* a realizat şaptezeci de livre. În acel moment ultimele îndoieli ale directorului s-au risipit: piesa şi el însuşi în rolul lui Garcia înregistraseră o cădere definitivă şi fără tăgadă. Molière juca rolul prinţului atât de detestabil, încât deja după primele spectacole se gândise să-l cedeze altui actor.

Insuccesul a fost întovărăşit de ceea ce întovărăşeşte totdeauna orice insucces al unui dramaturg – de jubilaţia duşmanilor, de lamentările compătimitoare ale prietenilor care sunt mult mai crude decât bucuriile potrivnicilor, de batjocură pe la spate, de comunicate îndoliate despre secătuirea talentului autorului şi de epigrame compuse de amatori.

Molière a băut toată cupa asta până la fund, răsplătit fiind pentru zborul lui în înalta societate şi

pentru compunerea unei piese cu prea multe lungimi şi cu prea puţină căldură.

— Burghezii ăştia nu înţeleg nimic din artă! mugea absolut pe nedrept directorul, smulgându-şi de pe el costumul elegant al prinţului şi transformându-se în cel care ar fi trebuit să fie, adică în Jean-Baptiste Poquelin. Şi-a terminat criza cu tuse şi cu ameninţarea că scoate piesa de pe afişul de la Palais-Royal şi o va juca numai în spectacolele de la Curte. Raţionamentul lui era probabil următorul: cine altcineva să priceapă trăirile prinţului decât prinţii?

Ameninţarea şi-a adus-o la îndeplinire după un an, montând piesa la Curte. Căderea a fost asemănătoare cu cea de la Palais-Royal. De data asta, fără să mai pronunţe nici un cuvânt, directorul a decis să folosească unele versuri mai reuşite din *Don Garcia* în alte piese, pentru ca marfa să nu se piardă în zadar şi, din clipa aceea, nu suporta ca cineva să înceapă în prezenţa lui vreo discuţie despre *Prinţul gelos*.

Capitolul XVII
După moartea prinţului gelos

Un mare eveniment s-a petrecut la începutul anului 1661. Cardinalul Mazarin a murit la 9 martie, iar a doua zi, regele Ludovic al XIV-lea, în vârstă de douăzeci şi trei de ani, i-a lăsat pe miniştrii săi cu gurile căscate.

— V-am chemat, domnilor, a rostit tânărul monarh, privindu-i fără să clipească pe miniştri, pentru a vă aduce la cunoştinţă că a sosit timpul să conduc de sine stătător statul francez. Dumneavoastră mă veţi ajuta prin sfaturi, dar numai atunci când vă vor fi solicitate. Din clipa aceasta interzic să se semneze vreo hârtie fără ordinul meu, fie şi cel mai insignifiant paşaport. Zilnic, în mod confidenţial, îmi veţi da un raport despre activitatea dumneavoastră.

Miniştrii, iar după ei întreaga Franţă, au înţeles de îndată cât este de serios omul care stă pe tron. A înţeles foarte bine acest lucru şi Molière, statornicindu-şi definitiv locul unde va trebui să alerge după ajutor într-o situaţie-limită. Iar astfel de situaţii-limită erau posibile. Cazul *Preţioaselor* o demonstra cu prisosinţă.

În primăvara aceluiaşi an Molière a terminat o nouă comedie intitulată *Şcoala bărbaţilor*. Era o piesă pe tema pasiunii triumfătoare a două făpturi tinere, sentiment care învinge toate obstacolele pe care i le pune în cale neîncrederea grosolană şi asprimea.

Comedia cu felinare şi cu contract de căsătorie întocmit de notar în final a fost jucată prima dată în luna iunie, Molière interpretând rolul lui Sganarelle, iar pe îndrăgostitul Valère jucându-l La Grange. A fost un eveniment parizian de mare răsunet, *Don Garcia* a fost absolvit şi uitat de public, iar *Şcoala* a înregistrat în acel sezon cincizeci şi opt de spectacole, lăsând cu mult în

urmă, din acest punct de vedere, toate piesele sezonului.

Odată, seara, directorul stătea în cabinetul său. În faţa lui se afla un exemplar din *Şcoala bărbaţilor*, pregătit pentru tipar. Molière scria o declaraţie protectorului său – fratele regelui:

„Monseniore! Prezint Franţei lucruri incompatibile. Nu-i nimic mai frumos şi mai sublim decât numele pe care-l pun în fruntea acestei cărţi, şi nimic mai josnic decât conţinutul ei…“

Aici Molière a pus pana jos, a îndreptat fitilul lumânărilor, a tuşit şi s-a întrebat: „De ce, la urma urmei, mă exprim în aceşti termeni umilitori despre piesa mea?“ A oftat din rărunchi, şi-a mângâiat cu pana o sprânceană, şi-a încreţit chipul şi a continuat să scrie. Literele mari, rotunde, se aranjează în cuvinte:

„Probabil mi se va spune că ceea ce fac e totuna cu a pune o coroană cu perle şi briliante pe capul unei statui de lut sau a construi portaluri splendide şi arcuri de triumf la intrarea într-o colibă jalnică.“

— Să mai adaug vorbe linguşitoare? a mormăit dramaturgul. Cred că este suficient, mai mult, de altfel, e imposibil: „Am îndrăznit, Alteţă, să dedic Înălţimii Voastre această bagatelă“.

Şi s-a iscălit: „Cel mai devotat, mai plecat, mai ascultător şi mai credincios servitor al Alteţei Voastre Jean-Baptiste Poquelin-Molière“.

— Va fi bine, a conchis preadevotatul, fără să observe în hazardul adulaţiei că vorbele despre statuia de lut pe capul căreia este aşezată o coroană cu perle sună neobişnuit de echivoc. Într-adevăr, de ce neapărat comedia să fie statuie de lut, iar coroana – numele Orléans?

Aşa sau altfel, dedicaţia a fost trimisă Prinţului d’Orléans şi primită binevoitor, după care trupa şi-a început pregătirile pentru importantele evenimente de toamnă.

*

În istoria omenirii se cunosc mulţi delapidatori. Dar unul dintre cei mai străluciţi a fost, incontestabil, Nicolas Fouquet de Melun et de Vaux, totodată marchiz de Belle Isle, ocupând în timpul descris de noi funcţia de supraintendent al finanţelor franceze. A pune la cale o asemenea jecmăneală a vistieriei statului – mai rar să-i reuşească cuiva. Dacă dăm crezare limbilor otrăvite, şi suntem obligaţi să le dăm, Fouquet la un moment dat pierduse cu totul noţiunea de bani ai statului şi bani proprii.

Să descrii ce se petrecea la Ministerul de Finanţe în timpul lui Fouquet este de-a dreptul ameţitor. Se emiteau bilete acoperite cu fonduri inexistente, în rapoarte erau trecute cifre false, mituirea era în floare…

Fouquet nu era un avar respingător, el era un hoţ elegant, o natură largă, un om de gust dublat de un mare mecenat. Îşi alterna amantele, dădea ospeţe, se înconjurase de cei mai buni artişti, gânditori, pictori şi scriitori – printre ei intraseră La Fontaine şi Molière. Arhitectul Levaut construise pentru talentatul ministru un asemenea castel la Vaux-le-Vicomte, încât până şi francezii care cu greu puteau fi impresionaţi în acel veac debordând de lux au rămas uluiţi. Sălile din castelul Vaux fuseseră pictate de Le Brun şi Mignard, grădinarii aranjaseră împrejurul castelului asemenea parcuri cu fântâni arteziene, încât oricine a pus piciorul pe acolo, era încredinţat că a nimerit în rai.

Fouquet nu s-a mulţumit cu atât şi, ca într-o tulbure presimţire a evenimentelor viitoare, a cumpărat o insulă întreagă – Belle Isle, pe ţărmurile Bretaniei, şi a construit acolo o cetate în care funcţiona o garnizoană.

În orice caz, în timpul când la Paris făcea vâlvă *Şcoala bărbaţilor*, ministrul Fouquet era supranumit stăpânul peste destinele oamenilor.

Stăpânul destinelor a hotărât să organizeze în castelul Vaux mari serbări în cinstea regelui. De orice s-ar fi apucat, Fouquet făcea o treabă cu rost. În aşteptarea înalţilor oaspeţi, el pornise construirea unui teatru, pregătise o imensă cantitate de provizii, invitase pe cei mai buni maşinişti şi pirotehnişti.

Din nefericire, stăpânii destinelor pot să dispună de toate destinele în afară de cel propriu, aşa că Fouquet nu aflase că în tot acest timp regele împreună cu un specialist în finanţe, Colbert, controlează Ministerul Finanţelor. Controlul era secret şi extraordinar, întrucât cardinalul Mazarin, pe patul morţii, îl sfătuise pe tânărul rege să-l demaşte pe Fouquet cu ajutorul lui Colbert. Monarhul era tânăr, dar avea stăpânire de sine şi inteligenţă, aşa încât contemplase imperturbabil balanţele false şi balanţele autentice pe care i le-a pregătit priceputul Colbert.

Fouquet însă, purtat de fatalitate, îşi desăvârşise pregătirile pieirii sale prin deviza latină pe care o săpase pe frontonul castelului Vaux: „Ce n-aş putea obţine?“ (*Quo non ascendam?*).

Şi iată că la amiaza zilei de 15 august regele Ludovic, întovărăşit de fratele său, de soţia acestuia, prinţesa Henrietta, şi de regina Angliei au sosit la Vaux-le-Vicomte. Martorii oculari povestesc că faţa totdeauna impasibilă a regelui ar fi tresărit când şi-a ridicat ochii la deviza lui Fouquet, dar în clipa următoare îşi revenise la expresia lui obişnuită. Iar sărbătorile s-au desfăşurat, deschizându-se cu un dejun pentru cinci sute de persoane, după care au început reprezentaţii teatrale, balete, mascarade şi focuri de artificii. Dar pe mine nu mă interesează atât dejunurile şi focurile de artificii, cât întrebarea în ce mod a reuşit Molière ca în decurs de cincisprezece zile să scrie la comanda lui Fouquet, să înveţe cu actorii şi să monteze o întreagă piesă

în versuri, *Pisălogii*? Şi totuşi aşa stau lucrurile: la 17 august piesa a fost prezentată.

După cât se pare, la acea dată Molière îl studiase deplin pe regele Franţei şi-i cunoştea gusturile. Regele iubea comedia, dar şi mai mult încă iubea baletul. De aceea *Pisălogii* reprezenta un balet-comedie. La drept vorbind, nu era o piesă în sensul propriu al cuvântului, ci un soi de defilare de tipuri umane din înalta societate, zugrăvite satiric.

Aici apare întrebarea: cum a îndrăznit Molière să prezinte în faţa regelui pe curtenii acestuia într-o lumină ironică? Molière îşi făcuse o socoteală exactă şi justă. Regele nu are o atitudine binevoitoare faţă de înalta nobilime franceză şi nu se socoteşte primul printre nobili. După părerea lui Ludovic, puterea lui era divină şi locul pe care-l ocupa în lume era cu totul aparte şi nemăsurat de înalt. El se găsea undeva în cer, într-o nemijlocită apropiere de Dumnezeu, aşa că reacţiona extrem de sensibil la cele mai mici încercări ale vreunui mare senior de a se sălta mai sus decât i se cuvenea. Cu un cuvânt, ar fi fost de preferat să-ţi tai tu singur beregata cu briciul decât să expui o asemenea deviză, ca cea pe care şi-o alesese Fouquet. Ludovic, repet, îşi amintea foarte bine întâmplările din timpul Frondei şi ţinea înalta nobilime în mâini de fier. În prezenţa lui era deci posibil să-ţi baţi joc de curteni.

Astfel, în grădinile castelului Vaux a căzut cortina. Mai întâi, în faţa înalţilor musafiri ai ministrului s-a prezentat Molière, tulburat, fără grimă, în haine obişnuite. Înclinându-se stângaci şi încurcat a început să-şi ceară iertare pentru faptul că din lipsă de timp n-a fost în stare să pregătească divertismentul pentru măreţul monarh. Dar n-a apucat Molière – cel mai dibaci orator teatral al Parisului – să-şi termine scuzele, că stânca de pe scenă s-a crăpat şi într-o ţâşnire de apă a unduit o naiadă. Nimeni nu i-ar fi dat acestei zeităţi ademenitoare patruzeci şi trei de ani! Madeleine,

după opinia unanimă, a fost fermecătoare în acest rol. Naiada a rostit sonor şi bine timbrat cuvintele prologului:

Din peştera-mi adâncă eu vin să-l văd anume
Pe cel mai mare rege din câţi domnesc pe lume…

Şi abia stingându-se ecoul ultimelor cuvinte din prolog, au răsunat oboaiele orchestrei şi baletul-comedie s-a dezlănţuit.

După terminarea spectacolului, regele l-a îndemnat printr-un gest pe Molière să se apropie şi, arătându-i-l pe maestrul de vânătoare Soyécourt, i-a şoptit şăgalnic:

— Iată încă un original pe care nu l-aţi copiat…

Molière s-a apucat de cap, a râs şi i-a răspuns tot în şoaptă:

— O, spiritul de observaţie al Maiestăţii Voastre… Cum de am putut să-l omit pe specimenul ăsta?

Într-o singură noapte Molière a introdus în comedie o scenă nouă, înfăţişând în ea pe pasionatul vânător de cerbi, Dorante, pe straşnicul geambaş Gaveau, renumit pe atunci în comerţul cabalin şi pe vânătorul vestit pentru isprăvile lui, Drécart. Toţi participanţii au recunoscut cu bucurie răutăcioasă în Dorante pe nefericitul maestru de vânătoare.

Întâmplarea i-a dat prilejul lui Molière să-i scrie regelui o scrisoare în care a reuşit să-i spună acestuia multe lucruri agreabile. În primul rând că pe sine însuşi Molière se trece printre pisălogi, iar în al doilea rând că numai regelui îi datorează succesul comediei sale pentru că, dacă regele s-a îndurat s-o laude, toţi ceilalţi au lăudat-o; în al treilea rând că scena de vânătoare pe care Maiestatea Sa i-a poruncit s-o introducă în comedie este, fără nici un fel de îndoială, cea mai bună din piesă şi că în general Molière n-a lucrat nici o altă scenă din vreuna din piesele lui cu atâta

satisfacţie sufletească. Iar în timp ce dramaturgul îşi îmbunătăţea piesa, în parcurile castelului Vaux începuse o altă piesă, de data aceasta nu o comedie, ci o dramă în toată puterea cuvântului.

Într-una din plimbările regale, un însoţitor al monarhului a ridicat de pe nisipul aleii o scrisoare pierdută. Regele s-a interesat de scrisoare, aşa că i-a fost arătată. Nenorocire! Era o scrisoare tandră a lui Fouquet către o oarecare domnişoară La Vallière. Pot pune capul că, dacă Fouquet ar fi privit în acest moment ochii lui Ludovic, fără nici o întârziere, lăsându-şi musafirii baltă, ar fi fugit din Franţa, luând doar o pungă cu bani şi pistoale. Căci modesta La Vallière, după cum se ştie, era favorita regelui. Ludovic încă din tinereţe se distingea printr-o colosală stăpânire de sine, de aceea Fouquet a avut parte de o lună august cu cer senin. Regele a plecat la Fontainebleau, iar apoi, la începutul lui septembrie, s-a îndreptat spre Nantes, unde avea loc Consiliul regal. Când s-a sfârşit consiliul şi Fouquet, obosit, a ieşit în stradă, o mână l-a atins pe cot. Ministrul a tresărit şi s-a întors. În faţa lui se afla căpitanul muschetarilor.

— Sunteţi arestat, a rostit căpitanul încet.

Iată, aceste două cuvinte au pus capăt vieţii lui Fouquet. Mai departe s-a desfăşurat un fel de vieţuire petrecută în temniţa Vincennes, apoi la Bastilia. Timp de trei ani au durat cercetările afacerii de sustragere din vistieria regală, iar la proces nu a mai apărut strălucitorul ministru, ci un arestat sălbăticit, cu o înfăţişare decrepită.

Printre judecători şi-a văzut vrăjmaşii cei mai înverşunaţi, numiţi în completul de judecată de regele însuşi. Nouă juraţi au cerut pedeapsa cu moartea pentru Nicolas Fouquet, alţi treisprezece au fost mai îndurători şi l-au condamnat la izgonire pe viaţă din Franţa, dar regele a considerat verdictul incorect şi i-a comutat exilul în închisoare pe viaţă.

Fouquet şi-a petrecut cincisprezece ani în temniţă, nefiind scos nici măcar o singură dată la plimbare, nepermiţându-i-se lectura sau scrisorile, nici o singură întâlnire cu soţia şi copiii.

Abia în 1680 ceva s-a mişcat în inima regelui, ori poate că uitase deja chipul gingaşei La Vallière, estompată de chipurile altor favorite, precum şi semeaţa deviză de pe frontonul castelului Vaux. Nu se ştie care o fi fost cauza – oricum Regele Soare a semnat decretul de punere în libertate a lui Fouquet. Decretul nu a mai putut fi adus însă la îndeplinire. Fouquet nu mai aşteptase mila regală şi plecase din închisoare într-un loc unde, după cum nădăjduia el îndoielnic, o altă instanţă îl va judeca şi pe el, ministrul necinstit, şi pe regele răzbunător, dar mai ales pe acel necunoscut care aruncase cu premeditare scrisoarea pe nisipul aleii.

Aş mai vrea să consemnez o împrejurare. În introducerea la piesa *Pisălogii*, ieşită de sub tipar după prăbuşirea lui Fouquet, Molière a avut curajul să amintească despre domnul Pellisson, căruia îi aparţineau versurile prologului. Acest domn fusese secretarul şi omul de încredere al lui Fouquet.

Paul Pellisson la rândul său a avut o comportare nu mai puţin bravă, scriind în apărarea lui Fouquet un opus întreg sub titlul *Cuvântări* şi demonstrând astfel că pe prietenii săi, oricum vor fi aceştia, nu-i trădează. Regele a citit cu mare atenţie opusul lui Pellisson şi s-a purtat faţă de el cu îngăduinţă: l-a închis în Bastilia numai pe cinci ani.

Capitolul XVIII
Cine este ea?

Geronimo: În cazul acesta, însoară-te!
Eu nu mai am nimic de spus.
CĂSĂTORIE CU DE-A SILA

La 20 februarie 1662, în aceeaşi biserică Saint-Germain l'Auxerrois, pe care domnul Ratabon nu izbutise încă s-o demoleze, s-a celebrat o căsătorie.

Alături de directorul trupei de la Palais-Royal, Jean-Baptiste Molière, cu spatele încovoiat, tuşind neplăcut, stătea sub cununii o fată de douăzeci de ani, urâţică, dacă o judecai după ochii ei mici şi gura mare, dar foarte ispititoare şi cochetă. Fata era gătită după ultima modă şi-şi ţinea capul cu trufie.

Orga îşi revărsa acordurile asupra celor doi miri, dar nici valurile muzicii, nici prea bine cunoscuta limbă latină nu ajungeau la conştiinţa însurăţelului, cotropit de pasiune pentru aleasa inimii lui.

Îndărătul mirilor se aflau actorii de la Palais-Royal şi un grup de rubedenii, printre care puteau fi recunoscuţi gârbovitul tapiţer regal Jean-Baptiste Poquelin, mama fraţilor Béjart – doamna Hervé-Béjart, şi Madeleine, cu o expresie ciudată şi împietrită, precum şi tânărul Louis Béjart.

O pasiune pustiitoare pusese stăpânire pe Molière şi el dobândise lucrul dorit: mademoiselle Menou, pe numele ei întreg Armande Béjart, stă alături de el în faţa altarului.

Contractul nupţial atestă cu exactitate că mireasa este domnişoara Armande-Grésinde-Claire-Elisabeth Béjart, fiica doamnei Marie, născută Hervé, şi a răposatului ei soţ, *sieur* de Belleville. Mireasa are douăzeci de ani sau pe aproape.

Dar noi, care am cunoscut temeinic toată familia răposatului Béjart-Belleville şi a consoartei sale Marie Hervé-Béjart, adică pe fiul cel mare Joseph, pe fiicele lor Madeleine şi Geneviève, pe mezinul Louis, am dori să o cunoaştem mai îndeaproape şi pe cea din urmă copilă, pe Armande, care devine în clipa asta soţia lui Molière.

Din moment ce contractul nupţial, alcătuit în ianuarie 1662, precizează că mireasa are douăzeci de ani sau pe aproape înseamnă că urmele apariţiei ei pe lume trebuie cercetate prin 1642 sau 1643. Şi asemenea urme pot fi găsite. Actul datat 10 martie 1643 conţine o renunţare a doamnei Marie Hervé la moştenirea ce-i revenea în urma morţii soţului Béjart-Belleville, în legătură cu faptul că această moştenire era grevată de datorii. În act sunt enumeraţi toţi copiii văduvei Hervé, adică Joseph, Madeleine, Geneviève şi Louis, precum şi o mică fetiţă, „încă nebotezată“, deci nou-născută.

Înseamnă că tocmai asta este acea Armande care stă acum în faţa altarului alături de Molière. Toate faptele coincid. Are douăzeci de ani, e fiica lui Marie Hervé. Aşadar totul pare perfect, cu excepţia unei împrejurări. În actul de renunţare, copiii văduvei Hervé sunt numiţi de câteva ori, cu insistenţă „minori“. Cea mai mare uimire îţi produce acel funcţionar al primăriei care a întocmit actul, precum şi acei martori onorabili care au asistat la întocmire, că doar printre ei se aflau doi procurori, un meşter de carete şi un croitor. Problema este că în 1643, Joseph Béjart, fiul cel mare, avea douăzeci şi şase de ani, iar Madeleine cam douăzeci şi cinci de ani! Nici o legislaţie din lume, niciunde, nu i-ar fi considerat pe Joseph şi Madeleine drept minori!

Ce poate să însemne această inadvertenţă? Faptul că actul din 1643 conţine mărturii false şi că, prin urmare, nu are nici o valoare. Dacă aşa stau lucrurile, atunci o umbră deasă de bănuială

cade şi asupra acestei fiice misterioase, încă nebotezate.

Doamna Marie Hervé s-a născut în 1590. De aici rezultă că a adus pe lume fetiţa despre care este vorba la vârsta de cincizeci şi trei de ani, după o întrerupere de natalitate de 13 ani, întrucât Louis s-a născut în 1630, şi de atunci se pare că nu mai există mărturii despre alţi copii pe care să-i fi avut Marie Hervé. E posibil? Da, e posibil, dar prea puţin credibil.

În schimb, cu totul imposibil este faptul că nici unul din prietenii apropiaţi şi numeroşii cunoscuţi ai familiei Béjart nu au amintit niciodată despre faptul că o matroană căruntă a dăruit un copil soţului muribund. Despre nici un fel de copil al lui Marie Hervé din acest răstimp nu se vorbeşte nicăieri, decât în acest act din 1643.

Şi cum să se vorbească? Unde s-a născut? Nu se ştie. E adevărat că tocmai în iarna anului 1643 soţii Béjart au plecat pentru un timp din Paris. Această plecare a coincis exact cu timpul naşterii fetiţei. Dar, se pune întrebarea, de ce a avut nevoie Marie Hervé să plece din Paris ca să nască un copil în condiţii ce merită pe deplin adjectivul *misterioase*?

Unde a fost botezat copilul? Nu se ştie. În Paris nu s-a găsit actul de botez al fetiţei. Prin urmare a fost botezată în afara Parisului, poate în împrejurimile oraşului, poate undeva în provincie. Mai departe. De ce fetiţa, imediat după naştere, a fost îndepărtată, încredinţată pe mâini străine, şi n-a fost crescută acasă, ca toţi copiii precedenţi?

Ce concluzie se impune de la sine din toate aceste circumstanţe încâlcite? O concluzie simplă şi tristă: Marie Hervé n-a născut nici o fetiţă în 1643 şi a minţit în actul din 1643, atribuindu-şi un copil care nu-i aparţinea. Ce putea să o împingă la această faptă?

Având în vedere absurditatea de a-şi atribui cu atâta fereală un copil cu totul străin, se iveşte o bănuială firească, precum că această fetiţă ciudată

a fost născută de una din fetele necăsătorite ale lui Marie Hervé. Iată de ce a avut loc plecarea tainică din Paris, iată de ce copilul a fost ascuns, iată de ce n-a fost crescut în familie! Dar care dintre cele două fiice ale lui Marie Hervé să fi fost mama copilului: Geneviève sau Madeleine? În ceea ce o priveşte pe Geneviève nu există nicăieri vreo mărturie sau vreo dovadă. Dimpotrivă, în mod hotărât, toţi şi totdeauna au fost convinşi că Armande este fiica lui Madeleine şi nimeni vreodată n-a socotit-o sora ei. Şi dacă n-ar fi fost descoperirea contractului nupţial în care Armande-Grésinde-Claire-Elisabeth Béjart trece drept fiică a lui Marie Hervé – descoperire care a încurcat toate firele –, numele Marie Hervé n-ar fi fost pomenit în această afacere.

Cunoscutul literat Brossette a scris următoarele în memoriile sale: „Déspreaux mi-a spus că Molière a fost la început îndrăgostit de actriţa Béjart, cu fiica căreia s-a însurat mai apoi."

Autorul anonim al unei cărţi-pamflet intitulate *Faimoasa comediană* (este vorba de Armande Béjart-Molière) a scris: „Era fiica răposatei Béjart – o actriţă care s-a bucurat de un foarte mare succes printre tinerii seniori din Languedoc în timpul fericitului eveniment al naşterii copilului."

Cu un cuvânt, multe persoane au scris după moartea lui Molière, iar în timpul cât trăia au exprimat verbal convingerea că Armande e fiica lui Madeleine. În afară de aceste comunicări verbale sau scrise, există o serie întreagă de argumente mijlocite cu privire la maternitatea lui Madeleine.

Când Molière s-a însurat cu Armande, el a primit, de la Marie Hervé, după cum reiese din contractul nupţial, douăzeci de mii de livre drept dotă pentru fiica sa. Dar noi, după ce am descoperit minciuna din actul din 1643, avem dreptul să n-o mai credem pe Marie. Ea nu putea să aibă şi n-a avut aceşti bani. Armande a căpătat

dota de douăzeci de mii de livre turceşti de la Madeleine Béjart, singurul om cu avere personală din întreaga familie.

Şi, de ce, în fond, Madeleine să nu fi fost generoasă cu sora ei? Generozitatea lui Madeleine este inegală, iată despre ce este vorba! Când, peste doi ani după căsătoria lui Armande, s-a măritat Geneviève, această soră a primit ca dotă de la Madeleine cinci sute de livre numerar, precum şi lenjerie şi mobilă în valoare de o mie de livre.

Murind, Madeleine le-a lăsat Genevièvei şi şchiopului Louis câte o mică pensie viageră, iar lui Armande – treizeci de mii de livre.

Atunci când, în sudul Franţei, s-a întruchipat ca din văzduh mademoiselle Menou, Madeleine a ocrotit-o cu atâta devoţiune, încât nici una dintre persoanele din jur n-a crezut că este un devotament de soră. Numai o mamă putea să îngrijească atât de duios un copil.

Aici, de altfel se poate preciza că nu-i vorba de pus la îndoială faptul că Menou şi Armande sunt una şi aceeaşi persoană. În caz contrar, am fi aflat de moartea micuţei Menou, fără să mai vorbim de faptul că rămâne inexplicabilă apariţia lui Armande la Paris.

Ce concluzie vom trage?

Iată care: în 1662 Molière s-a însurat cu fiica lui Madeleine Béjart, prima sa soţie nelegitimă, cu aceeaşi Armande care în acte trece în mod fals drept fiica lui Marie Hervé.

Dar cine să fi fost tatăl fetei? Mai întâi bănuiala a căzut asupra lui Esprit Raymond de Mormoiron, duce de Modena, primul iubit al lui Madeleine, deja cunoscut cititorilor, tatăl primului ei copil – Françoise. Şi de îndată s-a clarificat că bănuiala este neîntemeiată. Există multe dovezi privitoare la faptul că Madeleine a dorit foarte mult, într-o vreme, ca ducele de Modena să legifereze legătura lor prin căsătorie, în virtutea cărui fapt nu numai că n-a ascuns de lume naşterea Françoisei, ci,

dimpotrivă, a şi consemnat evenimentul într-un act oficial în care este trecut numele ducelui. Apariţia unui al doilea copil din aceeaşi legătură n-ar fi făcut decât să cimenteze relaţiile lor şi să corespundă întru totul cu planurile ei de mariaj. În mod hotărât, Madeleine nu avea nici un motiv să ascundă pruncul şi să-l treacă pe numele mamei sale. Aici au avut loc, după toate aparenţele, împrejurări absolut contrare: Madeleine a ascuns copilul tocmai de ochii lui de Modena.

Problema este că de Modena, împreună cu Louis de Bourbon, conte de Soissons, şi cu ducele de Guise, a intrat în 1641 într-un complot împotriva lui Richelieu şi în lupta de lângă Marfée, de la 6 iulie 1641, a fost rănit. Parlamentul parizian l-a condamnat la moarte pe de Modena în toamna aceluiaşi an, drept care acesta s-a ascuns, mai întâi în Belgia, pe urmă pe teritoriul francez, evitând însă Parisul cu orice preţ. Situaţia s-a prelungit până în 1643, când, fiind amnistiat după moartea lui Richelieu şi Ludovic al XIII-lea, de Modena a căpătat posibilitatea de a se întoarce în capitala Franţei.

Trebuie să observăm că şi familia Béjart, temându-se de represalii din cauza relaţiilor strânse cu ducele de Modena, a părăsit de asemenea Parisul, dar hălăduielile familiei s-au desfăşurat în cu totul alte părţi decât locurile unde se camufla în acest timp de Modena. Aşadar este clar că, despărţit timp de vreo doi ani de Madeleine, ducele ar fi regăsit-o la Paris cu un copil în braţe, care nu era al lui, ceea ce, se subînţelege, n-ar fi contribuit la cimentarea legăturii lor.

De Modena n-a fost în nici un caz tatăl lui Armande. Înseamnă că tatăl a fost vreun cavaler apropiat lui Madeleine în vara anului 1642, când ea se găsea în sudul Franţei. Madeleine se putea întâlni cu mulţi bărbaţi în acest răstimp, cu unul dintre ei putea intra în relaţii intime, dar

nefericirea constă în faptul că ea l-a întâlnit – o ştim foarte exact – şi pe Jean-Baptiste Molière, valet regal şi tapiţer, aflat în suita regelui. Asta s-a petrecut la staţiunea din Montfresne, unde Ludovic al XIII-lea făcea o cură de ape minerale, şi întâmplările se desfăşurau pe la jumătatea lui iunie 1642.

Iată, tocmai această întâlnire din Montfresne, intimitatea neîndoielnică dintre Madeleine şi Molière au constituit motivul unor zvonuri înfiorătoare răspândite ulterior pe seama lui Molière.

Autorul *Faimoasei comediene* a scris următoarele: „…ea (Armande) era socotită fiica lui Molière, deşi ulterior acesta i-a devenit soţ…“

Când, după câţiva ani de la moartea lui Molière, Armande a fost chemată drept martoră la un oarecare proces, avocatul uneia din părţile împricinate a încercat să-i înlăture mărturia printr-o pledoarie foarte dură, afirmând în mod public că Armande este soţia şi văduva propriului ei tată.

Mare importanţă s-a acordat scrisorii lui Chapelle adresată lui Molière în anul 1659, scrisoare care conţine enigmaticele rânduri: „…vei arăta aceste versuri numai domnişoarei Menou, cu atât mai mult cu cât ele se referă la relaţiile dintre voi…“

Unele date te obligă să crezi că mariajul lui Armande a avut loc după nişte scene atât de teribile şi de grele între Molière şi Madeleine, precum şi între Armande şi Madeleine, încât viaţa celor trei devenise insuportabilă, şi Armande a fost aproape obligată să fugă în casa viitorului ei soţ.

Actele oficiale confirmă faptul că Geneviève Béjart nu a participat nici la întocmirea contractului nupţial, nici la căsătoria lui Molière, mulţi bănuind aici semnificaţia unui protest faţă de această cumplită căsătorie.

Cu un cuvânt, înveninând viaţa lui Molière, calomniile s-au târât din toate părţile, hulind

teribilul incest al tatălui şi fiicei.

Ce se poate spune referitor la această nouă afacere încâlcită, copleşită de acte neautentice, de dovezi mediate, de presupuneri, şi de date îndoielnice?

Iată concluzia mea. Sunt încredinţat că Armande era fiica lui Madeleine, că a fost născută în mare taină, nu se ştie unde şi fără a i se cunoaşte tatăl. Nu există nici un fel de dovezi precise cu privire la faptul că bârfele despre incest ar avea o justificare, deci că Molière s-ar fi căsătorit cu propria lui fiică. Dar nu există nici probe care să poată respinge cu desăvârşire această îngrozitoare ponegrire.

Iată-l deci pe eroul meu stând în faţa altarului, alături de o fată de două ori mai tânără decât el şi despre care se cleveteşte insistent că ar fi propria lui fiică. Sunetele de orgă se revarsă mohorât asupră-le, prezicând căsătoriei tot felul de nenorociri, şi toate aceste preziceri se vor adeveri!

După nuntă, directorul Palais-Royal şi-a părăsit locuinţa de pe strada Saint Thomas şi s-a mutat împreună cu tânăra-i soţie pe strada Richelieu, luând cu sine pe Provençal, valetul care-i otrăvea viaţa, şi pe subreta Louise Lefebvre.

Acolo, pe strada Richelieu, nefericirile nu s-au lăsat aşteptate prea mult. A devenit clar că între cei doi soţi există o totală nepotrivire. Soţul, bolnav şi păşind deja în bătrâneţe, continua să-şi iubească cu aceeaşi adoraţie soţia, dar ea nu-l iubea. Şi viaţa lor conjugală, în foarte scurt timp, s-a transformat într-un iad.

Capitolul XIX
Şcoala dramaturgului

Orice s-ar fi petrecut în locuinţa lui Molière de pe strada Richelieu, activitatea în teatrul Palais-Royal se desfăşura neîntrerupt. În trupă intraseră în acest an noi actori. Primul a fost François Lenoir, *sieur* de la Thorillière, fost căpitan de cavalerie, dotat nu numai cu frumoase calităţi actoriceşti, dar şi cu o întinsă experienţă de afaceri, drept care Molière i-a încredinţat unele funcţii administrative, iar al doilea – strălucitul comic Guillaume Marcoureau, *sieur* de la Brécourt. Acest actor a fost şi scriitor dramatic; în plus, s-a făcut cunoscut şi ca duelist primejdios, nimerind adesea în istorii foarte neplăcute.

Sezonul de după Paştele anului 1662 se derula calm, deoarece publicul vizionase deja primele piese ale lui Molière şi încasările se cam reduseseră. O oarecare înviorare a adus *Şcoala bărbaţilor* şi piesa lui Boyer *Tonascar*. Aşa au mers lucrurile până în decembrie, când a apărut pe scenă o nouă piesă molierească, comedia în cinci acte *Şcoala nevestelor*.

Şcoala nevestelor, la fel ca şi *Şcoala bărbaţilor*, luând apărarea femeilor şi a dreptului lor de a-şi alege partenerul în iubire, povestea istoria gelosului şi despoticului Arnolphe, care a vrut să se însoare cu tânăra Agnès. În piesa aceasta, debordând de situaţii comice, a răsunat prima dată un motiv dezacordat şi amar în partitura lui Arnolphe.

Când tânăra Agnès, la sfârşitul piesei, învinge şi-l părăseşte pe Arnolphe împreună cu iubitul ei Horace, respingătorul şi ridicolul Arnolphe devine deodată jalnic şi se umanizează.

— Ce probe despre iubirea mea ce nu are pereche în lume vrei să-ţi dau? – dintr-odată, smulgându-şi parcă carapacea josnicului gelos,

exclamă Arnolphe. Doreşti să plâng cu hohot? Sau poate să mă bat? Vrei oare să-mi smulg părul? Să-mi spintec beregata? Ce vrei tu de la mine? Răspunde… Eu sunt gata să-ţi dovedesc iubirea prin orişice mijloc!

Spectatorii au acordat atenţie acestui monolog al lui Arnolphe, câte unii compătimitor, alţii cu bucurie răutăcioasă, afirmând că în el sunt exprimate trăirile personale ale domnului Molière. Dacă lucrurile stau aşa, şi ele aşa stau, se poate imagina cât de rău mergeau treburile pe strada Richelieu.

Şcoala nevestelor a fost excelent jucată, succes deosebit având, pe lângă Molière, care-l interpreta pe Arnolphe, Brefcour în rolul valetului Alain.

Trebuie să spunem că toate evenimentele turbulente care însoţiseră premierele pieselor precedente ale lui Molière au pălit considerabil în comparaţie cu cele petrecute imediat după ieşirea pe scenă a *Şcolii nevestelor*. În primul rând, premiera propriu-zisă a debutat cu un scandal.

Un oarecare Plapisson, fervent vizitator al saloanelor pariziene, indignat până în adâncul sufletului de conţinutul piesei şi ocupând un loc pe scenă, la fiecare picanterie sau truc îşi întorcea faţa alterată de răutate spre parter şi striga:

— Hohoteşte, parter! Dă-i drumul!

Şi nu uita să arate cu pumnul ameninţător. Bineînţeles, hohotele de râs de la parter se intensificaseră la maximum.

Piesa a plăcut enorm, iar la a doua şi la următoarele reprezentaţii publicul a dat năvală, urcând încasările până la o cifră record – o mie cinci sute de livre pe seară.

Ce spuneau însă despre noua piesă literaţii şi cunoscătorii parizieni? Primele lor cuvinte n-au putut fi înţelese din cauza vacarmului de injurii la adresa lui Molière care a răbufnit în saloanele Parisului, făcând imposibilă vreo comunicare inteligibilă.

Persoanelor care erau dinainte vrăjmaşe lui Molière li s-au adăugat zeci de noi combatanţi. Cu mare tristeţe trebuie să consemnăm că detestabilului sentiment de invidie înrăită i-a căzut pradă şi un asemenea om de seamă şi scriitor distins ca Pierre Corneille.

Cât priveşte pe actorii de la Hôtel de Bourgogne, pur şi simplu după primele reprezentaţii cu *Şcoala nevestelor* nu puteau fi recunoscuţi! Dar aceştia, de ce să nu fim drepţi, aveau un motiv întemeiat de amărăciune. Se întâmplase un lucru nemaiauzit: încasările de la Hôtel de Bourgogne au înregistrat o cădere bruscă odată cu apariţia acestei piese moliereşti.

Pe urmă în Paris s-au ivit o serie de naivi care povesteau peste tot, profund jigniţi, că tocmai pe ei i-a avut în vedere Molière creându-l pe Arnolphe. Acestora, fireşte, Palais-Royal ar fi trebuit chiar să le plătească pentru urcarea încasărilor!

Aşadar piesa a dezlănţuit un adevărat vacarm, în care era foarte dificil de desluşit vocile singulare ale prietenilor lui Molière, număraţi pe degete. Unica voce care a răsunat sonor a fost cea a celui mai mare gânditor şi literat Boileau-Despréaux:

Ocara nevrednicilor tăi duşmani
Va curge – apă tulbure – la vale.
Splendida-ţi comedie peste ani
Va străluci în veacuri viitoare!

Mai departe treburile au mers prost. Tânărul literat Jean Donneau de Visé a fost cel dintâi care a scris o cronică despre *Şcoala nevestelor*. Articolul lui de Visé demonstrează că sufletul autorului era sfâşiat de contradicţii. De Visé ar fi vrut să spună înainte de orice altceva că o asemenea comedie nu poate avea succes, dar de spus nu putea să spună una ca asta, întrucât succesul înregistrat de *Şcoala nevestelor* era de-a dreptul năucitor. De aceea, de Visé a precizat că succesul comediei este determinat numai de jocul excelent al actorilor, de

unde reiese că de Visé nu era prost deloc. În continuare, de Vise mărturisea că e pur şi simplu îndurerat de abundenţa momentelor licenţioase din comedia lui Molière şi printre altele observa că intriga este prost alcătuită. Dar întrucât de Visé, repet, nu era deloc prost, a fost obligat să recunoască şi unele reuşite ale piesei, unele tipuri extrem de vii, „de parcă ar fi fost luate direct din viaţă“.

Dar cel mai important lucru, după cât se pare, a fost lăsat de autor pentru sfârşitul articolului, unde se anunţa că în cel mai scurt timp la Hôtel de Bourgogne va apărea o piesă nouă, cu adresă directă la *Şcoala nevestelor*. Anunţul era făcut cu atâta iscusinţă încât, deşi de Visé nu precizase autorul, oricine înţelegea fără greutate că noua piesă nu putea aparţine altei pene decât celei a domnului de Visé însuşi.

Cum s-a comportat Molière în tot acest timp? Înainte de toate el a dedicat *Şcoala* soţiei preaiubitului său proteguitor şi frate al monarhului – prinţesei Henrietta a Angliei, şi în această dedicaţie, după obiceiul lui, a turnat asupra prinţesei o căldare întreagă de linguşiri. Dar următoarea mişcare a lui Molière a însemnat o greşeală fatală. Uitând că scriitorul nu trebuie să intre cu nici un chip în dispute publice în privinţa propriei lui creaţii, Molière, adus la exasperare, a hotărât să-şi contraatace calomniatorii. Întrucât el stăpânea scena, riposta a şi fost dată de pe scenă, compunând şi jucând în iunie 1663 o scurtă piesă cu titlul *Critica Şcolii nevestelor*.

Piesa aceasta, în care Armande Molière a primit primul ei mare rol (Elise), îi zugrăvea în chip ilariant pe criticii detractori.

Păşind pe drumul său bătătorit – acela de a-şi asigura spatele frontului la Curte –, Molière a dedicat piesa, în expresii extrem de măgulitoare, reginei-mame, Ana de Austria. Numai că regina-mamă i-a fost de prea puţin ajutor lui Molière.

Înainte de toate, jumătate din public a recunoscut cu entuziasm în autorul gelos Lysidas pe domnul de Visé, iar cealaltă jumătate a spectatorilor vocifera că nu este domnul de Visé, ci un alt literat de duzină şi înveterat vrăjmaş al lui Molière, domnul Boursault în carne şi oase!

Lysidas–de Visé a văzut negru înaintea ochilor după apariţia *Criticii* şi a dat în vileag piesa anunţată. Ea purta o denumire complicată: *Zélinde* sau *Adevărata critică a Şcolii nevestelor* sau *Critica criticii*. Îl înfăţişa pe un oarecare Elomire (mutând literele, se obţinea numele Molière), care, într-o prăvălie de dantele, trage cu urechea la conversaţiile altora. Oricât ar fi vrut Hôtel de Bourgogne să pună în scenă o piesă despre Elomire, n-a putut s-o pună totuşi, întrucât la o analiză mai serioasă ea s-a dovedit a fi o aiureală şi de Visé a trebuit să se consoleze cu părerea opusului său şi cu răspândirea lui prin Paris. Cu care prilej a reieşit clar că piesa *Zélinde* conţine nu atât o critică, cât, mai ales, cel mai vulgar şi dezgustător denunţ.

De Visé conţine nu atât o critică, cât, mai ales, cel mai vulgar şi dezgustător denunţ.

De Visé pretindea că cele zece poveţe în versuri pe care Arnolphe, intenţionând să se căsătorească, le debitează lui Agnès nu sunt altceva în esenţă decât o parodie distinctă la cele zece porunci din Sfânta Scriptură. Domnul de Visé, după cum vedeţi, i-a răspuns cu toată seriozitatea domnului de Molière.

— O, ticălosul! a şuierat de Molière, apucându-se de cap. În primul rând nu sunt zece! Arnolphe o începe pe a unsprezecea!

Şi în capul lui s-au învârtit versurile maximelor lui Arnolphe:

Fata când prin cununie
Capătă un bărbăţel,
Dânsa trebuie să ştie…

— El o începe pe a unsprezecea! a căutat Molière confirmarea actorilor săi.

— O începe, i s-a răspuns timid, dar nu pronunţă alte cuvinte afară de: maxima a unsprezecea, aşa încât rămâne în memorie, dragă maestre, că de toate sunt numai zece.

Iar eu voi adăuga că este o mare fericire faptul că de Visé, după toate aparenţele, nu ştia de unde a împrumutat Molière aceste zece maxime ale căsătoriei! Le împrumutase tocmai din scrierile Sfinţilor Părinţi ai Bisericii!

Între timp în cercurile literare ura faţă de Molière sporea.

Una din cauze era împrejurarea că regele, în perioada după apariţia *Şcolii nevestelor*, îl răsplătise pe Molière cu o pensie de o mie de livre pe an, recunoscându-i astfel meritele de mare scriitor comic. Deşi în fond pensia era destul de mică, având în vedere că de obicei savanţilor şi literaţilor li se acordau remuneraţii mult mai mari, totuşi ea a jucat un rol esenţial. Relaţiile dintre Pierre Corneille şi Molière s-au rupt definitiv. În acest caz, ce-i drept, a fost de vină nu atât pensia, cât succesul monstruos al *Şcolii* şi încă o mică împrejurare: Molière, fără nici un gând ascuns, ci doar de dragul glumei, a transcris un vers din tragedia lui Corneille *Sartorius* în finalul actului doi al *Şcolii*, punându-l în gura lui Arnolphe, drept care vorbele lui Corneille au căpătat o nuanţă comică.

S-ar fi părut că acest fleac (Arnolphe, adresându-se lui Agnès, repetă cuvintele lui Pompei: „Destul! Aici eu sunt stăpânul, eu poruncesc, ascultă!)“ nu-i putea pricinui lui Corneille vreun rău, dar Corneille s-a indispus profund la ideea că este posibilă o astfel de atitudine faţă de versurile sale tragice.

Următoarele lecţii pe care le-a primit Molière au fost şi mai grele. În cercurile înalte a început să se vorbească precum că în *Critica Şcolii nevestelor*

Molière a satirizat două persoane: Jacques de Souvré, cavaler al ordinului maltez, şi pe ducele de la Feuillade, mareşal al Franţei şi comandorul unui regiment al Gărzii franceze. Cu Jacques de Souvré totul s-a limpezit în chip satisfăcător, în schimb cu De La Feuillade s-a sfârşit urât. Acesta, întărâtat din toate părţile, s-a convins până la urmă că el este marchizul din *Critică* care repetă cu indignare idioată una şi aceeaşi frază: „Tartă cu cremă!“ şi, înfuriat la culme, l-a umilit profund pe Molière. Întâlnindu-l pe dramaturg în galeria din Versailles, De la Feuillade s-a prefăcut că-l îmbrăţişează pe Molière: l-a cuprins în braţe strângându-l cu nădejde la pieptul lui brav şi i-a zgâriat până la sânge faţa cu nasturii preţioşi ai vestonului său.

Te cuprinde amărăciunea la gândul că Molière nu i-a răspuns cu nimic ducelui pentru o astfel de înjosire. Să fi jucat vreun rol intimidarea sau diferenţa notabilă dintre situaţia comediantului şi cea a ducelui sau, poate, teama de a nu atrage asupră-şi mânia regelui care pedepsea cu asprime duelurile (Molière însuşi în comediile sale totdeauna îi satiriza pe duelişti şi spadasini), în orice caz Molière nu l-a provocat pe duce la duel. De altfel, se poate presupune uşor că, dacă acest duel ar fi avut loc, activitatea lui Molière s-ar fi curmat pe vecie după *Critica Şcolii*, întrucât, de la Feuillade neîndoielnic l-ar fi ucis.

Piesa lui de Visé n-a ajuns pe scenă la Hôtel de Bourgogne, în schimb al doilea autor privit caustic de Molière în *Critică*, Boursault, a avut mai mult noroc. Piesa lui, intitulată *Portretul pictorului sau Contracritica Şcolii nevestelor*, a fost jucată de trupa de la Bourgogne. În *Portret* Boursault l-a introdus pe Molière ca pe un personaj extrem de dubios şi la fel ca şi de Visé a amintit despre cele zece porunci ale Sfintei Scripturi.

Numai că regele a reacţionat cu destulă indiferenţă la insinuarea despre sfintele porunci, iar prin Paris s-a răspândit zvonul că cică

Maiestatea Sa ar urmări cu mare interes războiul dintre Molière şi o întreagă cohortă de vrăjmaşi şi că l-ar fi sfătuit chiar pe domnul de Molière să-i mai atace o dată pe scenă.

Ah, ce sfat nefast!

Domnul de Molière a scris piesa *Improvizaţia de la Versailles* şi a jucat-o la 14 octombrie 1663 în faţa Curţii. Pe scenă se căuta un subiect de piesă în vederea unui spectacol comandat de rege în mare grabă, aşa încât actorii de la Palais-Royal, pe care-i vedem la lucru, se jucau pe ei înşişi. Dar repetiţia aceasta a însemnat pentru Molière doar un pretext de ripostă împotriva „marilor comedianţi“ de la Hôtel de Bourgogne.

În prealabil trebuie spus că despre umilitul comediant cu faţa maltratată se vorbea tot mai rău şi mai rău. Că Molière este nefericit în căsnicie, Parisul, bineînţeles, ştia deja.

Bârfitorii bicisnici lansaseră informaţia că Armande îi este de multă vreme infidelă lui Molière. Dureroasa taină a lui Molière consta în faptul că tocmai el, cel care-şi bătuse joc de Sganarelle şi Arnolphe, era torturat de o gelozie bolnăvicioasă. Se poate închipui lesne ce impresie a produs asupra sa o astfel de bârfă care-l expunea oprobriului public.

Molière a decis că cei de la Hôtel de Bourgogne sunt pricina dezonoarei lui şi, beat de mânie, s-a dezlănţuit împotriva lor în *Improvizaţia de la Versailles*.

— Cine dintre dumneavoastră interpretează regii? întreba Molière, jucându-se pe sine însuşi. Cine? Frumuşelul de colo? Glumeşti? E nevoie de un rege gros şi gras cât patru, un rege, fir-ar să fie! Ghiftuit cum trebuie, un rege lat în şezut şi care să aibă cu ce umple un tron cum se cuvine!

Nu trebuia, nu trebuia să-şi bată joc de defectele fizice ale lui Zacharie Montfleury.

Pe urmă s-a pornit caustic împotriva declamaţiei actriţei Beauchâteau şi a actorilor Hauteroche şi

Villiers.

Totodată, în treacăt, Molière i-a atins şi pe marchizi, exprimându-se la adresa lor în felul următor:

— Marchizul este astăzi caraghiosul comediei. După cum în toate vechile comedii apare totdeauna un valet bufon care face lumea să râdă, tot astfel, în toate piesele noastre de-acum, e nevoie de un marchiz ridicol pe seama căruia să se desfăteze societatea!

Pe urmă l-a atins pe Boursault, numindu-l pe scenă „autoraş“ şi „ipochimen“… Da, nu mai încape îndoială, regele îi dăduse lui Molière un sfat cât se poate de nefericit! Probabil însă că eroul nostru se simţea ca un lup singuratic, încolţit de aprigi câini de vânătoare, cu pielea arsă de respiraţia lor fierbinte.

Şi asupra lupului s-au aruncat în deplină şi mutuală înţelegere: de Villiers în colaborare cu de Visé au compus piesa *Răzbunarea marchizilor*, iar fiul lui Montfleury, Antoine-Jacob, jignit până în străfundul sufletului pentru ocările aduse tatălui său, a scris piesa: *Improvizaţia de la castelul Condé*.

În *Răzbunarea marchizilor*, Molière a fost tratat fără fasoane, fiind numit de-a dreptul nemernic care fură ideile altor autori, maimuţă şi încornorat, iar în *Improvizaţia de la castelul Condé*, Antoine i-a întors cu vârf şi îndesat săgeţile trimise pe adresa tatălui său. Antoine-Jacob Montfleury şi-a râs cu sarcasm de Molière în rolul lui Cezar, nu fără justificare, întrucât, se ştie, interpretarea acestui personaj însemnase mai mult decât o cădere pentru actorul Molière.

Pe urmă teatrul Le Marais s-a prins şi el în hora defăimării, punându-se şi aici în scenă o piesă cu adresă directă la Molière.

Trăgând concluziile, un anume Philippe de la Croix, a compus o operă cu titlul *Războiul comic sau Apărarea Şcolii nevestelor* în care se făcea

rezonabila constatare despre faptul că pe când Apollo se desfăta în ceruri, pe pământ, scriitorii şi actorii se sfâşie între ei ca nişte câini.

Ce-i drept, de la Croix, exprimând acest lucru prin gura lui Apollo, rezulta că piesa de la care a pornit războiul, adică *Şcoala nevestelor*, este o piesă bună.

Nefericitul an 1663 s-a terminat cu o faptă urâtă a furiosului bătrân Montfleury, care a trimis regelui un denunţ formal împotriva lui Molière, învinuindu-l de a se fi căsătorit cu propria lui fiică.

Acest denunţ l-a doborât definitiv pe Molière şi nu se ştie ce fel de dezvinovăţiri de incest a adus Molière în faţa monarhului; neîndoielnic însă că a trebuit să se dezvinovăţească într-un fel, să prezinte dovezi. Putem presupune că au fost actele în care Armande Béjart era certificată drept fiica lui Marie Hervé-Béjart.

Regele a considerat argumentele lui Molière pe deplin convingătoare şi nu a mai avut loc nici un fel de proces, iar crâncenul război dintre Molière şi detractorii lui a început să se potolească.

Eroul meu s-a ales din acest război cu o boală – a început să tuşească suspect –, oboseală şi o ciudată stare de spirit, despre care abia mai târziu şi-au dat seama că în medicină poartă un nume impresionant – ipohondrie. Iar pe umerii lui i-a purtat în memoria generaţiilor viitoare pe cei doi scrijelitori de hârtie: de Visé şi Boursault. Aceştia visau să se înfrupte din glorie şi au căpătat ceea ce au dorit mulţumită lui Molière. Să nu fi fost împrejurarea ca Molière să intre cu ei în conflict, mai mult decât probabil noi nu ne-am mai fi amintit aceste nume, ca şi numeroase altele.

Capitolul XX
Cumătrul egiptean

Ros de viermele tristeţii, cu cicatrice pe faţă de pe urma nasturilor lui de La Feuillade, Molière a intrat în anul 1664 într-o perioadă de înflorire a gloriei sale şi gloria asta, depăşind frontierele franceze, s-a căţărat peste lanţurile Alpilor şi s-a răspândit prin alte ţări.

Oricât de trudnic ar fi convieţuit cei doi soţi, totuşi, la 19 ianuarie 1664, menajul Molière a adus pe lume un băieţel. În perioada dintre naşterea şi botezul copilului, Molière a pregătit şi a pus în scenă o nouă comedie – *Căsătorie cu de-a sila*. La drept vorbind era o piesă într-un act, dar, cunoscând pasiunea regelui pentru balet, Molière a introdus în ea numeroase scene dansante, lărgind-o până la trei acte.

Un florentin, tizul lui Molière, cel mai talentat compozitor de la Curte, Jean-Baptiste Lully, a scris muzica pentru *Căsătoria*, iar maestrul de balet Beauchamps a compus baletele. Piesa a pretins o montare complicată, bani s-au cheltuit cu ghiotura, dar n-au fost aruncaţi pe fereastră.

Ca să-i facă plăcere regelui, Molière a introdus balete, iar ca să-şi facă sieşi plăcere, a introdus doi filozofi caraghioşi. Fostul clermontez n-a uitat lecţiile lui Gassendi, aducând pe scenă două specimene semnificative: unul dintre ei, Pancratius, aparţinea şcolii aristotelice, altul, Marfurius – şcolii vechiului sceptic Pyrron.

Primul filozof, distrând copios spectatorii, îndruga verzi şi uscate fără oprire. Celălalt, prin contrast, era foarte zgârcit la vorbă şi până-ntr-atâta de sceptic, încât îl sfătuia pe Sganarelle să pună la îndoială chiar şi lucruri de care nu se poate îndoi un om care are ochi de văzut. Astfel, Sganarelle, sosind undeva, trebuia să nu spună „am venit“, ci „mi se pare că am venit“, ceea ce,

fireşte, îi producea acestui personaj, dăruit cu bun-simţ, o justificată nedumerire.

Două admirabile scene cu cei doi pedanţi au provocat însă iritarea facultăţii de filozofie din Paris şi e de neînţeles cum de nu s-a revărsat iritarea într-un scandal mare, întrucât, precum am mai menţionat, a-ţi râde de filozofii şcolii aristotelice era încă extrem de periculos pe vremea aceea.

Motivul de inspiraţie al *Căsătoriei cu de-a sila* i-ar fi putut sluji lui Molière o aventură recentă a contelui Philibert de Grammont, aventură care făcuse mare vâlvă la Paris. Acest conte se bucura de un asemenea succes la doamne, încât poveştile despre escapadele lui amoroase au sfârşit prin a-l obosi pe rege şi el i-a poruncit lui De Grammont să plece pentru un timp în Anglia. Dar nici n-a pus bine contele piciorul pe pământul Albionului, că a şi cucerit inima unei domnişoare Hamilton.

Societatea londoneză, care nu-l cunoştea bine pe De Grammont, a nutrit convingerea că el se va însura. Dar venind sorocul întoarcerii în patrie, contele s-a pregătit de plecare şi, luându-şi rămas-bun de la domnişoara Hamilton, nu a pronunţat nici un cuvânt din care să reiasă că se gândeşte la căsătorie.

Contele se afla deja în portul Dover şi tocmai intenţiona să se urce pe corabie, când, deodată, pe chei au apărut cei doi fraţi ai fecioarei. Contelui i-a fost suficientă o singură privire ca să aprecieze că fraţii sunt puşi pe fapte mari: de sub pelerinele lor atârnau vârfurile săbiilor, după cum o pretindea ţinuta unui cavaler, dar, pe lângă săbii, fraţii erau înzestraţi şi cu pistoale. Cei doi Hamilton l-au salutat pe De Grammont cu reverenţe, dar cu o curtoazie care i s-a părut contelui exagerată.

— Conte, i s-a adresat cel mai vârstnic, nu cumva aţi uitat ceva la Londra?

Contele a simţit adierea vântului care sufla atât de ademenitor dinspre ţărmurile natale, a privit

odgoanele corăbiei, pistoalele celor doi cavaleri şi s-a gândit: „Nu există nici o îndoială că, dacă aş reuşi să-l împuşc pe cel mai mare, va trebui fără întârziere să mă bat şi cu celălalt. În port va izbucni o plicticoasă încăierare şi, ce-i mai rău, ea l-ar putea întrista prea tare pe suveranul meu. Şi, la urma urmei, domnişoara Hamilton este o fiinţă fermecătoare…“

Aşa că le-a răspuns celor doi fraţi cu multă politeţe:

— Da, domnii mei, am uitat să mă însor cu sora dumneavoastră. Dar sunt gata să mă întorc imediat la Londra ca să îndrept lucrurile.

Şi după scurt timp De Grammont era căsătorit.

S-ar fi putut însă tot aşa de bine ca Molière să fi luat materialul comediei sale nu din aventurile lui Philibert de Grammont, ci din operele ilustrului satiric Rabelais, care descrisese peripeţiile unui oarecare Panurge.

Fastuoasa comedie-balet a fost prezentată la 29 ianuarie în apartamentele regale din Louvre cu mare strălucire, mai ales că într-unul din numerele de balet din actul doi în rolul primului egiptean dansa regele Franţei, pereche fiindu-i marchizul de Villeroy. Iată deci până unde mergea iubirea regelui pentru balet! În afara regelui, în spectacol a luat parte şi unicul său frate, interpretând rolul unuia dintre curtezanii soţiei lui Sganarelle, precum şi o serie de alţi seniori de la Curte, dintre care trei interpretau nişte ţigani, iar patru – nişte diavoli.

Absolut toţi cei de faţă şi-au exprimat hotărât opinia că cel mai bun din tot spectacolul a fost primul egiptean. Noi păstrăm tăcerea în această privinţă, dar gândim în sinea noastră că cei mai buni din spectacol au fost: Sganarelle, în interpretarea lui Molière, şi Pancratius cu Marfurius, în interpretarea lui Brécourt şi Du Croizy.

De la Louvre piesa a trecut pe scena de la Palais-Royal în forma ei iniţială într-un act, dispensându-se de costisitorul balet, dar nu a avut decât un succes de stimă.

Regele şi-a oferit posibilitatea de a se mai desfăta încă o dată cu arta lui cea mai iubită, dansând la 13 februarie în alt balet montat pentru el de Hôtel de Bourgogne, care altfel s-ar fi înăbuşit de gelozie faţă de Molière, prologul baletului fiind interpretat de renumiţii des Œillets şi Floridor. În schimb, Molière a căpătat posibilitatea de a se întoarce la repertoriul teatrului său şi la treburile familiei sale.

Treburile acestea erau pline de taine tenebroase şi de amărăciuni şi doar făcliile din aceeaşi biserică Saint-Germain l'Auxerrois au risipit întru câtva la 28 februarie întunericul vieţii lui Molière, căzut într-o stare de grea melancolie. În acea zi a fost botezat primul născut al lui Molière. Totul fusese pregătit cu un fast neobişnuit. Lângă cristelniţă stătea un guard cu o lungă halebardă, iar faţa preotului radia de un entuziasm ieşit din comun. Pricina trebuie căutată în faptul că naşul copilului se înduplecase a fi regele Franţei. În numele măreţului naş participa ducele de Crécy, iar consoarta mareşalului Du Plessis o reprezenta pe înalta naşă – Henrietta a Angliei, ducesă d'Orléans. Copilul, cum se înţelege de la sine, a căpătat numele Ludovic.

Botezul a produs o mare impresie la Paris şi cleveteala la adresa lui Molière s-a calmat considerabil. Tuturor a început să li se năzare pe umerii directorului trupei umbra suveranului şi mulţi dintre cei cărora le place să treacă imediat de partea învingătorului povesteau cu uimire că Montfleury cu denunţul său nici n-a fost luat în seamă la Curte, fiind gonit aproape în şuturi.

Între timp Molière a efectuat o mişcare, care le-a părut multora foarte stranie. Şi-a părăsit apartamentul de pe strada Richelieu şi s-a mutat

împreună cu soţia în vechiul imobil de la intersecţia Place-Royal cu strada Saint Thomas, în aceeaşi casă cu Madeleine Béjart şi cu doamna De Brie. În tot acest timp al schimbării locuinţei, Molière a continuat să lucreze intens, neţinând cont de apăsătoarea stare sufletească, la o piesă în care-şi punea mari speranţe. Lucra în taină şi foarte puţini ştiau de această nouă odraslă a lui. Între aceştia se numărau: renumitul critic şi poet Boileau-Despréaux, care devenise, neţinând cont de marea diferenţă de vârstă (era cu paisprezece ani mai tânăr decât Molière), cel mai bun prieten al eroului meu, precum şi una dintre cele mai inteligente şi mai interesante femei din Franţa, Ninon de Lanclos, poreclită Aspazia franceză, în salonul căreia, fără prea multă publicitate, Molière şi-a citit fragmente din noua comedie.

Regelui, care, fermecat de baletele compuse de cumătrul său, urmărea acum cu bunăvoinţă noile creaţii moliereşti, preasupusul şi preadevotatul i-a comunicat că scrie o comedie de proporţii mai mari despre un făţarnic şi un ipocrit.

În acest timp, adică în primăvara anului 1664, au luat sfârşit lucrările de finisare la palatul construit de Le Vaux la Versailles şi au început grandioase serbări de inaugurare.

Pe o alee nesfârşită între ziduri de verdeaţă tăiată geometric, înainta un cortegiu în fruntea căruia călărea regele Ludovic. Mărşăluiau orchestre şi tromboanele asurzitoare puteau fi auzite la douăzeci de kilometri, la Paris. Parada cuprindea nenumărate caleşti, iar pe una dintre ele se înălţa, grimat şi costumat în zeul Apollo, Charles de la Grange. În celelalte se instalaseră actorii îmbrăcaţi în costume ce reprezentau însemnele Zodiacului. Mergeau pe jos sau călare cavaleri, negri şi nimfe. Şi printre ei putea fi observat într-o caleaşcă Pan, zeul pădurilor cu picioare de ţap, pe care-l înfăţişa domnul de Molière.

Ce semnificau toate acestea? Trompete heraldice anunţaseră începutul *Plăcerilor Insulei fermecate* – măreţele serbări din Versailles, organizate de ducele de Saint Aignan la porunca regelui.

Grădinarii regali tunseseră luxurianta vegetaţie a Versailles-ului în formă de teatre în aer liber, împodobindu-le cu ghirlande şi buchete de flori, pirotehnicienii pregătiseră focuri de artificii nemaivăzute încă, Vigarani inventase noi maşinării pentru reprezentaţiile teatrale. Serbările odată deschise, în fiecare seară peste parcurile din Versailles se revărsau flăcări multicolore, cădeau din cer cu trosnet stele sclipitoare şi din depărtare se părea că pădurea din Versailles a fost curprinsă de un incendiu.

Molière a muncit parcă cuprins de friguri pentru aceste serbări şi într-un timp record, împrumutând canavaua de la unul din autorii spanioli, a compus o piesă cu titlul *Prinţesa din Elida*. În acest spectacol galant şi plin de deşertăciune, în rolul prinţesei din Elida apărea Armande Molière. Atunci a văzut întreaga Curte ce talent enorm are soţia renumitului comediant şi la ce şcoală înaltă a format-o Molière. Jocul ei i-a cutremurat pe toţi şi roiuri de curteni gentili au înconjurat-o pe femeia aceasta inteligentă, cu limbă ascuţită, îmbrăcată în mătăsuri de culoarea lămâii, brodate cu aur şi argint.

Prinţesa din Elida i-a furnizat regelui o enormă satisfacţie, iar autorului o nouă nefericire. Periculoşi prin tinereţe, frumuseţe şi bogăţie, cavalerii i-au otrăvit definitiv toată sărbătoarea. Bârfele legate de soţia lui s-au născut pe dată, din prima zi. Toate, sub formă de compătimiri veninoase sau de aluzii ignobile, au ajuns la urechile lui Molière, care nici nu mai era în stare să muşte la rândul lui, ci doar îşi arăta ca un lup bătrân colţii îngălbeniţi. Se pare că, după războiul din anul precedent cu actorii de la Bourgogne, se

obişnuise cu multe şi deja nu-i mai producea oroare faptul că umblă printre oameni cu totul descoperit.

În afară de asta, asupra capului său s-a abătut o altă nenorocire: fiul regal, Ludovic, a murit imediat după premiera *Prinţesei din Elida*.

Serbările între timp se desfăşurau mai departe, în teatrele înflorite se cântau melodiile lui Lully, din cer picurau focuri şi lumânări şi se apropia fatala zi a şasea, *Veselia*. În această zi de 12 mai, Molière, după ce mai întâi l-a prevenit pe rege că piesa nu este terminată, a prezentat Curţii trei acte din acea misterioasă piesă despre un făţarnic, denumită *Tartuffe sau Impostorul*.

Voi fi scurt. În piesă era înfăţişat un ticălos desăvârşit, mincinos, nemernic, denunţător şi spion, ipocrit şi depravat, seducând nevestele altora.

Acest personaj, evident periculos pentru societate, nu era altceva decât o faţă bisericească. Toate cuvântările lui erau pline până la refuz de întorsături de frază dulcege şi cucernice şi – mai mult – toate acţiunile sale eroul şi le întovărăşea la fiece pas de citate din Sfânta Scriptură!

Nu socotesc necesar să mai adaug ceva la cele spuse. Spectacolul s-a jucat în prezenţa regelui, a reginei-mame, o femeie extrem de evlavioasă, şi a nenumăraţilor curteni, printre care mulţi erau membri fervenţi ai societăţii secrete Compania Sfântului Sacrament, denumită popular *Cabala bigoţilor*. Înfiinţată ceva mai înainte, societatea desfăşurase o activitate atât de frenetică întru apărarea credinţei, purităţii moravurilor şi convingerilor, încât guvernul însuşi încercase s-o suprime oficial în 1660.

Comedia despre Tartuffe a început în atenţia binevoitoare şi entuziastă a tuturor, atenţie care s-a preschimbat curând în buimăceală. La sfârşitul actului trei publicul nu mai ştia ce să creadă şi

multor spectatori chiar le trecuse prin cap că, poate, domnul de Molière nu-i în toate minţile.

Printre slujitorii Bisericii, desigur, se nimeresc fel de fel de oameni, fie şi numai de genul acelui abate Roquette, devenit ulterior episcop de Autun, pe care Molière îl cunoştea din neuitata perioadă petrecută în Languedoc, întrucât acest Roquette devenise faimos printr-o comportare extrem de nedemnă; sau fostul avocat Charpy, transformat în duhovnic şi seducând în această calitate pe soţia unui farmacist de la Curte; sau renumitul franciscan din Bordeaux, părintele Itier, care se distinsese pe vremea Frondei prin delaţiuni incredibile, şi mulţi alţii.

Totuşi, să reprezinţi pe scenă ceea ce a reprezentat Molière… Nu, să recunoaştem, toţi au considerat că este pur şi simplu de neconceput!

Chinuiţii marchizi se obişnuiseră deja cu ideea că regele îi arendase cumva lui Molière. Sganarellii şi negustorii căpătaseră de asemenea ce li se cuvine… Dar în *Tartuffe* Molière impietase un alt domeniu, ce nu s-ar fi cuvenit încălcat cu nici un preţ.

Indignarea s-a copt cu o repeziciune neobişnuită şi s-a exprimat printr-o tăcere mormântală. Se întâmplase un lucru nemaiauzit. Un comediant de la Palais-Royal, cu o singură trăsătură de pană, a tulburat serbările din Versailles: regina-mamă a părăsit demonstrativ castelul Versailles.

Mai departe evenimentele au luat o întorsătură foarte gravă. În faţa ochilor regali a fluturat pe neaşteptate o mantie purpurie. S-a înfăţişat arhiepiscopul Parisului în persoană, cardinalul Hardouin de Beaumont de Péréfixe, care l-a conjurat pătimaş şi insistent pe rege să interzică imediat reprezentarea piesei *Tartuffe*. Compania Sfântului Sacrament nu mai vorbea de altceva decât despre primejdia pe care o reprezintă Molière. A fost primul, probabil şi unicul caz din

viaţa regelui, când acesta a rămas derutat după o reprezentaţie teatrală.

Şi iată că a venit momentul când cei doi cumetri au rămas singuri. O bună bucată de vreme s-au examinat unul pe altul în tăcere. Ludovic, care din copilărie deprinsese maniera de a se exprima concis şi clar, a simţit că, inexplicabil, nu-i vin cuvintele pe limbă. Răsfrângându-şi buza inferioară, regele îl privea pe sub sprâncene pe comediantul alb ca varul şi în capul lui se învârtea un gând de acest gen: „Totuşi acest domn de Molière reprezintă un fenomen destul de interesant!“

Atunci cumătrul-comediant şi-a permis să grăiască următoarele:

— Sire, aş fi dorit preasupus să vă cer autorizaţie pentru reprezentaţia lui *Tartuffe*.

Uimirea l-a deconcertat pe cumătrul-rege.

— Dar, domnule de Molière, a spus regele, privind cu cea mai mare curiozitate în ochii interlocutorului, toţi afirmă în unanimitate că piesa dumneavoastră ar conţine batjocuri la adresa religiei şi clericilor…

— Îndrăznesc să atrag atenţia Maiestăţii Voastre, a răspuns cu o voce din adâncul inimii actorul care se înrudise cu regele, cucernicia poate fi autentică şi falsă…

— Asta aşa e, a fost de acord cumătrul, fără să-şi ia privirile de la Molière, dar, iertaţi-mi sinceritatea, toţi afirmă că în piesa dumneavoastră e imposibil de descifrat ce fel de cucernicie satirizaţi, pe cea autentică sau pe cea falsă? Oh, *mon Dieu*, îmi cer scuze, eu nu sunt specialist în asemenea probleme, a adăugat regele, totdeauna de o politeţe ireproşabilă.

Au tăcut amândoi. Pe urmă regele a reluat:

— Aşa încât vă rog să nu jucaţi această piesă.

Sfârşindu-şi atât de nereuşit serbările, regele a plecat la 16 mai la Fontainebleau, Molière l-a

urmat, iar după el s-a deplasat, augmentându-se, istoria cu *Tartuffe*.

La Fontainebleau *Prinţesa din Elida* a fost văzută printre alţii de ambasadorul şi rubedenia papei de la Roma, cardinalul Chigi, sosit în Franţa pentru tratative. *Prinţesa* a plăcut cardinalului şi Molière a aranjat astfel lucrurile ca acesta să-l invite pentru lectura lui *Tartuffe*. Molière i-a citit lui Chigi piesa şi, spre uimirea generală, legatul papal a afirmat amabil că nu vede în comedie nimic dezaprobator şi jignitor pentru Biserică. Recenzia cardinalului i-a dat aripi lui Molière, care deja începuse să întrevadă posibilitatea de a obţine ocrotire din partea Sfântului Scaun. Dar asta nu s-a întâmplat. Nu apucase regele să se instaleze cum trebuie la Fontainebleau, că i s-a prezentat o scriere tipărită la Paris cu o repeziciune remarcabilă. Aparţinea unui prelat al bisericii Saint Barthélémy, Pierre Roullé. Era adresată în felul următor: „Celui mai slăvit dintre toţi regii lumii, lui Ludovic al XIV-lea“ şi se referea în întregime la *Tartuffe*.

Venerabilul abate era un om plin de temperament şi se exprima cu deplină claritate. După părerea lui Molière nu era nicidecum o fiinţă umană, ci un „diavol incarnat“ şi îmbrăcat în veşminte omeneşti. Şi, în virtutea faptului că Molière şi-a asigurat incontestabil, presupunea Pierre Roullé, flăcările iadului, este de dorit ca susnumitul „libertin notoriu“ să fie ars pe rug în piaţa publică, împreună cu *Tartuffe*, fără să se mai aştepte focul iadului.

Molière, luând cunoştinţă de scrierea abatelui Pierre, a trimis neîntârziat o cerere regelui în care-i implora în expresii disperate înalta sa ocrotire.

Ludovic nu putea suporta să i se dea vreo indicaţie cu privire la modul în care trebuie să procedeze. De aceea, Roullé cu proiectul lui de autodafé n-a avut nici un fel de succes. Mai mult, propunerea absurdă a fost primită foarte negativ.

Acum, printre altele, a apărut, în afara cardinalului din Roma, încă un apărător al lui *Tartuffe*. Acesta era prinţul de Condé, brutal în comportament, dar dotat cu o inteligenţă vie şi extrem de deschis la nou.

În timpul istoriei cu *Tartuffe* italienii jucaseră o farsă, *Scaramuccio – sihastru*, în care, într-o lumină extrem de nefavorabilă, era zugrăvit un monah. Regele, încă nedumerit cu privire la *Tartuffe*, i-a spus lui de Condé după vizionarea spectacolului italienesc:

— Nu înţeleg de ce s-or fi aruncat cu toţii asupra lui *Tartuffe*? Doar în *Scaramuccio* există lucruri cu mult mai usturătoare.

— S-a întâmplat astfel, Sire, i-a răspuns de Condé, pentru că în *Scaramuccio* autorul îşi bate joc de cer şi de religie cu care aceşti domni n-au nimic de-a face, pe când în *Tartuffe* Molière îşi bate joc tocmai de slujitorii Bisericii. Iată de ce s-au dezlănţuit, Maiestate!

Dar nici intervenţia lui de Condé nu i-a ajutat lui Molière. Ce a făcut deci autorul fatidicei piese? A ars-o? A ascuns-o? Nu. Revenindu-şi după zguduirile de la Versailles, dramaturgul lipsit de căinţă s-a aşezat să scrie actele patru şi cinci ale piesei *Tartuffe*.

Protectorul lui Molière, prinţul d'Orléans, desigur l-a determinat pe Molière să joace *Tartuffe* pentru plăcerea sa şi acesta a reprezentat estival în castelul Villers-Cotterêts cele trei acte, iar după ce a terminat piesa a jucat-o în forma ei finală în castelul lui de Condé. Totdeauna cu uşile închise.

Da, piesa a fost interzisă, dar nu există vreo posibilitate de a opri răspândirea ei, în copii-manuscris, prin toată Franţa. Mai mult, despre piesă se auzise şi în alte ţări europene, iar regina Cristina a Suediei, aflată în acel timp la Roma, unde trecuse la catolicism, a cerut oficial Franţei să fie amabilă şi să-i prezinte un exemplar al piesei: regina voia să fie jucată în ţara ei.

Autorităţile franceze au fost puse într-o situaţie cam dificilă, totuşi au reuşit să găsească pretexte pentru a refuza politicos rugămintea reginei suedeze.

Când Molière bolnav, tuşind neplăcut şi deja iritat la simpla vedere a semenilor, s-a întors de la Fontainebleau la treburile teatrului său, s-a văzut că încasările se reduc tot mai mult. *Prinţesa din Elida* avea, ce-i drept, succes, dar era prea costisitoare. Piesa unui dramaturg de primă mărime care începea să fie la modă, Jean Racine, *Thébaïde*, nu dădea încasări prea mari. Moartea lui *Tartuffe* îl gâtuia în toate privinţele pe director.

Trecând printr-o altă grea amărăciune – decesul grăsunului Gros-René Du Parc – şi înlocuindu-l cu un alt comic, Jubert, specialist în interpretarea rolurilor de bătrâne, Molière a început să mediteze la o nouă piesă cu care ar putea înlocui pe *Tartuffe*.

Capitolul XXI
Trăsnetul să cadă asupra lui Molière!

El s-a adâncit în studierea legendelor spaniole. Sfădindu-se cu soţia sa, bombănind şi tuşind, stătea zile întregi în cabinetul său, aplecat peste foliante, şi mâzgălea coli de hârtie. Chipul fermecătorului seducător, Don Juan Tenorio, îi apărea în faţa ochilor în timpul nopţilor cu insomnie şi-l ispitea. A recitit piesa călugărului Gabriel Téllez, mai cunoscut sub pseudonimul Tirso de Molina, pe urmă piesele italienilor despre acelaşi Don Juan. Tema rătăcea prin diverse ţări şi-i atrăsese pe mulţi autori dramatici, inclusiv pe francezi. Nu de mult şi la Lyon şi la Paris francezii jucaseră piese despre legendarul *Don Juan sau Oaspetele de piatră*, care, sub pana primului traducător al piesei spaniole, printr-o confuzie, devenise *Ospăţul de piatră*.

Molière s-a pasionat pentru subiect şi a început să scrie propriul său Don Juan, realizând o piesă foarte bună cu un straniu şi fantastic sfârşit: Don Juanul lui era înghiţit de flăcările iadului.

Premiera a fost jucată la 15 februarie 1665. Pe Don Juan îl interpreta La Grange, pe Sganarelle, valetul lui Don Juan – Molière, Pierrot era noul comic Jubert, Don Louis era şchiopul Béjart, Dimanche – Du Croisy, La Ramée – domnul De Brie; cele două ţărănci, seduse de Don Juan, Charlotte şi Mathurine, erau interpretate de doamna De Brie şi de Armande, care era din nou însărcinată în luna a patra.

Don Juan sau Ospăţul de piatră a produs încă de la premieră opt sute de livre. Apoi încasările au crescut, ajungând la două mii patru sute de livre pe spectacol.

Parizienii au fost zguduiţi de *Don Juan*. Lumea se aştepta ca autorul, care primise o grea lovitură cu *Tartuffe*, să se căiască grabnic şi să prezinte o

operă pe deplin acceptabilă, neatingându-se de temeliile orânduirii. Nu numai că nu s-a întâmplat astfel, dar scandalul dezlănţuit de *Don Juan* a fost şi mai mare decât precedentul, mai ales pentru că *Don Juan* a fost jucat de pe scenă, pe când *Tartuffe* era totuşi cunoscut numai într-un cerc restrâns.

Eroul lui Molière este un ateu învederat. Mai mult, acest ateu este cel mai spiritual, mai curajos, mai plin de farmec om, indiferent de viciile sale. Argumentele lui Don Juan sunt totdeauna ireproşabile, tăioase ca sabia, şi acestui strălucitor liber-cugetător Molière îi oferise drept preopinent pe valetul său – Sganarelle, personaj fricos, lacom şi puţin poltron.

Zeloşii apărători ai cucerniciei au primit o lovitură de graţie, pe urmă însă năruirea lor s-a preschimbat în furie dezlănţuită. Au apărut primele cronici la *Don Juan*. Un oarecare Barbier d'Haucourt, semnând cu pseudonimul Rochemont, pretindea o pedeapsă exemplară pentru Molière, amintind felul cum l-a pedepsit împăratul Augustus un bufon care şi-a bătut joc de Jupiter. În afară de Augustus l-a invocat şi pe Teodosie, care arunca autori de teapa lui Molière în cuşca leilor.

După Rochemont s-a lansat alt cronicar care îşi exprima opinia precum că ar fi foarte bine dacă pe capul autorului ar cădea trăsnetul, aşa cum cade asupra eroului său. După acest cronicar şi-a făcut din nou apariţia, de data aceasta pentru ultima oară, vechea noastră cunoştinţă, evlaviosul prinţ de Conti. Într-o compoziţie special întocmită, închinată piesei şi interpreţilor, el a declarat că *Don Juan* reprezintă o şcoală total nemascată de ateism, şi trebuie să recunoaştem că prinţul judeca cu mult spirit de pătrundere.

— Este de neconceput, la urma urmei, afirma el indignat, să pui cele mai groaznice blesteme în gura unui om plin de duh, în timp ce apărarea religiei o încredinţezi unui valet prostănac, care parcă anume în acest scop ţine discursurile cele

mai neobrăzate din lume. În ce măsură poate acesta contracara pe strălucitul său oponent?

În general, urările şi doleanţa ca asupra lui Molière să cadă trăsnetul răsunau tot mai des. Cea mai puternică impresie din toată piesa a produs-o într-adevăr strania scenă dintre Don Juan şi cerşetor, în care acesta, întrebat de Don Juan cu ce se îndeletniceşte, îi răspundea că se roagă din zori până-n noapte pentru fericirea şi îndestularea celor care se milostivesc de el. Don Juan remarca atunci că un om care se roagă ziua întreagă trebuie să înoate în belşug. Cerşetorul îi mărturiseşte că nu are o bucăţică de pâine să bage în gură. Atunci Don Juan a conchis că evlavia lui nu este răsplătită prea bine în ceruri şi i-a oferit un galben, dar condiţionându-l de hulirea celor sfinte. Cerşetorul a refuzat să facă una ca asta, iar Don Juan i-a dat totuşi moneda, după expresia sa, „în numele dragostei de oameni“.

Această scenă i-a întors împotriva lui Molière chiar şi pe cei care îi nutreau o oarecare simpatie, iar trăsnetul fioros de la sfârşitul piesei, prin care autorul îşi pedepsea eroul, nu a mulţumit absolut pe nimeni. Pe scurt, *Don Juan* a avut o viaţă scurtă pe scenă, după cincisprezece reprezentaţii piesa fiind interzisă.

Mai trebuie adăugat că datorită lui *Don Juan* Molière s-a mai certat cu o întreagă corporaţie de oameni de ştiinţă din Paris – şi anume cu doctorii –, permiţându-şi în piesă critici tăioase la adresa lor.

Asigurându-se astfel de noi duşmani, Molière a intrat în sezonul mort. Vara s-a prelungit îndelung, obositoare, fără nici o bucurie. Acasă trebuia să se certe cu soţia lui însărcinată şi extrem de iritabilă, la teatru se înfuria la culme şi fără nici un folos pe tema coborârii încasărilor. Să lupte cu acest fenomen după pierderea lui *Tartuffe* şi *Don Juan* era extrem de greu.

Când starea de spirit devenea insuportabilă, în ajutor îi veneau vinul şi o mică societate compusă din bătrânii colegi de clasă ai lui Molière şi Claude Chapelle şi, în afară de ei, din La Fontaine, Boileau şi steaua în plină ascensiune, Jean Racine. Se adunau din când în când fie în mica cârciumioară Berbecul alb, fie la Conul de brad. Preşedintele acestor adunări era zgomotosul Chapelle, căruia cel mai mult de pe lume îi plăcea băutura. E de presupus că, dacă această companie, mai ales în frunte cu Molière, ar apărea în zilele noastre în oricare din restaurantele Franţei, ea ar fi tratată pe gratis!

Treburile teatrale între timp îşi urmau cursul. În iunie, la porunca regelui, trupa a jucat la Versailles piesa *Cocheta*, scrisă de o femeie dramaturg, mademoiselle de Jardin. Spectacolul s-a desfăşurat în aer liber, în parcul castelului, actorii fiind plăcut impresionaţi de neobişnuita cantitate de portocali care împodobeau teatrul vegetal.

La 4 august Armande i-a dăruit soţului ei o fetiţă. Naşul fetiţei a fost vechiul nostru cunoscut, Ésprit Raymond de Modena, iar naşa – Madeleine. Romanul foştilor amanţi se sfârşise de multă vreme, de Modena şi Madeleine fiind legaţi acum de o prietenie molcomă şi tristă, iar în cinstea vechiului cuplu de amanţi, actualmente cumetri, fetiţa a primit numele Ésprit-Madeleine.

După câteva zile de la naşterea fiicei lui Molière a avut loc un eveniment care a înviorat starea de spirit a trupei. În memorabila vineri de 14 august 1665, pe când trupa se afla la Saint Germain-en-Laye, regele i-a adus la cunoştinţă domnului de Molière înalta lui hotărâre: din acea zi, trupa trece sub directa oblăduire a regelui şi va purta numele de Trupa regală din Palais-Royal. În legătură cu aceasta i se fixează o întreţinere de şase mii de livre pe an.

Jubilarea actorilor a fost enormă şi la marea favoare a regelui trebuia să se răspundă pe măsură.

Molière ar fi răspuns neîntârziat, de n-ar fi fost o împrejurare: era foarte bolnav. Întregul lui organism îşi tulburase funcţiile. I se instalaseră nişte dureri atroce în stomac, după cât se pare de origine nervoasă, care nu-i lăsau decât puţine momente de răgaz. În afară de asta tuşea tot mai sfâşietor şi o dată a avut o hemoptizie. A fost convocat imediat un consult de medici.

Dar abia s-a mai înzdrăvenit, că a şi făcut un asemenea experiment în domeniul dramaturgiei care, pot paria, nu i-ar reuşi nici unui dramaturg din lume. Cum se poate realiza ceea ce a realizat Molière, mie îmi este de neînţeles: în decurs de cinci zile a scris, a repetat şi a jucat o comedie-balet în trei acte şi un prolog. Această piesă, reprezentată la 14 septembrie la Versailles şi intitulată *Amorul-medic*, i-a oferit regelui o mare desfătare. Pe urmă a fost reluată pe scena de la Palais-Royal, unde a avut încasări foarte frumoase, deşi în jurul ei s-a aprins obişnuitul scandal.

De data aceasta fusese în modul cel mai serios jignită întreaga facultate de medicină franceză, întrucât în piesă erau înfăţişaţi patru doctori, cu toţii reprezentând nişte şarlatani de cea mai joasă speţă.

Ce-l adusese pe Molière la conflictul cu doctorii? Ştim deja că Molière bolea în permanenţă, bolea fără nădejde de însănătoşire, alunecând tot mai sigur într-o ipohondrie care-l secătuia total. El a încercat să se vindece, a alergat pe la doctori, dar n-a primit nici un ajutor din partea lor. La urma urmei avea dreptate să-i atace atât de necruţător pentru că timpul lui Molière a fost unul dintre cele mai triste perioade din istoria acestei măreţe arte, adică a medicinei. Doctorii din epoca lui Molière aplicau tratamente greşite bolnavilor şi e imposibil de enumerat toate isprăvile lor. Pe Gassendi, cum am mai amintit, l-au băgat în mormânt cu flebotomii. Foarte curând, cu un an în urmă, un doctor pusese capăt vieţii

unui bun prieten de-al lui Molière, Le Vallier, obligându-l să înghită de trei ori o mixtură absolut contraindicată în boala de care suferea acesta. Mai înainte, când murise Mazarin, patru medici chemaţi pentru consult la patul lui deveniseră ţinta de batjocură a parizienilor pentru că puseseră patru diagnostice diferite! Cu un cuvânt, timpul lui Molière a fost o perioadă întunecată în medicină.

În ceea ce priveşte însemnele strict exterioare ale doctorilor, se poate spune că aceşti oameni care mergeau prin Paris călare pe asini, purtând veşminte sinistre, bărbi lungi şi vorbind într-un fel de jargon enigmatic pur şi simplu îşi solicitau ei înşişi locul pe scene de comedie.

Şi în *Amorul-medic* Molière le-a oferit locuri pe scenă, în număr de patru. Purtau nume inventate pentru Molière de către Boileau la o cină veselă. Boileau folosise pentru aceste nume limba greacă. Primul se numea Desfonandrès, ceea ce înseamnă ucigaş de oameni. Al doilea – Bahis, ceea ce înseamnă cel care latră. Al treilea – Macroton, ceea ce înseamnă cel ce vorbeşte foarte lent şi, în sfârşit, al patrulea – Tomès, cel ce ia sânge.

Scandalul a fost destul de mare, întrucât publicul a recunoscut pe dată în aceste personaje pe medicii de la Curte: Fougerais, Jean Esprit, Guenault şi Antoine Vallot, ultimul fiind nu numai medic al Curţii, ci şi primul doctor al regelui. Patru ani după reprezentarea piesei lui Molière, acest Vallot a sleit-o cu totul de puteri pe soţia fratelui regelui, Henrietta a Angliei, nu prin flebotomii, ci indicându-i o infuzie de opiu pe care n-ar fi trebuit să i-o indice.

Consiliul de pe scenă al celor patru şarlatani groteşti se desfăşura în hohote de râs ale publicului şi nu-i de mirare că vrăjmăşia faţă de Molière după reprezentarea *Amorului-medic* a atins printre medici punctul maxim.

În schimb, încasările la Palais-Royal s-au îmbunătăţit simţitor după această piesă. Ce-i drept,

un rol destul de esenţial l-au avut în această privinţă şi piesele altor autori, printre care vom aminti de fostul duşman al lui Molière – Donneau de Visé. Acesta reuşise, în sfârşit, să scrie o piesă bună – *Mama cochetă*. Molière s-a împăcat cu Donneau, i-a pus piesa în scenă şi ea a avut succes.

Principala speranţă a teatrului se lega însă de piesa lui Jean Racine *Alexandru cel Mare*. Piesa a fost pusă în repetiţie şi premiera a fost jucată la Palais-Royal la 4 decembrie 1665.

Dar tânărul prieten al lui Molière, Jean Racine, a comis o faptă care l-a uluit pe Molière. Trupa de la Palais-Royal a aflat cu stupoare, în aceeaşi lună decembrie, că Hôtel de Bourgogne a început de asemenea să repete *Alexandru cel Mare* cu ştiinţa şi aprobarea lui Racine. La Grange, care-l interpreta pe Alexandru, a descoperit că va trebui să concureze cu renumitul Floridor, iar directorul de la Palais-Royal s-a apucat pur şi simplu cu mâinile de cap, întrucât nu mai încăpea nici un dubiu că, la un spectacol paralel cu teatrul Bourgogne, încasările lui vor fi mult mai mici.

Când lui Racine i s-au cerut explicaţii cu privire la motivul care l-a determinat să dea o piesă deja jucată unui teatru concurent, acesta a răspuns că interpretarea piesei sale la Palais-Royal lasă de dorit şi că, după părerea lui, textul va fi mai bine servit la Hôtel de Bourgogne.

Prietenia celor doi dramaturgi a fost tăiată ca de un cuţit şi Molière a început să-l urască pe Racine.

Capitolul XXII
Îndrăgostitul plin de venin

După trădarea lui Racine, Molière s-a îmbolnăvit din nou şi medicul lui curant, Mauvilain, care, după cât se pare, era destul de pregătit în meseria sa, şi-a îndesit vizitele. Dar şi lui Mauvilain îi era greu să determine exact boala directorului de la Palais-Royal. Mai bine zis, pacientul său avea o maladie generalizată. E neîndoielnic că pe lângă suferinţele fizice era chinuit de o boală a sufletului, care se exprima în crize insistente de neagră melancolie. Peste întregul Paris, în ochii directorului se întinsese o neplăcută reţea cenuşie. Bolnavul se zbârcise, avea tresăriri şi convulsii ciudate şi adesea stătea în cabinetul lui, posomorât şi zburlit ca o pasăre bolnavă. În asemenea momente îşi pierdea stăpânirea de sine, devenea insuportabil în relaţiile cu cei din jur şi o dată, într-o criză de furie pricinuită de cine ştie ce fleac, şi-a lovit valetul.

A-l trata pe Molière era foarte dificil. El solicita medicamente şi Mauvilain i-a prescris tot felul de leacuri şi i-a fixat proceduri, dar pacientul îndeplinea incorect şi fără tragere de inimă prescripţiile medicului. Era foarte bănuitor, încerca să înţeleagă singur ce se petrece în organismul lui, îşi lua mereu pulsul şi-şi întreţinea prin autosugestie gândurile negre.

În ianuarie 1666 Racine i-a dat lovitura de graţie. Văduva Du Parc a anunţat că se transferă la Hôtel de Bourgogne. Auzind această noutate, Molière a răspuns răutăcios că nu-l mai miră nimic, deoarece este edificat asupra faptului că Thérèse-Marquise a fost determinată la o astfel de faptă de amantul ei, Racine.

L-a ajutat medicamentaţia lui Mauvilain sau organismul său a învins singur asalturile bolii – în orice caz, spre sfârşitul lunii februarie Molière s-a

reîntors la activitatea regulată în teatru. În decursul lunilor de primăvară a scris o piesă nouă, pe care a intitulat-o *Mizantropul sau Îndrăgostitul plin de venin*. Era o piesă despre un om onest, protestând împotriva minciunii, mediocrităţii, a bârfelilor şi nedreptăţilor şi, desigur, din cauza aceasta un însingurat. Doctorul curant al lui Molière ar fi trebuit să studieze cu atenţie această operă: în ea, neîndoielnic, se oglindea starea psihică a pacientului său. E mai mult decât probabil, de altfel, ca doctorul Mauvilain să fi cunoscut piesa.

Neţinând cont de faptul că *Mizantropul* a fost considerată de către cunoscători drept o capodoperă a lui Molière, piesa n-a avut prea mare succes de public. Premiera s-a desfăşurat într-o atmosferă placidă. Unul dintre spectatori, o cunoştinţă de-a lui Racine, crezând că-i face o plăcere acestuia, i-a povestit că a fost la premieră şi că piesa a înregistrat o cădere. E foarte important să remarcăm ceea ce i-a răspuns Racine acestui om rău, animat de ură împotriva lui Molière. Racine a spus:

— Aşadar, aţi fost? Eu nu. Cu toate acestea, nu vă pot da crezare. E imposibil ca Molière să fi scris o piesă proastă. Mai duceţi-vă o dată la spectacol şi convingeţi-vă.

Începutul *Mizantropului* a fost marcat de o istorie care l-a neliniştit pe Molière. De altfel, noi ştim deja că nici o piesă molierească nu s-a dispensat de nelinişti, îngrijorări şi emoţii negative. Parizienii, după obiceiul lor, au început să caute prototipurile reale ale piesei, împrăştiind zvonul că eroul piesei nu este altul decât preceptorul delfinului, ducele de Montausier. Zvonul a ajuns fulgerător la urechile ducelui. Acesta nu avea nici cea mai mică reprezentare despre piesa lui Molière, dar a hotărât imediat că, dacă Molière l-a transpus pe scenă, nu putea s-o facă decât ridiculizându-l. Furios la culme, a declarat că la prima întâlnire cu Molière îl va

ciomăgi zdravăn. Ameninţările ducelui i s-au transmis lui Molière de către prieteni binevoitori şi au trezit în acest om, care şi fără asta avea un echilibru psihic extrem de precar, o groază nemărginită.

Molière a început să evite cu orice preţ o întâlnire cu ducele, dar întâlnirea, implacabil, s-a produs. Când regele a vizionat *Mizantropul*, Montausier a apărut şi el la spectacol. Molière a decis să stea numai în culise, dar după terminarea spectacolului i s-a comunicat că ducele îl invită la o conversaţie.

Groaza lui Molière a ajuns atunci la o limită patologică şi cei care au fugit după el să-l prindă au trebuit să-i explice îndelung, foarte nedumeriţi de altfel, că ducele nu intenţionează să-i pricinuiască nici un rău. Atunci Molière, alb ca varul, cu mâinile tremurânde, a apărut în faţa ducelui. Pe dată groaza i s-a transformat în uluire, deoarece Montausier l-a îmbrăţişat şi, în cele mai frumoase expresii, a început să-i mulţumească, declarând că este extrem de măgulit să servească drept original portretului unui personaj atât de nobil ca Alceste. Ducele i-a mai debitat dramaturgului o mulţime de complimente şi de atunci s-a comportat faţă de Molière cu o deosebită bunăvoinţă.

Cel mai interesant lucru din toată povestea este faptul că Molière l-a creat pe Alceste al său fără să-i treacă prin minte ducele de Montausier.

Cu toate acestea, neţinând cont de succesul de la Curte şi de calităţile remarcabile ale piesei, încasările de la Palais-Royal la spectacolele cu *Mizantropul* n-au fost prea strălucite şi actorii se învârteau în jurul directorului, rugându-l insistent să le ofere altă piesă, referindu-se la faptul că nici *Atilla*, piesa bătrânului Pierre Corneille, pe care urmau să o joace după asta, nu oferă prea multe speranţe în sensul asigurării materiale.

Capitolul XXIII
Clavecinul magic

Piesa solicitată cu atâta insistenţă de actori le-a fost oferită, şi la 6 august 1666 teatrul Palais-Royal a jucat o nouă farsă a lui Molière, *Doctor fără voie*.

Textul, de un comic tonic şi exuberant, a plăcut enorm parizienilor şi a prilejuit încasări de sezon în valoare de şaptesprezece mii de livre. Molière însă, ridicând din umeri, declara că piesa este de fapt o bagatelă şi că nu la farse şi bufonerii trebuie să se gândească teatrul, ci la pregătirile pentru festivităţile fixate în luna decembrie în Saint-Germain-en-Laye. Aici trebuie să consemnăm un remarcabil eveniment petrecut cu mult înainte de aceste festivităţi şi de *Doctorul fără voie*, dar tot în acest an.

În Franţa exista pe atunci o trupă de copii purtând denumirea „Trupa comedianţilor Delfinului“. O conducea doamna Raisin, soţia organistului Raisin. Un timp trupa a dat spectacole în provincie, pe urmă a apărut la Paris. Soţul doamnei Raisin se distinge, după toate aparenţele, prin neobişnuite însuşiri inventive şi, dezvoltându-şi-le în direcţia necesară, a inventat până la urmă un clavecin care putea cânta diferite piese după alegerea lui Raisin, fără să fie atins de mână omenească, aşadar, un clavecin magic. Se înţelege de la sine că asupra publicului instrumentul fermecat a produs o impresie bulversantă şi atunci s-a poruncit să se facă o demonstraţie la Curte, întrucât auzise şi regele despre minunea asta. Demonstraţia a dat un rezultat deplorabil: regina a leşinat la auzul primelor sunete ale instrumentului care cânta de unul singur. Regele care, după cum se vede, era greu de convins cu minuni îndoielnice, a poruncit să fie deschis instrumentul şi atunci, în exclamaţiile stupefiate ale celor prezenţi, din

clavecin a fost scos afară un băieţandru ghemuit, cu o faţă chinuită şi neobişnuit de murdară. El era cel care cânta la claviatura internă a instrumentului magic.

Băieţandrul se numea Michel Baron. Era fiul răposatului comediant de la Hôtel de Bourgogne, André Baron, şi juca în trupa de copii a doamnei Raisin. Adolescenţii au dat câteva spectacole la Palais-Royal şi s-a impus cu evidenţă faptul că orfanul de treisprezece ani, Baron, se distinge printr-o rară frumuseţe şi prin calităţi actoriceşti cu totul neobişnuite.

Molière a declarat peste tot că aceasta e viitoarea stea a scenei franceze. L-a smuls pe Baron din mâinile doamnei Raisin şi l-a luat acasă la el pentru a-i face educaţia.

Despărţit de soţie, de care nu-l mai legau decât locuinţa şi treburile teatrale, însinguratul şi suferindul director s-a ataşat cu toată puterea sufletului de băiatul acesta talentat. Se îngrijea de el ca de propriul lui fiu, încerca să-i domolească obrăznicia şi caracterul turbulent, îi dădea lecţii de artă teatrală, obţinând într-un termen scurt rezultate remarcabile.

Problema existenţei lui Michel Baron în casa Molière se complica însă prin faptul că Armande nu-l putea suferi pe băiat. Foarte greu de explicat cauzele acestei animozităţi. E foarte probabil ca un mare rol să fi jucat faptul că Molière începuse să scrie pentru Baron rolul special al lui Mirtyl în pastorala eroică *Melicerte*, pe care o pregătea pentru festivităţile regale din luna decembrie.

Aceste festivităţi, purtând denumirea de „Baletul muzelor“, au început la Saint-Germain în luna decembrie. Un fastuos balet pe care-l compusese libretistul-specialist Isac de Bennserade s-a desfăşurat cu mare succes, cu atât mai mult cu cât în el din nou dansa regele cu delicata La Vallière. Dar când a venit rândul *Melicertei*, piesa n-a putut fi reprezentată decât o singură dată,

întrucât Armande şi Baron au pus capăt celorlalte reprezentaţii. Înaintea primului spectacol, înfuriată la culme, ori de comportarea impertinentă a lui Baron, ori de faptul că în *Melicerte* ea trecuse pe planul al doilea, primind micul rol al păstoriţei Eroxena, Armande l-a pălmuit pe băiat.

Orgolios ca un diavol, Baron s-a repezit la Molière şi i-a declarat ritos că părăseşte trupa. Molière numai că n-a plâns rugându-l să rămână, dar Baron era încăpăţânat şi directorul abia a reuşit să-l convingă să joace măcar premiera. Baron a consimţit să-l joace o singură dată pe Myrtil, după care a avut cutezanţa să se prezinte în faţa regelui, să o reclame pe Armande şi să-i ceară Maiestăţii Sale permisiunea să plece din trupă.

Regele i-a acordat permisiunea şi Baron s-a înapoiat la situaţia lui iniţială, adică la doamna Raisin.

Molière era extrem de amărât. Nu avea cu cine să-l înlocuiască pe Baron în rolul Mirtyl, *Melicerte* a trebuit scoasă de pe afiş şi în cel mai scurt timp Molière a înjghebat o pastorală searbădă şi neinspirată, *Coridon*, cu nişte ţigani-vrăjitori care dănţuiau, cu demoni şi alte personaje de soiul acesta. *Coridon* s-a integrat în „Baletul muzelor“, dar a fost salvată doar de împrejurarea că Lully a compus pentru ea o muzică foarte agreabilă.

În afară de *Coridon*, Molière a mai introdus în programul serbărilor o a treia piesă, *Sicilianul sau Amorul zugrav*, jucând-o la 5 ianuarie 1667.

După serbările de la Saint-Germain, Molière a căzut la pat, bolind de data aceasta extrem de serios: i se declanşează hemoptizii pulmonare. Atunci cei apropiaţi lui Molière s-au îngrijorat nespus şi l-au determinat să părăsească Parisul. A fost un sfat foarte bun. Molière a fost transportat la ţară şi a început să fie tratat corect, administrându-i-se lapte. În luna iunie au reuşit să-l pună pe picioare ca să se poată întoarce la teatru şi să joace în sezonul estival.

Capitolul XXIV
El învie din morţi şi moare din nou

Straniu, comicii noştri nu se pot deloc dispensa de guvern. Fără el nu se dezleagă nici o dramă la noi.

GOGOL, *CĂLĂTORIE TEATRALĂ*

Anul 1667 a fost important şi deloc asemănător celui anterior, cu o desfăşurare lâncedă. Cei doi oameni a căror viaţă o urmăresc, regele Franţei şi directorul trupei de la Palais-Royal, au pus la punct în acest an două idei.

Ideea regală constă în faptul că Maria Tereza, consoarta sa şi totodată fiica regelui Spaniei Filip al IV-lea, mort cu doi ani în urmă, are drept de moştenire asupra proprietăţilor spaniole din Ţările de Jos. Regele a şi purces la elaborarea, din toate punctele de vedere, a acestei idei.

Ideea comediantului regal era de mai mică importanţă, dar îl obseda în aceeaşi măsură în care îl tenta pe rege planul alipirii de noi teritorii la regatul francez. Când, sub influenţa tratamentului, dubioasele pete trandafirii de pe obrajii lui Molière au dispărut, iar ochii săi au pierdut îngrijorătoarea lucire febrilă, el a scos din dulap manuscrisul lui *Tartuffe* şi a început să-l corecteze. Înainte de toate Tartuffe a fost rebotezat în Panulfe, pe urmă a scos de pe Panulfe sutana şi l-a transformat în curtean. În continuare a aruncat multe citate din Sfânta Scriptură, a îmblânzit replicile tăioase şi a redactat din nou finalul.

Noul deznodământ era remarcabil. În momentul când nemernicul Tartuffe, acum Panulfe, ieşise deja triumfător şi-l izgonea pe binefăcătorul său din propria lui locuinţă şi când se părea că nu mai există nici o putinţă de a te salva de această calamitate naturală, salvarea se iveşte totuşi – ea purcede de la rege. Un binefăcător ofiţer de poliţie,

picând ca din cer, nu numai că-l înhaţă pe Panulfe în momentul cel mai potrivit şi ultim, dar pe deasupra mai pronunţă şi un monolog impresionant din care reiese că, atâta timp cât există regele, oamenii n-au a se teme de nimic şi că nici un fel de infami nu pot să scape de vulturească privire regală. Slavă ofiţerului de poliţie şi slavă regelui! Fără ei, hotărât, nu ştiu cum ar fi putut Molière s-o scoată la capăt cu *Tartuffe* al său. La fel cum nu ştiu prin ce altceva, după vreo sută şaptezeci de ani, în îndepărtata mea patrie, un alt mare satiric să-şi fi deznodat piesa lui destul de cunoscută *Revizorul*, de n-ar fi picat la timp din Sankt-Petersburg un jandarm cu o coadă de cal la coif.

Terminându-şi corecturile şi admirându-le satisfăcut, autorul a început să descrie rotocoale viclene în jurul regelui. Acesta, la rândul său, ridicându-se la mare înălţime, descria rotocoale line în văzduh, fără să-şi ia ochii de la Ţările de Jos. În timp ce juriştii spanioli dovedeau foarte minuţios şi cu argumente extrem de alambicate că Maria Tereza şi, prin urmare, şi regele Ludovic al XIV-lea nu pot avea nici o pretenţie la proprietăţile spaniole, regele, decizând că treaba asta se prelungeşte inutil, a scos-o din domeniul juridic. Totul era deja pregătit. Miniştrii săi asiguraseră un tratat cu Portugalia şi alte ţări, iar în aer s-a instaurat dintr-odată o linişte de rău augur, ca dinaintea unei mari răbufniri. La Paris a început o înviorare. Cavalerii fastuos îmbrăcaţi au devenit deodată sobri, renunţând la distracţii şi înfăşurându-se în pelerine de campanie.

Directorul trupei Palais-Royal a considerat momentul potrivit. S-a înfăţişat regelui zâmbind fermecător, i-a prezentat manuscrisul şi i-a povestit cum a reparat piesa. Regele, aruncând o privire binevoitoare comediantului şi gândindu-se, probabil, la cu totul altceva, a pronunţat ceva nedefinit, de genul că el, la drept vorbind, nu are

nimic împotriva piesei… Ochii lui Molière au sclipit şi în acelaşi moment a şi dispărut din sala de audienţe.

Domnul Molière a fost înlocuit imediat de mareşalul de Turenne, chemat de rege, şi nici n-a apucat să se dezmeticească Spania, că ţinuturile Niederlandului fuseseră invadate deja de cavaleria franceză. A început războiul.

Departe de bubuitul tunurilor, domnul Molière şi comedianţii săi repetau într-o atmosferă de mare emoţie *Tartuffe*, sub noua sa denumire *Impostorul*. La 5 august, în neuitata zi a premierei, publicul a dat năvală la Palais-Royal. Încasările s-au urcat la o mie nouă sute de livre şi succesul a fost enorm. Dar a doua zi a apărut la Palais-Royal un împuternicit al Parlamentului francez şi i-a înmânat lui Molière o decizie oficială semnată de Guillaume de Lamoignon, prim-preşedinte al Parlamentului, privind întreruperea neîntârziată a reprezentaţiilor cu piesa *Impostorul*.

Molière s-a repezit la ducesa d'Orléans şi aceasta a trimis pe unul din oamenii săi de încredere la preşedinte. Acesta a răspuns că, spre marele său regret, nu poate face nimic, întrucât nu există o autorizaţie regală pentru spectacolul *Impostorul*. Atunci Molière, luându-l cu sine pe credinciosul său prieten Boileau, aflat în bune relaţii cu de Lamoignon, s-a înfăţişat el însuşi la preşedinte. A fost primit extrem de afabil, preşedintele Parlamentului nu numai că nu l-a sâcâit pe autor cu nici un fel de reproşuri cu privire la lipsa de pioşenie şi nu i-a calificat piesa drept periculoasă, ci, dimpotrivă, a dat cele cuvenite talentului lui Molière, complimentându-l în fel şi chip.

De Lamoignon era curtoazia întruchipată, dar la sfârşitul conversaţiei a refuzat categoric să-şi dea permisiunea pentru reprezentaţiile *Impostorului* până la decizia regelui.

Pentru nici una din piesele sale nu s-a luptat Molière atât de tenace. L-a chemat pe fidelul său colaborator, elev şi prieten La Grange, totodată pe *sieur* La Thorillière, rugându-i să pregătească de îndată o trăsură de poştă şi să zboare în Flandra la statul-major francez.

La Grange şi La Thorillière au luat o mie de livre şi au ascuns într-o geantă lunga petiţie a lui Molière, la sfârşitul căreia acesta îl ruga pe monarh să-l apere de turbata răutate a tartuffilor, a căror existenţă face imposibilă scrierea oricărei comedii, chiar a celei mai nevinovate posibil. În aceeaşi rugăminte-cerere Molière îl încredinţa pe rege că intenţia piesei sale era doar aceea de a-i oferi o desfătare şi o distracţie după sfârşitul glorioasei sale campanii, că singura lui dorinţă a fost aceea de a-i smulge un zâmbet celui al cărui nume face să tremure întreaga Europă… Molière i-a îmbrăţişat pe La Grange şi pe La Thorillière şi la 8 august trăsura care-i transporta în Flandra a fost ascunsă vederii de norii de praf.

Cuvintele *Tartuffe* şi *Impostorul* erau pe toate buzele la Paris, iar la 11 august a vuit o noutate. Întregul Paris citea scrisoarea arhiepiscopului către drept-credincioşii catolici. Era compusă în termeni foarte convingători şi începea astfel:

„Întrucât ni s-a adus la cunoştinţă că vineri, 5 ale lunii, într-unul din teatrele oraşului nostru s-a reprezentat, sub noua denumire *Impostorul*, o foarte primejdioasă comedie, cu atât mai dăunătoare pentru religie, cu cât sub pretextul acuzării făţărniciei şi falsei cucernicii dă prilejul de a-i defăima pe toţi cei care manifestă o adevărată cucernicie…“

Parisul a făcut „ah!“, a citit epistola, vrăjmaşii lui Molière exultau, iubitorii de teatru care nu reuşiseră să vadă spectacolul din 5 ale lunii erau înciudaţi, iar arhiepiscopul vorbea mai departe în mesajul său că el, ştiind cât de primejdioasă este jignirea cucerniciei cu deosebire în acest timp,

când măreţul monarh îşi pune viaţa în primejdie în numele statului şi al naţiunii şi când se cuvine a se ridica rugăciuni fierbinţi pentru ocrotirea făpturii sale sfinte şi pentru ca Cel-de-sus să-i dăruiască victoria… el, arhiepiscopul, interzice nu numai reprezentaţia piesei, dar şi lectura sau audierea ei în adunări publice, cât şi particulare, sub pedeapsa excomunicării.

Arhiepiscopul poruncea enoriaşilor bisericilor Sfintei Maria Magdalena şi Sfântului Severin să urmărească îndeplinirea poruncii sale.

„Dată la Paris, cu pecetea noastră în anul 1667, în cea de-a unsprezecea zi a lunii august.“

Greutatea acestei epistole era prea mare, lucru evident şi pentru oamenii cei mai naivi, iar parizienii au înţeles că e pierdută cauza *Impostorului*. Dar Molière a mai făcut o încercare de a-şi salva iubita odraslă. Cineva dintre prietenii săi, poate chiar un grup, a lansat o scrisoare de apărare a *Impostorului*, dar acţiunea aceasta, nu se ştie de ce, n-a avut rezultat favorabil.

Atunci Parisul i-a devenit odios lui Molière. El a întrerupt spectacolele de la Palais-Royal până la întoarcerea lui La Grange şi Thorillière. S-a refugiat în satul Auteuil din apropierea Parisului, unde a închiriat o locuinţă de la domnul de Beaufort pentru patru sute de livre pe an. De Beaufort a pus la dispoziţia lui Molière bucătăria, sufrageria, dormitorul, două camere la mansardă şi permisiunea de a se plimba prin parc. În afară de asta, Molière a mai închiriat o cameră cu plată separată, în cazul în care cineva dintre prietenii săi va veni în vizită la Auteuil. S-a înţeles cu Armande s-o ia cu el pe Ésprit-Madeleine şi s-o interneze într-un pension particular din Auteuil. S-au mai înţeles ca bucătăreasa Laforest (căreia, după cum se pălăvrăgea la Paris, Molière cică i-ar fi citit totdeauna cu voce tare noile sale comedii ca să afle dacă provoacă râsul) să vină la Auteuil să pregătească masa de fiecare dată când Molière va

avea musafiri. Pentru menajul cotidian a angajat-o pe Martine. În mansarda din Auteuil, Molière i-a adus pe Plutarh, Ovidiu, Horaţiu, Cezar şi Herodot, precum şi un tratat de fizică alcătuit de prietenul său Rohault şi dăruit lui Molière cu dedicaţie.

Astfel a fugit de Paris autorul lui *Tartuffe*.

De altfel, camera pentru musafiri nu a stat goală prea mult timp, curând instalându-se în ea credinciosul şi adevăratul prieten al lui Molière, Claude Chapelle. De cum a sosit, acesta s-a aranjat temeinic, împodobindu-şi încăperea cu sticle de vin. El era cel care-şi consola colegul de şcoală şi-l însoţea în lungile plimbări pe aleile parcului domnului Beaufort.

În septembrie, când frunzele copacilor îngălbeniseră cu totul, la Auteuil au apărut, fără să-şi mai spele colbul drumului, La Grange şi Thorillière. Îmbrăţişându-şi directorul, gonacii-comedianţi i-au comunicat că regele este sănătos, iar campania lui – victorioasă. În ceea ce-l priveşte pe *Tartuffe*, regele a primit rugămintea scrisă a lui Molière cu bunăvoinţă, dar a cerut să se amâne problema reprezentaţiilor până la înapoierea lui din război.

Regele şi-a câştigat războiul, iar domnul de Molière, care nu luptase cu mai puţină tenacitate pentru piesa sa, a fost înfrânt. El l-a înviat pe Lazărul său, dar acesta n-a trăit decât o seară, cea din 5 august.

Capitolul XXV
Amphitryon

Molière nu iubea satul şi natura. Comediantul nostru era un orăşean sadea, fiu al Parisului. Dar nefericita viaţă conjugală şi anii îndelungaţi de muncă neîntreruptă îl epuizaseră şi exilul de la Auteuil a devenit absolut necesar. Şi-a limitat legăturile cu Parisul, mergând doar la teatru sau la Curte, iar zilele relaş şi le petrecea în mansarda din Auteuil, contemplând metamorfozele parcului domnului Beaufort în diferite anotimpuri. Chapelle se instalase în general pentru o lungă şedere la Auteuil şi în afară de asta din timp în timp soseau şi alţi amici: Boileau şi La Fontaine, cărora li se asocia uneori contele Guylleragues, un diplomat şi un mare iubitor al operelor molieresti, precum şi contele de Jonzac, prietenul lui Chapelle.

Grupul sosea la Auteuil ca să-l smulgă pe Molière de la masa de scris, să converseze pe teme literare, să citească pentru amuzamentul colectiv versurile proaste ale altora şi să compună epigrame, printre altele, pe seama arhiepiscopului Parisului, Péréfixe. Reuniunile se terminau de obicei cu o cină în camera lui Chapelle, cinele acestea fiind iubite de toţi, mai ales de Jonzac.

Pentru una din seratele acestea Chapelle cumpărase, fără vreun motiv anume, o dublă cantitate de vin. Molière se simţea rău; el a trecut doar pentru o clipă pe la sediul societăţii vesele, a refuzat să bea şi s-a retras în camera sa. Cei rămaşi au cinat până la orele trei dimineaţa şi la acea oră au decis definitiv că viaţa e respingătoare. Discursurile erau ţinute cu precădere de Chapelle. Auteuil-ul dormea şi primul cântat al cocoşilor răsunase cam de multişor.

— Totul este deşertăciunea deşertăciunilor! striga dezlănţuit Chapelle, arătând undeva cu degetul.

— Suntem pe deplin de acord cu tine, îi răspundeau tovarăşii întru Bachus, continuă, Chapelle!

Chapelle şi-a mai turnat pe gât un pahar de vin roşu care l-a deprimat şi mai mult şi a continuat:

— Da, nefericiţii mei prieteni, totul e deşertăciune! Priviţi în jurul vostru şi spuneţi-mi ce vedeţi!

— Nu vedem nimic bun – a consimţit Boileau privind mohorât în jurul său.

— Ştiinţa, literatura, arta – toate acestea sunt lucruri deşarte şi goale! răcnea Chapelle. Iar iubirea? Ce este iubirea, bieţii mei prieteni?

— E o amăgire, a propus Jonzac.

— Exact, absolut exact!, a aprobat Chapelle şi a continuat: Întreaga viaţă este o nesecată tristeţe, o nesfârşită nedreptate şi o permanentă nefericire care te asaltează din toate părţile.

Aici Chapelle a izbucnit în plâns.

Când prietenii adânc răscoliţi l-au mai potolit, Chapelle şi-a sfârşit discursul printr-un apel pasionat:

— Ce ne rămâne de făcut, prieteni? Dacă viaţa e o groapă atât de oribilă şi întunecoasă, urmează s-o părăsim fără întârziere! Dragii mei, să ne înecăm! Priviţi, dincolo de fereastră curge râul care ne ademeneşte în adâncul lui!

— Venim cu tine, l-au asigurat amicii şi întreaga societate a început să-şi fixeze săbiile şi să-şi îmbrace pelerinele pentru a se îndrepta neîntârziat spre Sena.

Gălăgia s-a înteţit. Atunci s-a deschis uşa şi în prag a apărut, învelit într-o pelerină, cu boneta de noapte pe cap şi cu sfeşnicul în mână, Molière. El a văzut vinul vărsat pe faţa de masă şi ceara scursă din lumânări.

— Ce se întâmplă cu voi? a întrebat Molière.

— Viaţa noastră e insuportabilă, a răspuns Chapelle plângând, adio, Molière, pentru totdeauna. Ne ducem să ne înecăm.

— E o idee foarte bună, a remarcat Molière trist, dar nu-i frumos din partea voastră că pe mine m-aţi uitat. Doar sunt prietenul vostru.

— Are dreptate! A fost o măgărie din partea noastră! a strigat Léon de Saint-Maure de Jonzac, mişcat până-n adâncul sufletului. Vino cu noi, Molière!

Atunci prietenii l-au sărutat pe Molière urlând:

— Să mergem!

— Bineînţeles, să mergem dacă-i de mers, a spus Molière, dar iată despre ce este vorba, dragii mei. Nu-i frumos să ne înecăm după un ospăţ, întrucât lumea va spune că am făcut-o la beţie. Nu aşa se fac treburile astea. Acum ne vom culca toţi, vom dormi până dimineaţa şi la ora zece, după ce ne facem toaleta şi căpătăm o înfăţişare potrivită, ne îndreptăm cu toţii spre râu cu capul sus, ca să vadă toţi că ne-am înecat ca nişte adevăraţi filozofi.

— E o idee genială! a strigat Chapelle şi din nou l-a sărutat pe Molière.

— Îţi împărtăşim opinia, a intervenit şi Jonzac şi, pe neaşteptate, a adormit, punându-şi capul printre pahare.

Aproape o oră i-a trebuit lui Molière, ajutat de Martine, ca să-i debaraseze pe viitorii sinucigaşi de săbii, peruci şi veşminte, şi să încropească un culcuş fiecăruia. După ce totul a fost pus la punct, s-a retras din nou în camera sa, dar cum somnul era deja risipit, a citit până la răsăritul soarelui.

Dimineaţa, sinuciderea în masă a fost, nu se ştie de ce, amânată.

Se spune că în literatura indiană există o poveste interesantă, dar foarte licenţioasă, despre un zeu care a luat chip de om şi a sedus nevasta unui muritor în absenţa acestuia. Când bărbatul femeii s-a întors, pentru a se dumiri care este adevăratul soţ, judecătorii au organizat o întrecere amoroasă între cei doi pretendenţi, învingătorul fiind, firește, zeul.

Subiectul nomad despre zeul care a luat înfăţişare omenească a fost prelucrat de autorul grec Euripide şi de autorul roman Plaut. S-au ocupat de acest subiect şi francezii, iar dramaturgul Rotrou a compus pe această temă o piesă jucată în 1636. Împrumutând de la aceşti autori, Molière a scris o piesă în versuri foarte bune cu rime originale – comedia *Amphitryon* – şi a prezentat-o pentru prima dată la 13 ianuarie 1668. Ea a fost jucată de douăzeci şi nouă de ori în sezonul respectiv şi a adus cele mai mari încasări. Următoarele locuri după numărul spectacolelor înregistrate le-au ocupat piesele: *Văduva mondenă* adusă la teatru de Donneau de Visé, *Sicilianul* molieresc şi *Atilla* de bătrânul Corneille. Dar în ce priveşte încasările, acestea au rămas mult în urma *Amphitryonului*.

După tactica sa de a dedica piesele unor persoane sus-puse, Molière a închinat *Amphitryon* luminatului prinţ de Condé, introducând în dedicaţie observaţia spirituală cu privire la faptul că numele marelui Condé desigur ar fi mai nimerit în fruntea unei oştiri, decât în fruntea unei cărţi.

În onoarea încheierii păcii şi a alipirii la Franţa a unei părţi din Flandra, au fost organizate serbări în grădinile Versailles. Şi dramaturgul de Curte Molière a scris pentru aceste festivităţi o comedie în trei acte în proză cu titlul *George Dandin sau Soţul păcălit*. În piesă acţiona un burghez care, visând să se înrudească cu nobilii, s-a însurat cu o aristocrată şi a devenit un om nefericit pentru că soţia îl înşela cu neruşinare.

Când piesa a fost deja terminată şi s-a aflat de conţinutul ei, prietenii l-au prevenit pe Molière că există la Paris un om care se va recunoaşte neîndoielnic în George Dandin şi care va face din această cauză un scandal enorm sau va întreprinde cine ştie ce acţiuni duşmănoase. Molière a mulţumit pentru informaţia preţioasă şi a răspuns că va găsi o modalitate de a-l împăca pe acest

personaj cu piesa sa. În aceeaşi seară multexperimentatul director, întâlnindu-l la spectacol pe burghezul care s-ar fi putut recunoaşte în Dandin, s-a apropiat şi, informându-se de timpul liber al respectivului, i-a spus amabil că ar fi dorit să citească în locuinţa acestuia o piesă nouă.

Nemaipomenit de măgulit, burghezul a declarat că este liber în orice moment pentru domnul Molière, de exemplu, chiar mâine-seară, şi imediat după terminarea spectacolului a şi plecat să-şi convoace musafirii.

— Nu doriţi să-mi faceţi o vizită mâine? întreba el, traversând Parisul de la un capăt la altul. Organizez o serată. Da, aproape, adăuga el grav, Molière mi-a cerut permisiunea să citească la mine acasă noua sa piesă.

În ziua următoare Molière abia şi-a putut face loc spre masa din salonul burghezului, atât de multă lume se adunase. Stăpânul casei, din momentul acelei lecturi, a devenit cel mai fervent admirator al lui Molière.

După *Dandin* a urmat curând o altă comedie, foarte importantă în opera lui Molière, *Avarul*, aşa încât se poate spune fără ezitare că aerul din Auteuil acţiona favorabil asupra suferindului: 1668 a fost un an prolific.

În ultimele zile ale acestui an, anume la 11 decembrie, a plecat dintre cei vii Thérèse-Marquise Du Parc, care se făcuse celebră încă o dată înainte de moarte, prin interpretarea rolului Andromaca din piesa lui Racine, jucată la Hôtel de Bourgogne. A părăsit viaţa o fermecătoare dansatoare care spre maturitate devenise o mare actriţă tragică. Şi domnul de Molière i-a iertat perfidei comediene toate trădările ei şi i-a dorit din adâncul sufletului să se odihnească în pace.

Capitolul XXVI
Măreaţa reînviere

Cine luminează drumurile întortocheate ale vieţii de comediant? Cine-mi va explica de ce o piesă, care era interzisă în 1664 şi 1667, s-a putut juca în 1669?

Căci la începutul acestui an regele l-a chemat pe Molière şi i-a spus:

— Vă dau permisiunea să jucaţi *Tartuffe*.

Molière a dus mâna la inimă, dar a reuşit să se stăpânească; s-a înclinat supus şi respectuos în faţa regelui şi a ieşit. A început repetiţiile numaidecât. Rolul lui Tartuffe a fost încredinţat lui Du Croisy, Molière îl juca pe Orgon, Juber – pe doamna Pernel, Thorillière – pe Créante, La Grange – pe Valers. Pe Marianne o interpreta doamna De Brie, iar pe Elmire – Armande. Premiera piesei reînviate, care se intitula acum *Tartuffe sau Impostorul*, a avut loc la 5 februarie. A spune că piesa a avut succes ar însemna prea puţin. Premiera lui *Tartuffe* a constituit un adevărat eveniment teatral al Parisului, încasările au ajuns la nişte cifre nemaiatinse înainte – două mii opt sute şaizeci de livre pe spectacol.

În ziua premierei Molière tocmai scria o scrisoare regelui:

„Sire! Un doctor foarte onest, de al cărui tratament am cinstea să beneficiez, îmi promite prelungirea vieţii cu încă treizeci de ani dacă voi izbuti să obţin de la Înălţimea Voastră o favoare; la care i-am răspuns că nu am pretenţie la atât de mulţi ani şi că voi fi pe deplin satisfăcut dacă se angajează ca cel puţin să nu mă omoare înainte de soroc.

Această favoare, Sire, constă în postul de canonic de la Capela Maiestăţii Voastre din Vincennes, vacant în prezent, pentru fiul său. Voi avea, oare, îndrăzneala să Vă mai rog şi pentru

acest lucru tocmai în ziua măreţei reînvieri a lui Tartuffe? Datorită acestei piese m-am împăcat cu făţarnicii. Datorită acestei piese mă voi împăca şi cu doctorii.

Neîndoielnic, prea multă îndurare din partea Înălţimii Voastre pentru umila mea persoană, dar poate că această rugăminte nu înseamnă prea mult pentru Alteţa Voastră!

Cu supusă speranţă aştept răspuns la rugămintea ce V-o fac.“

Era vorba despre postul de canonic pentru fiul doctorului Mauvilaine.

Regele l-a chemat pe Molière şi, din nou, ca şi cu câţiva ani în urmă după reprezentarea celor trei acte din *Tartuffe*, au rămas singuri. Regele îl privea pe Molière şi se gândea: „Cât de mult a îmbătrânit!“

— Dar, în definitiv, ce face acest doctor pentru dumneavoastră? l-a întrebat regele.

— Sire! i-a răspuns Molière, flecărim împreună despre câte-n lună şi-n stele. Din timp în timp are grijă să-mi recomande nişte medicamente şi eu cu aceeaşi grijă nu le iau, dar totdeauna reuşesc să mă însănătoşesc, Maiestate!

Regele a râs, iar fiul doctorului Mauvilaine a căpătat într-o clipită postul de canonic dorit.

Tartuffe a fost jucat în acel sezon de treizeci şi şapte de ori, şi, când au făcut bilanţul, a reieşit că *Avarul* a dat zece mii cinci sute de livre, *George Dandin* – şase mii, *Amphitryon* – două mii treisprezece livre, *Mizantropul* – două mii, *Rodogune* de Pierre Corneille – strania cifră de opt zeci şi opt de livre, iar *Tartuffe* – patruzeci şi cinci de mii!

Capitolul XXVII
Domnul de Pourceaugnac

Oamenii care au trăit în acelaşi timp şi împreună cu eroul meu încep să părăsească viaţa unul după altul. La douăzeci de zile după premiera lui *Tartuffe* a murit prea bătrânul tată al lui Molière – tapiţerul regal Jean-Baptiste Poquelin. Ah, de mult fuseseră date uitării timpurile când comediantul începător dădea buzna la tatăl său, cerşindu-i nişte bănuţi şi aducându-l astfel la disperare. La sfârşitul vieţii bătrânului toate se schimbaseră şi nu o dată prestigiosul fiu îl scosese din încurcături financiare pe Poquelin-tatăl.

Aşadar, tatăl a murit, iar fiul a continuat să lucreze.

În toamna anului 1669 Ludovic a poruncit organizarea unor festivităţi la Chambord şi domnul de Molière a compus pentru aceste festivităţi o comedie-balet *Domnul de Pourceaugnac*. Era povestea unui mic nobil provincial, Pourceaugnac, care soseşte la Paris pentru a se căsători şi este ridiculizat şi păcălit de parizieni. Se vorbea, probabil pe drept cuvânt, că originalul care i-a dat prilejul de a-şi aduce pe scenă personajul se găsea în acel timp chiar în Paris. Un oarecare locuitor din Limoges, sosit la Paris şi nimerind la un spectacol la Palais-Royal, s-a purtat neobrăzat. Din locul său, situat pe scenă, s-a luat la harţă cu actorii şi i-a înjurat cum se cuvine, fapt pentru care Molière l-a şi expus oprobriului public. Se mai vorbea că oaspetele din provincie, văzând piesa *Domnul de Pourceaugnac*, s-ar fi recunoscut şi dispoziţia sa s-ar fi stricat în aşa măsură, încât a vrut să-l dea în judecată pe Molière, dar că, până la urmă, din motive necunoscute, a renunţat.

Alţii comentau că prezentarea comică a limogezilor pe scenă a fost un act de răzbunare a lui Molière pentru faptul că odinioară la Limoges

fusese fluierat şi lovit cu mere murate. Ceea ce ni se pare puţin plauzibil. Să se fi răzbunat Molière pentru un fapt petrecut cu douăzeci de ani în urmă? Şi, pe deasupra, nu numai la Limoges se aruncase cu mere în Molière!

Dar că limogezii au fost de repetate ori expuşi ilarităţii, nu numai din partea lui Molière, este un fapt autentic şi cauza lui trebuie căutată în trăsăturile neplăcute, ridicole şi grosolane prin care se remarcau locuitorii acestui oraş, trăsături care nu puteau scăpa spiritului de observaţie şi ironiei parizienilor. Iată de ce şi până la Molière limogezii intraseră deja în literatură, de fiecare dată inventându-li-se nume caraghioase şi vulgare.

De la prima comedie în care Molière abordase tema medicilor, nu a pierdut niciodată ocazia de a se ocupa de ei, găsind în facultatea de medicină o sursă inepuizabilă de batjocură. Şi în *Pourceaugnac* sunt introduse scene cu medici şi farmacişti caraghioşi, dar pe lângă medici în comedie sunt luaţi în răspăr şi juriştii. Astfel, putem constata că Molière nu studiase degeaba dreptul şi că şi-a folosit cunoştinţele pentru a satiriza şarlatanismul interesat al acestei profesiuni.

Farsa, după părerea unanimă, i-a ieşit lui Molière fără profunzime şi cam grosieră, dar extrem de comică. Rolul lui Pourceaugnac era interpretat de Molière, iar Juber juca rolul intrigantei Lucette, vorbind ca în Gasconia. Piesa a fost jucată pentru prima oară la 6 octombrie 1669, la castelul din Chambord, pentru rege, apoi şi pe scena de la Palais-Royal, unde s-a bucurat de un frumos succes. A dat acel sezon încasările cele mai mari, bătând chiar spectacolele cu *Tartuffe*, după care veneau, din acest punct de vedere, la mare distanţă *George Dandin* şi *Avarul*. Sezonul la care ne referim a fost remarcabil prin faptul că, din treisprezece piese puse în scenă, douăsprezece erau ale lui Molière.

Capitolul XXVIII
Egipteanul se transformă în Neptun, Neptun în Apollo, iar Apollo în Ludovic

La începutul anului 1670, regele a poruncit să se organizeze festivităţi de gală la Saint-Germain-en-Laye şi să se intituleze de data aceasta „Divertisment regal“.

Ca urmare, trupa regală în frunte cu Molière a sosit la 30 ianuarie la Saint-Germain ca să joace o comedie-balet în cinci acte *Amanţii magnifici*, al cărei subiect îi fusese oferit lui Molière de către rege. În comedia aceasta fastuoasă, apăreau nu numai prinţese, oşteni cu vază, prelaţi, dar şi nimfe, tritoni, acrobaţi pe cai de lemn şi chiar nişte statui care dansau.

Molière însuşi juca în *Magnifici* rolul bufonului de Curte Clitydas, iar în intermezzourile de balet participau o mulţime de demnitari ai Curţii. Cocoţaţi pe stânci, ei reprezentau zeităţi marine şi tritoni, deosebit de dotaţi în acest sens dovedindu-se contele d'Armagnac, marchizul de Villeroy, bătrânul şi tânărul de Gengames. În sunetele asurzitoare ale tromboanelor şi în răpăitul de scoici, se ridica din abisul marin zeul Neptun, în care toţi l-au recunoscut pe rege. Pe urmă, în timpul divertismentului următor, regele şi-a schimbat costumul, apărând, în ultimul intermezzo, sub înfăţişarea zeului soarelui Apollo. Zeul Apollo a dansat în rumoarea curtenilor extaziaţi şi într-o revărsare de focuri bengalice.

Totul s-a desfăşurat neobişnuit de lin şi se părea că în următoarele zile de festivităţi nu va mai conteni corul de laude şi de proslăvire a regelui, după care vor picura silabele sublimelor versuri şi doamnele vor ofta, povestind cât de fermecător era regele în veşminte greceşti. Dar a survenit o întâmplare excepţională, cu totul imprevizibilă, care l-a mâhnit profund pe domnul de Molière.

În ziua următoare primei reprezentaţii, dintr-odată s-au molcomit relatările înduioşate despre dănţuirea regală, după care ele s-au curmat cu desăvârşire. În jurnalul Curţii regale nu s-a pomenit un cuvânt despre faptul că regele a participat la spectacol. După alte câteva zile, la întrebările persoanelor naive despre starea de spirit a monarhului în urma strălucitei apariţii pe scenă, înalţii demnitari răspundeau sec:

— Înălţimea Sa nu a participat la spectacol.

Chestiunea s-a lămurit curând. După reprezentaţie, regelui îi căzuse în mână tragedia lui Racine, *Britannicus*, în care, printre altele, există asemenea strofe referitoare la împăratul roman Nero:

...un împărat hoinar
Ce-şi risipeşte viaţa prin teatre declamând
Schiloadele-i poeme şi slavă aşteptând;
Ce şi-a strunit ostaşii şi-i poartă după el,
Să-i smulgă-n circ ovaţii ce i-ar lipsi altfel.[5]

5 Racine, *Teatru*, ESPLA, Bucureşti, 1959.

Atât. Dar de îndată ce Ludovic a parcurs acest text, participările sale la spectacolele teatrale au luat sfârşit.

— Să-l ia ciuma pe acest Racine! horcăia, tuşind şi scuipând, directorul de la Palais-Royal.

Serbările de la Saint-Germain terminate, Molière s-a cufundat în grijile sezonului estival în curs. În aprilie părăsise trupa, ieşind la pensie, Louis Béjart cel şchiop, supranumit şi Cel Iute. Actorul acesta care şontâcăia colaborase cu Molière timp de douăzeci de ani. Începuse pe când era un băieţandru şi biciuise boii împreună cu Molière în arşiţa drumurilor din sudul Franţei, apărând pe scenă în roluri de valeţi comici. La sfârşitul carierei sale s-a făcut celebru prin interpretarea „câinelui şchiop“, cum s-a exprimat Harpagon, a pitorescului La Flêche, servitorul lui Cléante din *Avarul*. Louis Béjart ostenise şi, într-o

şedinţă festivă prezidată de Molière, trupa a întocmit un act prin care se obliga să-i plătească lui Louis Béjart o pensie pe viaţă de o mie de livre pe an, atâta timp cât teatrul va exista. Şi Louis Cel Iute s-a retras pentru a se odihni.

Ca să completeze trupa, Molière a invitat doi actori provinciali, soţ şi soţie, Jean Pitel devenit Beauval îşi începuse cariera cu îndeletnicirea de stingător de lumânări în teatru, trecând abia pe urmă la cea de actor. Soţia sa, Jeanne de Beauval, se specializase în interpretarea rolurilor de regine în tragedii şi de subrete în comedii. Molière a trebuit să depună eforturi considerabile pentru a-i obişnui pe cei doi soţi cu sistemul lui şi a-i dezvăţa de maniera scenică provincială.

Anul 1670 ar fi trebuit să decurgă într-o neîntreruptă serpentină de serbări şi distracţii în diferitele rezidenţe regale. Şirul acestor petreceri a fost întrerupt pentru scurt timp de un trist eveniment: a murit în mâinile neiscusitului doctor Vallot soţia prinţului d'Orléans, Henrietta a Angliei. Curtea s-a îmbrăcat în doliu, predicatorul Bossuet a propovăduit abundent deasupra mormântului proaspăt. Discursul lui, împodobit cu fel de fel de ornamente, a smuls lacrimi din ochii curtenilor. Tristeţea a luat sfârşit exact în ziua stabilită de etichetă şi din nou s-au pornit serbările. În pădurile din Chambord au răsunat corurile şi Curtea a pornit la vânătoare. Molière şi compozitorul Lully, care-şi cucerea tot mai multă prestanţă la Curte, au primit comanda unei comedii vesele, muzicale, dar cu o condiţie obligatorie – pe scenă să fie aduşi turci.

Chestiunea pornea de la faptul că în toamna anului trecut regele primise la Versailles pe ambasadorii turci, în fruntea cărora se afla un anume Soliman-Aga. Primirea a fost organizată la modul următor: în primul rând, turcii au fost siliţi să aştepte îndelung, iar în al doilea rând, audienţa s-a desfăşurat în somptuoasa Galerie a Noului

Louvre; regele stătea pe tron, purtând un costum ce etala briliante în valoare de paisprezece milioane de livre.

Dar diplomatul cu experienţă Soliman-Aga a uimit Curtea franceză infinit mai mult decât se scontase a fi el însuşi uimit. Soliman a păstrat pe chip o expresie de parcă în Turcia toţi cetăţenii poartă haine ce etalează briliante de paisprezece milioane de livre. În general, turcii cei şireţi nu şi-au pierdut cumpătul şi nu s-au lăsat duşi de nas.

Comportarea delegaţiei turce nu a fost pe placul regelui, prin urmare curtenii, obişnuiţi să observe cea mai imperceptibilă modificare pe chipul său, un an întreg i-au tot luat în derâdere pe turci, fiecare după posibilităţi. Tocmai de aceea şi compozitorului şi dramaturgului li se indicase să introducă neapărat în piesă o bufonadă cu turci. În calitate de consultant, autorilor le-a fost recomandat cavalerul Laurent d'Arvieux, care făcuse o călătorie în Orient şi avea misiunea de a le furniza informaţii în legătură cu obiceiurile şi moravurile turceşti. Molière, Lully şi d'Arvieux s-au retras la Auteuil şi au conceput planul piesei. Trebuie spus că Molière lucra cu un sentiment cam tulbure, dacă vreţi, de-a dreptul apăsător. Începea să înţeleagă că pe locul principal în viitorul spectacol se vor situa baletul şi muzica, iar dramaturgia sa va rămâne pe planul al doilea. Începea să se teamă de prestigiul şi influenţa lui Lully, ştiind foarte bine ce impresie puternică produce asupra regelui muzica acestui compozitor.

În acest timp a fost conceput *Burghezul gentilom*. Este povestea domnului Jourdain, burghez înstărit dar grosolan şi incult, pe care pune stăpânire grandomania nobiliară. Ideea lui Molière era admirabilă şi plină de vervă satirică. Alături de vanitosul Jourdain era încondeiat marchizul Dorante, putându-se prevedea dinainte că vrăjmăşia aristocraţilor faţă de Molière va atinge o cotă maximă, întrucât acest Dorante apărea ca un

personaj lipsit de cea mai elementară onorabilitate, iar iubita lui, Dorimène, în cel mai bun caz putea să treacă drept o persoană dubioasă.

Cum a rămas cu turcii comandaţi? Ei bine, turcii apăreau. Credulul Jourdain este iniţiat să intre într-o sectă inexistentă, să devină mamamuşiu. Jourdain este adus, cu creştetul ras oglindă, în ritmul muzicii intră turcii, printre care şi un muftiu purtând pe cap o pălărie cu lumânări aprinse. În toată ceremonia turcii se schimonosesc fel şi chip, se înclină şi se ridică alternativ, exclamând neînţelesul „Hu! Hu! Hu!“ Jourdain este pus în genunchi, cu mâinile pe pământ, pe spatele lui se aşază Coranul şi tot felul de asemenea lucruri.

În general voi observa că mie personal partea turcească a piesei nu-mi provoacă nici un fel de entuziasm. De altfel las altora să aprecieze dacă există măcar un dram de spirit, fie şi numai în versurile cu care muftiul se adresează lui Jourdain. În acel cuplet se amestecă cuvinte portugheze, italiene, spaniola vorbită în Algeria şi Levant, iar toate verbele, nu se ştie de ce (pentru a provoca râsul, probabil), sunt puse la infinitiv:

Se ti sabir
Ti respondir
Se son sabir
Tazir, tazir
Mi star muphti
Ti qui star si?
Non intendir
Tazir, tazir!

Cu un cuvânt, nu i-aş aduce mulţumiri nici cavalerului Laurent d’Arvieux pentru sfaturile sale, nici demnitarilor regali – pentru comanda făcută, nici extenuatului şi neliniştitului Molière – pentru însăilarea acestor intermezzouri care strică o piesă atât de bună!

Burghezul a fost jucat pentru prima dată la Chambord, la 14 octombrie 1670, şi o spaimă

adâncă l-a cuprins pe Molière după terminarea spectacolului: regele n-a pronunţat nici un cuvânt referitor la piesă. Servindu-l pe rege la cina festivă care a urmat spectacolului, în calitate de valet regal, Molière era pe jumătate mort. Desigur, nu mai rămăsese nici măcar un singur spectator care să nu înjure piesa lui Molière (bineînţeles nu în prezenţa regelui).

— Explicaţi-mi, pentru Dumnezeu, domnii mei, exclama un curtean, ce înseamnă toată galimatia asta, toate aceste „Hu la ba; va la şu; ba la ba“ pe care le zbiară turcii? Ce să înţelegi?

E o aiureală, i s-a răspuns, Molière al dumneavoastră s-a secătuit total ca scriitor, e timpul să i se ia teatrul.

Ei bine, eşti nevoit să recunoşti că într-adevăr aceste „balaba“ nu înseamnă absolut nimic şi nu au în ele nici un strop de comic.

La 16 octombrie a avut loc a doua reprezentaţie şi din nou a asistat regele. La sfârşitul spectacolului l-a chemat pe Molière.

— Aş vrea să vă vorbesc despre piesa dumneavoastră, Molière, a început regele.

„Aha, omoară-mă“, au citit toţi în ochii lui Molière.

— Nu v-am spus nimic după premieră, întrucât nu-mi putusem forma o părere. Actorii dumneavoastră joacă mult prea bine. Dar acum m-am convins că aţi scris o piesă excepţională şi nici una dintre piesele dumneavoastră nu mi-a adus atâta satisfacţie ca asta.

Abia l-a eliberat regele, că Molière a şi fost înconjurat de toţi curtenii care au copleşit piesa cu laude. S-a remarcat faptul că cele mai multe elogii le-a adus demnitarul care în ajun apreciase că Molière îşi secătuise talentul. Iată, literalmente, cuvintele lui:

— Molière este inimitabil! a spus el. Pe onoarea mea, există o forţă comică neobişnuită în tot ce

scrie el! Domnii mei, Molière este mai puternic decât autorii antici!

Au repetat comedia la Chambord, apoi la Saint-Germain, iar la sfârşitul lui noiembrie Molière a jucat-o la Palais-Royal, unde s-a bucurat de mare succes şi a adus mai mult de douăzeci şi patru de mii de livre, în sezonul 1670 ocupând primul loc ca încasări. Pe ultimul loc în acest sens a rămas *Doctorul fără voie*, care a adunat la casă rizibila sumă de o sută nouăzeci de livre.

Anul 1670 a mai adus printre alte evenimente şi pe acesta: a murit văduva Béjart în al optzecilea an al vieţii ei, acea Béjart născută Hervé, mama lui Madeleine, care întocmea acte civile atât de stranii. Ea era printre puţinii care cunoşteau taina naşterii lui Armande şi au dus-o cu ei în mormânt.

Moartea a venit încă o dată şi a smuls-o din rândurile Hôtel de Bourgogne pe marea des Œillets.

În acest an a apărut în presă faimosul pamflet la adresa lui Molière, purtând titlul *Elomire-ipohondrul*. Autorul acestei opere era Le Boulanger de Chalussay. În *Elomire* era scărmănată şi batjocorită întreaga viaţă şi activitate a lui Molière. Însuşi cuvântul „ipohondru“ din titlu demonstrează ura autorului faţă de Molière, iar conţinutul atestă că multe fapte din viaţa lui Molière îi erau foarte bine cunoscute. Molière, firește, a citit acest pamflet, dar n-a răspuns nimic şi nicăieri autorului ei.

Bucuria acestui an am lăsat-o premeditat la urmă: de sărbătorile Paştelui, în faţa lui Molière a apărut, după patru ani de vagabondaj prin provincie, maturizat şi sclipitor de frumos, tânărul de 17 ani, Baron. Molière l-a angajat imediat în trupă, i-a fixat un salariu actoricesc substanţial şi i-a dat rolul lui Domiţian din *Titus şi Berenice* a lui Pierre Corneille. Această piesă a ocupat locul al doilea după *Burghezul* ca număr de spectacole şi încasări.

Capitolul XXIX
Colaborarea creatoare

Molière primise ordinul regal de a compune o piesă strălucitoare, cu balete, pentru carnavalul 1671 care trebuia să se desfăşoare la Tuileries. El a trecut de îndată la executarea ordinului, începând să scrie piesa *Psyché*. Pe măsură ce lucra, boala îl răpunea tot mai mult, accesele de ipohondrie se înmulţeau; Molière a înţeles că nu va putea termina piesa în termen. Atunci a hotărât să ceară ajutorul cuiva. Relaţiile lui cu Pierre Corneille se restabiliseră de mult, depăşind cearta din epoca *Şcolii nevestelor*. Acum îi lega aversiunea comună faţă de Racine. Steaua bătrânului Corneille începea să apună, iar a lui Racine se ridica tot mai sus şi mai sus. Racine era jucat la Hôtel de Bourgogne, aşa că Molière a început să monteze piesele lui Corneille pe scena lui de la Palais-Royal.

Molière l-a invitat pe Corneille să colaboreze la *Psyché*, iar bătrânul, strâmtorat băneşte, s-a învoit cu plăcere. Şi-au împărţit astfel munca: Molière a făcut planul piesei în cinci acte cu balet şi a scris prologul, primul act şi primele scene ale actelor doi şi trei. Tot restul a fost creat de Corneille, căruia i-au fost necesare cincisprezece zile. Bătrânul de şaizeci şi cinci de ani s-a achitat admirabil de sarcina sa. Dar nici aşa cei doi maeştri n-ar fi reuşit să predea la timp piesa. De aceea a mai fost invitat un al treilea – dotatul poet şi dramaturg Philippe Quinault, care a compus toate versurile pentru cuplete din această piesă.

Interesant este cuvântul înainte scris pentru această tragedie-balet. În el se spune foarte prudent că domnul Molière şi-a depus strădaniile în această piesă nu atât la corectitudinea dramaturgică, cât la fastuozitatea şi frumuseţea scenică a spectacolului. Se spune că acest cuvânt înainte aparţine lui Molière.

Psyché a fost jucată la Tuileries într-o montare de zile mari. Lui Molière i s-au pus la dispoziţie cea mai bună aparatură teatrală, precum şi maşini pentru zbor. În rolurile principale erau distribuiţi: Psyché – Armande şi Amor – Baron. Amândoi au demonstrat o înaltă clasă de joc actoricesc, cucerind şi uimind publicul. Dar chiar prima reprezentaţie de la Curte, care a avut loc la 17 ianuarie, i-a pricinuit lui Molière o rană adâncă. În Paris s-a creat şi s-a menţinut perseverent zvonul că din vechea duşmănie a lui Armande faţă de obraznicul băieţandru de altădată n-a mai rămas nici urmă şi că, îndrăgostindu-se de frumosul şi talentatul actor Baron, a devenit amanta lui. Bătrân şi suferind, Molière a suportat în tăcere şi această durere.

Pe data de 15 martie el a iniţiat importante lucrări de renovare la Palais-Royal. S-au refăcut din nou toate lojile şi balcoanele, tavanul a fost reparat şi pictat, scena a fost amenajată, astfel încât pe ea se puteau acum monta noile şi complicatele maşinării teatrale.

Atunci trupa l-a rugat pe director să reia *Psyché* pe scena de la Palais-Royal. După îndelungi ezitări, acesta a acceptat, fără să mai ţină seama de marile dificultăţi legate de obţinerea şi montarea noilor maşinării şi a fastuoaselor decoruri. Până la urmă dificultăţile au fost rezolvate, ca şi o altă nouă problemă: până la *Psyché* muzicanţii şi cântăreţii nu apăreau niciodată pe scenă în faţa publicului. Ei cântau ascunşi în loji, după grilaje sau perdele. Pentru o remuneraţie suplimentară s-a reuşit a-i convinge pe cântăreţi şi muzicanţi să apară la scenă deschisă. *Psyché* s-a repetat aproape o lună şi jumătate şi premiera a fost dată la 24 iulie. Toate strădaniile şi cheltuielile au fost răscumpărate pe deplin. Spectacolul neobişnuit de fastuos a atras valuri de spectatori la Palais-Royal, piesa a înregistrat cincizeci de reprezentaţii în decursul sezonului şi a adus sume considerabile.

În perioada dintre reprezentarea piesei *Psyché* la Curte şi premiera ei de la Palais-Royal, trupa lui Molière a jucat cu un succes mediu farsa directorului *Vicleniile lui Scapin*. Farsa a fost apreciată de către delicaţi drept vulgară şi nedemnă de pana lui Molière. Pe ce se bazează o astfel de opinie – nu pot pricepe. Tocmai în această piesă se exprimă admirabil comismul molieresc şi cu totul pe nedrept i-a reproşat Boileau prietenului său că abandonează pentru bufonerie stilul superior, adaptându-se gusturilor publicului de rând. Boileau a criticat aspru scena unde un personaj este băgat într-un sac şi bătut cu ciomegele, apreciind că este un şablon lipsit de gust. Dar Boileau se înşela: este o scenă plină de sevă şi de umor popular, extrem de bine condusă, pe care n-o strică nici măcar finalul neverosimil. Actorii comici de la Palais-Royal, în frunte cu Molière – Scapin –, au interpretat excepţional (pe cei doi îndrăgostiţi, Octave şi Leandre, îi jucau Baron şi La Grange).

În acest an Molière n-a cunoscut odihna. A survenit o altă comandă regală. La Saint-Germain urma să aibă loc, la sfârşitul anului, serbări cu ocazia căsătoriei unicului frate al regelui cu prinţesa Charlotte de Bavaria. Molière a început să lucreze febril la o comedie cu titlul *Contesa d'Escarbagnas*, drept material servindu-i observaţiile sale asupra psihologiei provincialilor. Comedia a plăcut la Curte, mai ales pentru faptul că avea intermezzouri şi balete.

Capitolul XXX
Scene în parc

Parcul din Auteuil. Toamna. Sub paşi foşnesc frunzele. Pe o alee se preumblă doi bărbaţi. Cel mai vârstnic se reazemă de un baston, este gârbovit, zguduit de convulsii nervoase şi tuşeşte. Celălalt, ceva mai tânăr, are chipul de culoare roşcovană al omului care ştie rostul vinurilor. El fluieră şi îngână un refren fără nici un sens.

— Mirdonden… mirdonden…

Cei doi bărbaţi se aşază pe o bancă şi, la început, conversează despre fleacuri: cel mai tânăr, de vreo patruzeci şi şase de ani, povesteşte că ieri s-a repezit cu pumnii asupra servitorului său, care este un ticălos.

— Servitorul însă a fost treaz ieri, observă printre accese de tuse cel mai vârstnic.

— Prostii! exclamă primul. E un ticălos, ţi-o repet!

— De acord, de acord, răspunde cu voce voalată vârstnicul, vreau numai să spun că este un ticălos cu minte trează.

Cerul autumnal se bolteşte senin deasupra parcului din Auteuil.

După un timp conversaţia se înviorează şi din fereastra casei se poate vedea că bărbatul mai vârstnic îi spune ceva stăruitor celuilalt, iar acesta replică doar din când în când. Vârstnicul vorbeşte despre faptul că nu poate s-o uite, că nu poate trăi fără ea. Pe urmă începe să-şi blesteme viaţa şi declară că este profund nefericit.

Ah, groaznic lucru să fii confidentul tainelor altora şi mai ales al tainelor de alcov! Cel mai tânăr dă din colţ în colţ neliniştit… Da, îi este milă de vârstnicul lui prieten! Şi… pe lângă toate, tare ar mai dori un pahar de vin… În sfârşit, începe s-o acuze cu prudenţă pe femeia fără de care vârstnicul nu poate trăi. El nu spune nimic direct, pe faţă…

el… se referă doar la unele probleme spinoase… trece alunecând peste istoria cu *Psyché*… Doamne păzeşte, el nu îndrăzneşte să spună nimic despre Armande şi… Baron. Dar, în general vorbind…

— Permite-mi să fiu sincer! răbufneşte el în sfârşit. Toate acestea sunt idioate, la urma urmei! Nu se poate, în definitiv, să te întorci la vârsta ta lângă o soţie care… te rog din nou să mă ierţi, ea nu te iubeşte…

— Nu mă iubeşte, repetă cu voce surdă vârstnicul.

— Ea e tânără, cochetă şi… iartă-mă… goală pe dinăuntru.

— Vorbeşte, răspunde răguşit vârstnicul, poţi să spui orice-ţi face plăcere, eu o urăsc pe femeia asta. Bărbatul mai tânăr îşi desface neputincios mâinile şi se gândeşte: „Ah, numai diavolul ar putea să priceapă încâlceala asta. Ba o iubeşte, ba o urăşte!…“

— Ştii, curând am să mor, spune vârstnicul şi adaugă cu glas de taină: Tu ştii doar ce boală gravă am!

„O, Dumnezeule, de ce am ieşit azi în parc?“ se gândeşte bărbatul mai tânăr şi spune cu voce tare:

— Ce de prostii îndrugi! Şi eu mă simt foarte rău…

— Am cincizeci de ani, nu uita! îi spune ameninţător vârstnicul.

— Dumnezeule, ieri aveai patruzeci şi opt, se însufleţeşte celălalt, la urma urmei e absurd ca omul să-şi adauge la vârstă doi ani de îndată ce intră într-o stare de spirit apăsătoare!

— Eu vreau să mă întorc la ea, repetă monoton vârstnicul, vreau să locuiesc iarăşi pe strada Saint Thomas!

— În numele tuturor sfinţilor, te rog, pleacă din parc! E răcoare. La urma urmei, mi-e totuna. Poftim, încearcă să te împaci cu ea. Deşi sunt convins că nu va ieşi nimic bun de aici.

Amândoi se întorc spre casă. Vârstnicul intră pe uşă.

— Culcă-te în pat, Molière! îi strigă bărbatul mai tânăr în urmă. Mai rămâne o vreme lângă uşă şi meditează. Se deschide o fereastră şi apare capul celui vârstnic fără perucă, cu bonetă de noapte.

— Chapelle, unde eşti? întreabă cel din geam.

— Ce este? răspunde cel de jos.

— Aşadar, tu ce spui, totuşi, insistă omul din geam, să mă întorc la ea?

— Închide fereastra! îi strigă bărbatul mai tânăr, încleştându-şi pumnii.

Geamul se închide, cel rămas jos scuipă cu năduf şi dispare după colţul casei. După un timp se aude cum îşi cheamă servitorul.

— Ei, tu cel cu mintea trează! La mine, marş!

A doua zi soarele încălzeşte mai puternic, de parcă n-ar fi toamnă.

Vârstnicul se plimbă pe alee, dar nu-şi mai târăşte picioarele şi nu mai răscoleşte frunzişul putred cu bastonul. Alături de el merge un bărbat cu mult mai tânăr. Are un nas lung şi ascuţit, o bărbie pătrată şi ochi ironici.

— Molière, spune tânărul, trebuie să părăseşti scena. Crede-mă, e foarte neplăcut că autorul *Mizantropului* este un… mizantrop. Oh, asta e simptomatic! Pur şi simplu nu-ţi vine să crezi că el, cu o fizionomie vopsită, vâră pe cineva în sac, spre marele amuzament al parterului! Nu te mai prinde să fii actor. E jenant ceea ce joci, crede-mă ce-ţi spun.

— Dragul meu Boileau, îi răspunde bărbatul în vârstă, nu voi părăsi scena.

— Trebuie să fii pe deplin mulţumit cu ceea ce-ţi aduc operele tale.

— Ele nu-mi aduc nimic, replică vârstnicul, niciodată în viaţă nu voi reuşi să scriu ceva care să-mi aducă o fărâmă de satisfacţie.

— Ce copilărie! strigă tânărul. Binevoiţi să aflaţi, domnul meu, că atunci când m-a întrebat

regele care este primul scriitor al regatului său, i-am răspuns că acesta este Molière!

Vârstnicul râde, pe urmă spune:

— Îţi mulţumesc din inimă, eşti un adevărat prieten, Despréaux, îţi promit că, dacă regele mă va întreba pe mine care este primul poet al regatului său, îi voi spune că acela eşti tu!

— Eu vorbesc serios! protestează tânărul şi vocea sa răsună sever în pustiul şi frumosul parc al domnului Beaufort.

Capitolul XXXI
Madeleine pleacă

Când a venit iarna anului 1671, Molière s-a împăcat cu soţia sa şi, părăsind Auteuil-ul, s-a întors la Paris. În acest timp terminase *Femeile savante*, scrisă de data asta nu la comandă, ci pentru sine. A lucrat la această piesă în etape, când întorcându-se la text, când părăsindu-l.

Pe când scria *Femeile savante*, în aceeaşi casă în care locuia cu Armande, într-o cameră mică de la etaj, bolea din greu Madeleine Béjart. Ea părăsise deja teatrul, jucându-şi ultimul rol al Nerinei din *Domnul de Pourceaugnac* şi pronunţându-şi ultimele cuvinte pe scenă:

— Cum? Nu vrei să-ţi reaminteşti de nefericita noastră mică Madeleine, pe care mi-ai lăsat-o drept garanţie a credinţei tale? Vino, Madeleine, fetiţa mea, vino, să se ruşineze tatăl tău de neobrăzarea lui. Nu mai scapi tu din mâinile mele! Te voi urmări în tot locul şi-ţi voi aduce mereu aminte că sunt femeia ta şi nu mă las până nu te-or spânzura!

Madeleine părăsise nu numai scena, ea renunţase în general la tot ce e lumesc, devenise bigotă, se ruga fără istov, îşi deplângea păcatele şi stătea de vorbă numai cu preotul confesor sau cu notarul ei. În ianuarie 1672 starea sănătăţii ei s-a înrăutăţit foarte tare. Zăcea complet nemişcată în patul la căpătâiul căruia atârna crucifixul.

La 9 ianuarie şi-a dictat testamentul prin care tot ce agonisise o viaţă îi lăsa lui Armande, iar Genevièvei şi lui Louis le stabilea câte o mică pensie. A fost prevăzătoare şi în alte privinţe, comandându-şi din vreme mesa de doliu şi poruncind să se împartă zilnic câte cinci *sous* la câte cinci cerşetori în onoarea celor cinci răni ale lui Cristos. Pregătindu-se în felul acesta de moarte, i-a chemat pe Armande şi pe Molière şi în numele

aceluiaşi Cristos i-a conjurat să trăiască în pace şi înţelegere.

La 9 februarie 1672 trupa a primit ordinul regelui de a pleca neîntârziat la Saint-Germain. Către mijlocul lui februarie un călăreţ sosit la Saint-Germain i-a adus lui Molière vestea că Madeleine se sfârşeşte. Molière a plecat în mare grabă la Paris şi a mai apucat să-i închidă ochii primei lui iubite şi prietene şi s-o înmormânteze. Arhiepiscopul Parisului a dat aprobarea ca Madeleine să fie înmormântată după toate obiceiurile creştine, pe baza faptului că ea părăsise, spre sfârşitul vieţii, meseria de comediant şi se făcuse cunoscută prin evlavia ei. Aşa că Madeleine a avut parte de o înmormântare maiestuoasă, fiind înhumată, după mesa de la Saint-Germain d'Auxerrois, la cimitirul bisericii Saint-Paul, alături de fratele ei Joseph şi de mama ei Marie Hervé.

Moartea lui Madeleine s-a consumat la 17 februarie 1672, iar aproximativ peste o lună la Palais-Royal s-a jucat premiera *Femeilor savante*. Cei mai fini cunoscători de teatru dintre parizieni au situat piesa la mare înălţime, alături de cele mai complexe şi mai viguroase creaţii ale lui Molière. Alţii l-au criticat tăios pe Molière, afirmând că el înjoseşte femeia în piesa aceasta, demonstrând că educaţia şi cultura ei n-ar trebui să depăşească domeniul bucătăriei.

În piesă, pe lângă toate celelalte aspecte, erau ridiculizate două persoane cu existenţă reală: duşmanul lui Boileau, autorul *Satirei satirelor*, doctorul în teologie François Cotin, şi un altul, vechiul nostru cunoscut, Giles Ménage. Primul purta în piesă numele Triston (om de litere), al doilea Vadius (un învăţat).

În timp ce comedianţii jucau la Palais-Royal *Femeile savante* cu un succes mediu, pe cerul Franţei s-a înstăpânit un nor negru şi la 7 aprilie el s-a revărsat în războiul cu Ţările de Jos. Din nou,

ca şi acum cinci ani, armata franceză a pornit-o în marş vijelios spre est, şi oraş după oraş au început să cadă, supunându-se forţei franceze superioare.

Departe de vijelia războiului, Jean-Baptiste Molière al nostru era preocupat de chestiuni personale. Acum era un om înstărit, adunând o avere frumuşică în răstimpul activităţii teatrale. În afară de asta, moştenirea de la Madeleine Béjart îi rotunjea resursele. A închiriat un apartament spaţios pe strada Richelieu şi, fără să se strângă la pungă, l-a amenajat cu eleganţă. Parterul era destinat lui Armande, el însuşi s-a instalat la etaj. Când totul a fost terminat şi toate lucrurile din noua locuinţă aranjate la locurile lor, Molière s-a convins că sumbra melancolie din Auteuil alergase după el la Paris. Neliniştile şi presimţirile s-au instalat odată cu el în camerele de la etajul apartamentului.

Anul 1672 se anunţa lipsit de noroc.

Lully căpătase o autoritate de temut la Curte şi dobândise privilegii asupra tuturor operelor dramatice pentru care compusese muzica. Ceea ce însemna că Lully primea drept de autor asupra multor piese scrise de Molière, deoarece mai ales acestora le fusese destinată orchestraţia sa.

Molière a simţit un fior rece în spate: nu se putea amăgi, regele îl părăsea. Muzicianul mediocru Lully, lipsit de idei personale mai profunde, total dominat de voinţa regală, cucerise acum pe deplin favorurile lui Ludovic.

Vara a trecut într-o atmosferă apăsătoare. Soţul şi soţia erau din nou apropiaţi. Armande aştepta un copil, dar relaţiile lor sufleteşti nu se ameliorară cu nimic şi acum nu mai exista nici o îndoială că nu se vor ameliora vreodată.

La 15 septembrie Armande a născut un băiat pe care s-au grăbit să-l boteze Pierre-Jean-Baptiste-Armand, dar copilul n-a trăit nici o lună. Cu venirea iernii Molière s-a încuiat la etajul său şi a început să scrie o comedie plină de haz, intitulată

Bolnavul închipuit. Ca să nu mai depindă de Lully, a încredinţat partea muzicală unui alt compozitor – Marc-Antoine Charpentier.

În *Bolnavul închipuit* Molière îşi bătea joc de cel mai iraţional sentiment omenesc: groaza de moarte şi jalnica anxietate. Satira puternică împotriva medicinei şi slujitorilor ei a ajuns la culme: în comedie figurile de doctori şi spiţeri apăreau ca nişte adevăraţi monştri – inculţi, pedanţi, stupizi, fanatici, speculanţi.

Prologul compus de Molière pentru această piesă atestă efortul autorului de a-şi recâştiga bunăvoinţa monarhului:

„După glorioasele osteneli şi victorioasele fapte de arme ale augustului nostru monarh, drept este ca toţi cei ce au de-a face cu scrisul să se străduiască, fie întru lauda, fie întru desfătarea sa.

Este ceea ce ne-am silit să facem aici; iar acest prolog este o încercare de proslăvire a acestui mare principe, încercare care deschide comedia *Bolnavul închipuit*, concepută pentru a-l odihni după nobilele sale eforturi.“

În prolog trebuiau să acţioneze zeităţi mitologice: Flora, Pan şi faun. Corul urma să intoneze:

Şi-n cer ecourile spună de mii de ori cum glăsuim:
În Ludovic, ca rege mare, pe cel mai mare azi cinstim.
E fericit acela ce viaţa i-a-nchinat![6]

6 Traducerea versurilor celor două prologuri de Tudor Bogdan şi Ştefan Crudu, Molière, *Opere*, ESPLA, Bucureşti, 1956. (N. tr.)

Dar a survenit o întâmplare stranie şi acest prolog a rămas neprezentat. Fie că norocul militar tocmai în acest moment îl trădase pe rege şi prologul a trebuit să fie eliminat ca să nu răsune ca o batjocură, fie că regele încetase să mai acorde interes creaţiei comediantului său… în orice caz piesa nu a fost reprezentată la Curte, ci la Palais-

Royal şi în locul zeităţilor mitologice apărea o ciobăniţă, cântând un nou prolog, din care citǎm:

Ştiinţa voastră e goală – amăgire
O, doctori fără minte şi-ncrezuţi.
Zadarnic caţi întruna dorita izbăvire.
Cu vorbe mari latine nu te-ajuţi.

În ziua de vineri 10 februarie 1673 a avut loc premiera *Bolnavul închipuit*, desfăşurată cu mare succes. Aceeaşi atmosferă entuziastă la reprezentaţia a doua şi a treia. Cel de-al patrulea spectacol fusese fixat pentru 17 februarie.

Capitolul XXXII
Vinerea fatidică

Argan: N-o să păţesc nimic făcând pe mortul?
Toinette: Nu, nu! Ce să păţiţi?
Staţi doar întins acolo.
BOLNAVUL ÎNCHIPUIT

Era o zi cenuşie de februarie. La etajul imobilului din strada Richelieu, de-a lungul cabinetului, pe covorul ros de atâta frecare, se plimba, tuşind şi horcăind, un bătrân, purtând peste cămaşă un halat de culoarea smaraldului. Capul bătrânului era înfăşurat într-o basma de mătase legată femeieşte. În cămin ardeau vesel lemnele şi era plăcut să urmăreşti jocul flăcărilor întorcându-ţi privirile de la dezolanta vreme de afară.

Bătrânul măsura cabinetul, oprindu-se din timp în timp ca să contemple o stampă fixată pe perete lângă fereastră. Stampa reprezenta un bărbat al cărui chip se asemăna cu cel al unui şoim de vânătoare; purta o perucă cu bucle rigide coborând până pe umerii viguroşi, avea ochii bulbucaţi şi severi.

Sub portret se etala un blazon – un scut cu trei flori pe câmpul lui.

Omul în halat vorbea încetişor cu sine însuşi, râzând amar din când în când la propriile sale gânduri. Când se apropia de portret se îmbuna, îşi punea palma streaşină la ochii mijiţi şi admira pictura.

— Frumoasă stampă, grăi meditativ bătrânul în halat –, aş putea să spun că e chiar foarte reuşită această stampă… Marele Condé! ridică el glasul semnificativ, pe urmă repetă în neştire de câteva ori: – Marele Condé… marele Condé. Şi bombănind în continuare: Stampă… stampă… Sunt mulţumit că am cumpărat-o.

Pe urmă a traversat camera şi s-a aşezat o vreme în fotoliul de lângă cămin, eliberându-şi picioarele goale din papucii de odaie şi întinzându-le spre focul dătător de viaţă.

— Ar trebui să mă bărbieresc, spuse gânditor şi-şi frecă cu palma obrazul aspru. Nu, nu trebuie, şi-a răspuns tot el, e prea obositor să te bărbiereşti în fiecare zi.

Încălzindu-şi picioarele, şi-a încălţat din nou papucii şi s-a îndreptat spre dulapurile cu cărţi, oprindu-se lângă cel în care pe poliţe zăceau vrafurile de manuscrise. Marginea unei foi atârna pe raft. Omul a tras manuscrisul de un colţ şi a citit titlul: *Corydon*. Râzând răutăcios, a vrut să sfâşie manuscrisul, dar mâinile l-au trădat, şi-a rupt o unghie şi atunci, blestemând, a aruncat sulul între butucii din cămin. După câteva secunde camera a fost inundată de lumină, iar apoi *Corydon* s-a desfăcut în fâşii compacte carbonizate.

În timp ce omul în halat era ocupat la etaj cu arderea lui *Corydon*, în încăperile de la parter conversau Armande şi Baron, care venise să-i facă o vizită lui Molière.

— La biserică nu s-a dus, spune că se simte rău, povestea Armande.

— De ce să se ducă la biserică? întrebă Baron.

— Bine, dar azi este în şaptesprezece, se împlineşte un an de la moartea lui Madeleine, îl lămuri Armande, eu am asistat la mesă.

— Ah, da, ai dreptate, făcu politicos Baron. Tuşeşte?

Armande îşi privi interlocutorul. Peruca blondă despărţită în două jumătăţi unduia pe umerii lui. Baron purta o haină nouă de mătase, la genunchi pantalonii îi erau garnisiţi cu volane de dantelă scumpă, sabia îi atârna de o cingătoare lată, iar pe piept i se legăna un manşon pufos. Din când în când Baron arunca o privire manşonului de care era foarte mândru.

— Ce elegant eşti astăzi!… observă Armande şi adăugă: Tuşeşte, şi întreaga dimineaţă a băgat în sperieţi slugile. Am observat deja, vinerea e ziua cea mai nesuferită. De altfel am avut parte de prea multe zile de vineri în aceşti unsprezece ani! Uite ce zic, urcă la el, nu sta aici, pentru că din nou slugile vor răspândi prin Paris cine ştie ce vorbe!

Armande şi Baron s-au îndreptat spre scara interioară. N-au reuşit însă să urce prima treaptă, când de după uşa cabinetului de la etaj a zăngănit nerăbdător un clopoţel.

— Iată, iarăşi zing-zang, zing-zang, făcu iritată Armande.

În clipa aceea uşa cabinetului s-a deschis şi omul în halat a ieşit pe palierul scării.

— Hei, cine se află în casa asta? a întrebat el răstit. De ce vă spulberă pe toţi dracul… Ah, dumneavoastră eraţi? Bună ziua, Baron.

— Bună ziua, maestre, răspunse Baron privind în sus.

— Da, da, da, bună ziua…, repetă omul în halat, aş fi vrut să vorbesc cuiva…

Aici îşi puse coatele pe balustradă, sprijinindu-şi obrajii în palme şi devenind asemănător unei maimuţe caraghioase cu fes pe cap, care ar privi printr-o fereastră.

Armande şi Baron au priceput cu uimire că el doreşte să converseze chiar aici, pe scară, şi au rămas jos.

Omul a tăcut un timp, pe urmă a rostit următoarele:

— Iată ce am vrut să spun: dacă viaţa mea… Dacă în viaţa mea ar fi alternat în mod egal nefericirile cu satisfacţiile, pe drept cuvânt m-aş fi socotit un om fericit, domnii mei!

Armande, încreţindu-se de încordare, privea în sus. Îi pierise orice poftă să mai urce. „Vinerea, vinerea… gândi ea. Din nou începe ipohondria…“

— Gândiţi-vă numai! continuă patetic omul de pe palierul scării. Dacă nu există niciodată nici

măcar un singur minut de mulţumire şi de bucurie, ce-ţi mai rămâne? Văd foarte bine că trebuie să ies din joc! Eu, dragii mei, adăugă el cu o voce pornită din adâncul inimii, vă încredinţez, nu mai sunt în stare să lupt cu neplăcerile. Pentru că nu am nici o clipă de răgaz şi odihnă! Aud? întrebă el. Şi în general presupun că în curând mă voi sfârşi. Ce-mi replici la acestea, Baron?

Aici omul îşi atârnă cu totul capul pe palier.

Pe scară se instaurase tăcerea. Baron simţi că vorbele acestui om îi displac profund. S-a încruntat, a aruncat o privire fugară către Armande şi a spus:

— Consider, maestre, că astăzi nu trebuie să jucaţi.

— Da, întări Armande, nu juca astăzi, eşti într-o dispoziţie foarte proastă.

De sus se auzi o bodogăneală mânioasă.

— Ce tot vorbiţi voi acolo? Cum vă trece prin minte una ca asta? Cum e posibil de amânat spectacolul? Nu doresc nicidecum să mă blesteme colaboratorii pentru că i-am lipsit de banii pe această seară.

— Dar vezi că te simţi rău? întrebă Armande cu o voce neplăcută.

— Mă simt admirabil, răspunse cu încăpăţânare omul de sus, pe mine însă mă interesează altceva: de ce casa noastră este bântuită de călugăriţe?

— Nu le acorda atenţie, au venit de la mânăstirea Sfintei Clara ca să adune milostivenie prin Paris. Lasă-le să rămână până mâine-dimineaţă, nu te vor deranja cu nimic, vor sta numai la parter.

— Sfânta Clara? se miră fără pricină omul cu capul legat şi adăugă: Sfânta Clara? Ei, şi ce dacă-i Sfânta Clara? Dacă-i Sfânta Clara, să stea în bucătărie! Altfel ai impresia că în casă nu-s mai puţin de o sută de călugăriţe!… Şi poţi să le dai cinci livre.

În clipa aceea omul făcu un salt în cabinetul lui şi trânti uşa după el.

— Ţi-am spus doar că azi e vineri, spuse Armande, nu-i nimic de făcut.

— Am să urc la el, a propus nehotărât Baron.

— Nu te sfătuiesc, a decis Armande, mai bine să mergem la dejun.

Seara, pe scena de la Palais-Royal, ridicolii medici în veşminte negre şi spiţeri cu clistire îi acordau în ceremonie burlescă titlul de medic lui Bachelierus Argan.

Întrebabo tibi, docte licentiate
Quae remedio eticis,
Pulmonicis asmaticia
Credas bene facere?

Bachelierus-Molière striga vesel drept răspuns:

Clisterium donare
Postea sânge luare
Et apoi purgare.

De două ori jurase Bachelierus credinţă facultăţii de medicină, iar atunci când Praeses i-a pretins al treilea jurământ, Bachelierus, fără să dea nici un răspuns, a gemut pe neaşteptate şi s-a prăbuşit în fotoliu. Actorii de pe scenă au tresărit şi s-au fâstâcit: trucul acesta nu fusese prevăzut şi geamătul păruse foarte natural. Dar în clipa aceea Bachelierus s-a ridicat, a râs şi a strigat în latineşte:

— Juro!

La parter nu s-a observat nimic şi doar câţiva actori au văzut că faţa bachelierusului şi-a schimbat culoarea şi că fruntea i-a fost acoperită de broboane. De îndată chirurgii şi spiţerii şi-au dansat în sunetele instrumentelor şi ale mojarelor de spiţerie baletul respectiv şi spectacolul a luat sfârşit.

— Ce-a fost cu dumneavoastră, maestre? l-a întrebat alarmat La Grange, care-l interpretase pe Cléante.

— Nimic, un fleac! a răspuns Molière. Pur şi simplu m-a înjunghiat în piept, dar acuma totul a trecut. La Grange s-a dus atunci să facă socotelile încasărilor şi să pună la punct alte treburi legate de teatru, dar Baron, care nu juca în spectacol, a intrat în cabina lui Molière pe când acesta se îmbrăca.

— V-aţi simţit rău? l-a întrebat Baron.

— Cum a reacţionat publicul la spectacol? i-a răspuns Molière.

— Admirabil. Dar aveţi o înfăţişare deplorabilă, maestre!

— Am o înfăţişare cum nu se poate mai agreabilă, a parat Molière, dar nu ştiu de ce, dintr-o dată mi s-a făcut frig.

Şi s-a auzit cum îi clănţănesc dinţii.

Baron l-a privit pe Molière cu ochi cercetători, a pălit şi a intrat în panică. A deschis uşa cabinei şi a ţipat:

— Hei, cine-i pe aproape? Transmiteţi să mi se aducă imediat scaunul portativ!

Şi-a scos preţiosul manşon şi l-a obligat pe Molière să-şi bage mâinile în el. Maestrul, dintr-odată înmuiat şi fără puteri, s-a supus în tăcere şi din nou i-au clănţănit dinţii. După câteva minute, Molière era învelit, ridicat în braţe, aşezat pe scaunul portativ şi transportat acasă.

În casă era încă întuneric, deoarece Armande abia se întorsese de la spectacol: interpreta rolul Angélique.

Baron i-a şoptit lui Armande că Molière nu se simte bine.

În casă a început o alergătură după lumânări şi Molière a fost urcat pe scara de lemn în dormitorul lui. Armande a rămas jos să dea nişte porunci şi să trimită un servitor după doctor.

Baron în acest timp, cu ajutorul cameristei, l-a dezbrăcat pe Molière şi l-a culcat în aşternut. Cu fiecare minut ce trecea, Baron devenea tot mai înfricoşat.

— Maestre, nu doriţi ceva? Poate că un bulion cald?

Atunci Molière a rânjit şi a spus cu un neînţeles zâmbet răutăcios:

— Bulion? O, nu! Eu ştiu din ce fierbe nevastă-mea bulionul; pentru mine e mai coroziv decât acidul. Nu, nu. Mi-e frică de medicamentele pe care trebuie să le înghit. Faceţi ceva ca să pot dormi.

Baron s-a întors spre cameristă şi i-a poruncit în şoaptă:

— O pernă cu hamei, iute!

Camerista s-a întors cu perna umplută cu hamei şi i-au pus-o sub cap lui Molière. Atunci el a tuşit şi pe batistă s-a lăţit o pată de sânge. Baron a observat, a ridicat lumânarea spre faţa lui Molière şi a văzut că nasul acestuia se ascuţise, sub ochi îi apăruseră umbre adânci, iar fruntea i se acoperise cu mărgele de transpiraţie.

— Aşteaptă aici, i-a şoptit Baron cameristei, s-a repezit pe scară în jos şi s-a ciocnit de Jean Aubry, fiul acelui Léonard Aubry care, cândva, podise drumul pentru ilustrele caleşti; Jean Aubry era soţul Genevièvei Béjart.

— Domnule Aubry, a şoptit îngrozit Baron, îi este foarte rău, alergaţi după un preot!

Aubry a scos o exclamaţie înăbuşită, şi-a îndesat pălăria pe ochi şi a luat-o la fugă. La picioarele scării a apărut Armande, cu o lumânare în mână.

— Doamnă Molière, a spus Baron, mai trimiteţi pe cineva după preot, dar repede!

Armande a scăpat sfeşnicul şi a dispărut în întuneric, iar Baron, şuierând printre dinţi cu disperare: „Ce dracu', nu vine nici un doctor?“ a urcat în fugă scările.

— Ce să vă dau, maestre? l-a întrebat Baron şi a tamponat cu batista fruntea lui Molière.

— Lumină! a răspuns acesta. Şi brânză parmezan.

— Parmezan! i-a poruncit Baron cameristei şi aceasta, tropăind întâi pe loc, a pus până la urmă lumânarea pe fotoliu şi a alergat afară din cameră.

— Soţiei mele, spuneţi-i să urce la mine, a poruncit Molière.

Baron a coborât din nou în fugă scara şi a strigat:

— Cine-i acolo? Daţi mai multă lumină! Doamna Molière!

La parter se aprindeau una după alta lumânările în nişte mâini tremurânde. În acest timp acolo, sus, Molière şi-a încordat tot corpul, a avut o zvâcnire puternică şi sângele i-a izbucnit din gât, revărsându-se peste lenjeria patului. În primul moment s-a înspăimântat, imediat însă a resimţit o mare uşurare şi chiar i-a trecut prin minte: „O, ce bine…“ Pe urmă l-a cuprins o mare uimire: dormitorul lui se prefăcuse într-o lizieră de pădure şi un cavaler negru, ştergându-şi sângele de pe cap, a început să smulgă căpăstrul, încercând să iasă de sub calul rănit la picior. Calul se zbătea şi îl strivea pe cavaler. S-au auzit voci cu totul de neînţeles în dormitor:

— Cavaleri! La mine! Soissins a fost omorât!…

„E bătălia de la Marfée… s-a gândit Molière, iar cavalerul pe care îl striveşte calul este domnul de Modena, primul iubit al lui Madeleine… Mie îmi gâlgâie sângele din gât ca un râu, înseamnă că mi s-a rupt vreo venă…“ A început să se înăbuşe cu propriul său sânge şi să-şi mişte falca inferioară. De Modena i-a dispărut din ochi şi în aceeaşi secundă Molière a văzut râul Rhône, dar în momentul reprezentării coloristice soarele, în chip de glob purpuriu, a început să se cufunde în valuri, în sunetele lăutei împăratului d’Assouci.

„E o prostie a gândit Molière, şi Ronul şi alăuta, toate sunt nepotrivite… Pur şi simplu mor…“ A mai izbutit să aibă curiozitatea: „Dar cum e oare moartea?“ – şi a văzut-o imediat. Ea alergase în cameră în veşmânt de călugăriţă şi de îndată a

început să facă nişte cruci mari deasupra lui Molière. El a dorit cu mare interes să o privească îndeaproape, dar n-a mai putut vedea nimic…

În acest timp Baron, cu două candelabre în mână, scăldând scara în lumină, urca spre Molière, iar după el, împiedicându-se şi adunându-şi trena, alerga Armande. Ea trăgea de mână o fetiţă cu obrajii puhavi şi-i şoptea:

— Nu-i nimic, nu-i nimic, nu te teme, Ésprit, să mergem la tata.

De sus a răsunat melopeea nazală şi tristă a călugăriţei. Armande şi Baron, intrând în goană, au văzut-o pe călugăriţă cu palmele adunate în rugăciune.

„Sfânta Clara“ – i-a trecut prin minte lui Armande şi a văzut că tot patul şi Molière însuşi sunt scăldate în sânge. Fetiţa s-a speriat şi a început să plângă.

— Molière! a spus cu glas tremurat, cum nu mai vorbise niciodată Armande, dar n-a mai primit răspuns.

Baron, în schimb, a izbit cu o mişcare bruscă candelabrele de pe masă, s-a rostogolit pe scară sărind câte două trepte şi agăţându-se de pieptul unui servitor a urlat:

— Unde ai umblat?! Unde e doctorul, dobitocule?!

Iar servitorul a răspuns disperat:

— Domnule de Baron, ce pot să fac? Nici unul nu vrea să vină la domnul de Molière! Nici unul!

Capitolul XXXIII
Tu eşti pământul

Întreaga casă se găsea într-o stare de apăsătoare nedumerire. Ea se transmisese şi călugăriţelor cerşetoare: citind rugăciuni un timp la căpătâiul lui, spălat, învelit şi aşezat pe catafalc, ele nu ştiau ce să facă mai departe. Problema era că pământul nu dorea să primească rămăşiţele pământeşti ale domnului de Molière.

Jean Aubry în ajun îi implorase zadarnic pe cei doi canonici ai parohiei Saint Eustache – L'Enfant şi Lêche – să vină la căpătâiul muribundului. Ambii refuzaseră categoric. Al treilea, al cărui nume era Paysan, făcându-i-se milă de răvăşitul Aubry, apăruse în casa comediantului, dar prea târziu, când acesta deja murise, aşa că s-a grăbit imediat să dispară. Iar despre înmormântarea lui Molière după datina creştină nici nu putea fi măcar vorba. Păcătosul comediant murise fără să se căiască şi fără să se dezică de profesiunea condamnată de Biserică, fără să semneze promisiunea că, în cazul în care Dumnezeu, în infinita lui îndurare, îi va înapoia sănătatea, niciodată nu va mai juca în comedii.

Formula aceasta nefiind semnată, nici un canonic din Paris nu s-ar fi încumetat să-l conducă pe domnul de Molière pe ultimul lui drum, fără să mai vorbim de faptul că nici un cimitir nu l-ar fi primit.

Armande deja ajunsese la disperare, când a sosit de la Auteuil abatele François Loiseau, care se împrietenise cu Molière pe timpul reşedinţei de la Auteuil.

Abatele nu numai că a învăţat-o pe Armande cum să scrie cererea adresată arhiepiscopului Parisului, dar, riscându-şi neîndoielnic propria sa reputaţie, a şi însoţit-o pe Armande la arhiepiscop.

Văduva şi abatele, după o scurtă aşteptare în vestibulul tăcut, au fost introduşi în cabinetul arhiepiscopului şi Armande l-a văzut în faţa sa pe Harlay de Champvallon, arhiepiscopul Parisului.

— Am venit, Monseniore, a rostit văduva, să vă cer marea îndurare de a-mi înmormânta răposatul soţ după datinile creştine.

De Champvallon a citit cererea şi i-a vorbit văduvei fără să se uite însă la ea, ci la Loiseau, cu o privire foarte atentă şi severă:

— Soţul dumneavoastră, doamnă, a fost comediant?

— Da, a răspuns Armande extrem de tulburată, dar el a murit ca un bun creştin. Pot aduce mărturie şi două călugăriţe de la mânăstirea Sainte-Claire d'Annecy, care se aflau în casa noastră. În afară de asta, în timpul sărbătorilor Paştelui el s-a spovedit şi s-a împărtăşit.

— Spre regretul şi marea milă a mea, a răspuns arhiepiscopul, nu se poate face nimic. Nu vă pot da aprobare pentru înmormântare.

— Ce să fac atunci cu trupul lui? a întrebat Armande şi a izbucnit în plâns.

— Îmi este milă de el, a repetat arhiepiscopul, dar înţelegeţi, doamnă, nu pot să impietez legea.

Şi Louiseau, petrecut din spate de privirea grea a arhiepiscopului, a scos-o pe Armande, cutremurată de suspine, din cabinet.

— Înseamnă, a spus Armande plângând amarnic pe umărul abatelui, că nu-mi rămâne decât să-l scot din oraş şi să-l îngrop pe marginea drumului…

Dar fidelul abate nu a părăsit-o şi amândoi s-au prezentat la palatul regal din Saint-Germain. Aici Armande avea să reuşească. Armande a fost introdusă într-o sală. Stând în picioare la o masă, regele o aştepta. Armande n-a mai vorbit nimic, ci dintr-odată a căzut în genunchi şi a izbucnit în lacrimi.

Regele, ajutând-o să se ridice, a întrebat-o:

— Vă rog, liniştiţi-vă, doamnă. Ce pot face pentru dumneavoastră?

— Maiestate, a spus Armande, nu mi se permite să-mi înmormântez soţul, pe domnul de Molière! Luaţi-i apărarea, Sire!

Regele a răspuns:

— Pentru răposatul dumneavoastră soţ se va face totul. Vă rog să vă înapoiaţi acasă şi să vă îngrijiţi de rămăşiţele lui pământeşti.

Plângând şi pronunţând cuvinte de recunoştinţă, Armande s-a retras, iar un călăreţ regal a plecat în galop după câteva minute, la Champvallon. Când acesta a apărut la palat, regele l-a întrebat:

— Ce se petrece la Paris în legătură cu moartea lui Molière?

— Maiestate, a răspuns Champvallon, legea creştină interzice înmormântarea lui în pământ sfinţit.

— Şi la ce adâncime se coboară pământul sfinţit? s-a interesat regele.

— La patru picioare, Înălţimea Voastră, l-a informat arhiepiscopul.

— Aveţi bunăvoinţa, arhiepiscope, îngropaţi-l la cinci picioare adâncime, i-a spus Ludovic, dar înmormântaţi-l neapărat, evitând solemnitatea, dar şi scandalul.

În cancelaria episcopului s-a emis următoarea decizie: „Luând în consideraţie împrejurările dezvăluite de ancheta întreprinsă după porunca noastră, permitem canonicului bisericii Saint Eustache să înhumeze după rânduiala bisericească trupul răposatului Molière, respectând însă condiţia ca această înhumare să aibă loc fără nici un fel de ceremonial, în prezenţa a numai doi preoţi şi în nocturnă, iar pentru odihna sufletului lui să nu se facă nici o slujbă solemnă nici în biserica Saint Eustache mai sus menţionată, nici în vreo altă biserică.“

De îndată ce în corporaţia tapiţerilor parizieni a ajuns vestea despre moartea fiului onoratului

răposat Jean-Baptiste Poquelin, comediantul de Molière moştenitor al profesiunii de tapiţer, pe strada Richelieu a apărut un reprezentant al corporaţiei depunând pe sicriul comediantului drapelul brodat al corporaţiei. L-au readus astfel pe Molière la starea din care ieşise arbitrar: a fost un tapiţer şi s-a întors între tapiţeri.

În acelaşi timp, o persoană abilă, care ştia că marele de Condé nutrise simpatie pentru Molière, s-a înfăţişat ducelui şi i-a spus:

— Excelenţă, permiteţi-mi să vă ofer epitaful pe care l-am scris pentru Molière.

Condé a luat epitaful şi, privindu-l în ochi pe autor, i-a spus:

— Vă mulţumesc. Dar aş fi preferat să vă fi scris el epitaful.

La 21 februarie, către orele nouă seara, când urma să fie scos sicriul, în faţa casei răposatului comediant se adunaseră vreo două sute de persoane, şi nu se ştie din cine era alcătuită gloata asta, de ce făceau zarvă, de ce se auzeau strigăte şi chiar fluierături. Văduva domnului de Molière s-a neliniştit serios la vederea necunoscuţilor. Sfătuită de cei apropiaţi, a deschis fereastra şi s-a adresat adunării cu următoarele cuvinte:

— Domnilor! De ce vreţi să-l tulburaţi pe răposatul meu soţ? Vă pot încredinţa că a fost un om bun şi a murit ca un creştin. Ne faceţi cinstea de a-l conduce pe ultimul drum?

Atunci cineva i-a pus în mână o pungă de piele şi ea a început să împartă bani mulţimii. După oarecare agitaţie, pricinuită de vederea banilor, totul s-a potolit şi în jurul casei au apărut făclii. La ora nouă a fost scos din casă un sicriu din lemn. În faţă păşeau doi preoţi care nu au pronunţat tot drumul nici un cuvânt. Alături de sicriu mergeau băieţi în stihare, purtând enorme lumânări de ceară. Iar în spatele sicriului se scurgea o pădure întreagă de făclii şi în mulţime puteau fi recunoscute următoarele persoane marcante:

pictorul Pierre Mignard, fabulistul La Fontaine şi poeţii Boileau şi Chapelle. Cu toţii duceau torţe, iar după ei, în rânduri strânse, păşeau actorii trupei din Palais-Royal. În sfârşit, acea gloată de vreo două sute de oameni. Când cortegiul a trecut pe o ulicioară, într-o casă s-a deschis o fereastră şi o femeie a scos capul, întrebând:

— Pe cine îngroapă?

— Pe unul, Molière, i-a răspuns altă femeie.

Pe acest Molière l-au adus la cimitirul Saint Joseph şi l-au înmormântat într-un sector repartizat sinucigaşilor şi copiilor nebotezaţi. Iar la biserica Saint Eustache canonicul a notat succint că la 21 februarie 1673, într-o marţi, a fost înhumat la cimitirul Saint Joseph tapiţerul şi valetul regal Jean-Baptiste Poquelin.

Epilog
Rămas-bun de la comediantul de bronz

Pe mormântul lui, soţia a aşezat o lespede de piatră şi a dispus să se aducă o sută de legături de lemne, ca cei lipsiţi de cămin să se poată încălzi. În prima iarnă friguroasă, pe lespedea aceasta s-a aprins un rug enorm. De fierbinţeală lespedea a crăpat şi s-a risipit. Timpul a măturat bucăţile de piatră şi peste o sută nouăsprezece ani, în timpul Revoluţiei, când au venit comisari ai Republicii pentru a-l dezgropa pe Jean-Baptiste Molière şi a-l transporta la Panthéon, nimeni n-a mai ştiut să indice exact locul unde fusese înmormântat. Şi deşi au dezgropat nişte rămăşiţe şi le-au închis în Panthéon, nimeni nu poate afirma cu tărie că acestea sunt rămăşiţele lui Molière. Se pare că onorurile au fost acordate unui necunoscut.

Astfel a intrat eroul meu în pământul Parisului şi a putrezit în el.

Pe urmă, cu trecerea timpului, au dispărut ca printr-o vrajă absolut toate manuscrisele şi scrisorile lui. Se vorbeşte că manuscrisele s-ar fi prăpădit pe timpul unui incendiu, iar scrisorile cică le-ar fi strâns cu minuţiozitate şi le-ar fi distrus un fanatic. Cu un cuvânt, a pierit totul, afară de două petice de hârtie pe care comediantul vagabond se iscălise cândva, ca dovadă că primise nişte bani pentru trupa sa.

Dar chiar lipsit de manuscrise şi de scrisori, el a părăsit într-o bună zi palma de pământ în care au rămas doar sinucigaşii şi copiii nebotezaţi şi s-a instalat deasupra gurii fântânii secate.

Iată-l! El este – comediantul regal cu funde de bronz la pantofi! Şi eu, care nu-l voi putea vedea niciodată, îi trimit salutul meu de bun rămas.

Moscova, 1932–1933

Table of Contents

Viaţa domnului de Molière 4

Prolog. Stau de vorbă cu moaşa 5

Capitolul I. În casa maimuţelor 12

Capitolul II. Povestea celor doi îndrăgostiţi de teatru 16

Capitolul III. Nu cumva bunicul are nevoie de orvietan? 24

Capitolul IV. Nu oricui îi place să fie tapiţer 27

Capitolul V. Întru slava veşnică a Celui-de-sus 30

Capitolul VI. O întâmplare puţin plauzibilă 39

Capitolul VII. Ilustra trupă 43

Capitolul VIII. Actorul ambulant 55

Capitolul IX. Pe scenă intră prinţul de Conti 67

Capitolul X. Hôtel de Bourgogne – păzea! Vine Molière! 81

Capitolul XI. Bru-ha-ha!!! 84

Capitolul XII. Petit Bourbon 93

Capitolul XIII. Salonul albastru făcut de ocară 102

Capitolul XIV. Cel care seamănă vânt 110

Capitolul XV. Enigmaticul domn Ratabon 114

Capitolul XVI. Trista istorie a prinţului gelos 123

Capitolul XVII. După moartea prinţului gelos 127

Capitolul XVIII. Cine este ea? 135

Capitolul XIX. Şcoala dramaturgului 143

Capitolul XX. Cumătrul egiptean 153

Capitolul XXI. Trăsnetul să cadă asupra lui Molière! 165

Capitolul XXII. Îndrăgostitul plin de venin 172

Capitolul XXIII. Clavecinul magic 175

Capitolul XXIV. El învie din morţi şi moare din nou 178

Capitolul XXV. Amphitryon 184

Capitolul XXVI. Măreaţa reînviere 189

Capitolul XXVII. Domnul de Pourceaugnac 191

Capitolul XXVIII. Egipteanul se transformă în Neptun, Neptun în Apollo, iar Apollo în Ludovic 193

Capitolul XXIX. Colaborarea creatoare 200
Capitolul XXX. Scene în parc 203
Capitolul XXXI. Madeleine pleacă 207
Capitolul XXXII. Vinerea fatidică 212
Capitolul XXXIII. Tu eşti pământul 221
Epilog. Rămas-bun de la comediantul de bronz 226